

Hoogvliegers op Hoog Moersbergen

Master Special Educational Needs
Uitstroombrofiel onderwijs en leer problemen
Leerroute Remedial teacher en taal/dyslexie Specialist
Esther van Gessel
Studentnummer: s1027024
Onderzoeksdocent: Nettie van Trigt, Gerard Veerbeek
Inleverdatum: xx-xx-xxxx

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Hoofdstuk 1: Inleiding	6
1.1 Onderwerp van het onderzoek	6
1.2 Verlegenheidsituatie	
1.2.1 Basisschool Hoog Moersbergen	6
1.2.2 Visie	6
1.2.3 Lesprogramma's	7
1.2.4 Het volgen van de ontwikkeling van de leerling	7
1.2.5 Speciale zorg	7
1.2.6 Verlegenheidsituatie	7
1.3 Praktijkvraag en onderzoeksvragen	8
1.3.1 Praktijkvraag	8
1.3.2 Doel in en doel van het onderzoek	9
1.3.3 Onderzoeksvragen	9
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader	10
2.1 Signalering van hoogbegaafde leerlingen	11
2.1.1 Wat is hoogbegaafdheid?	11
2.1.2 Cognitieve ontwikkeling	12
2.1.3 Taakgerichtheid	14
2.1.4 Creatief denkvermogen	14
2.1.5 Interactie met medeleerlingen en met volwassenen	15
2.2 Het in beeld brengen van onderwijsbehoeften	15
2.2.1 Cognitieve ontwikkeling	15
2.2.2 Taakgerichtheid	16
2.2.3 Creatief denkvermogen	16
2.2.4 Interactie met leeftijdgenoten en met volwassenen	16
2.3 Begeleiding van hoogbegaafde leerlingen	17
2.3.1 Cognitieve ontwikkeling	17
2.3.1.1 Aanpassen van instructie	17
2.3.1.2 Gebruik van verrijkingsstof	18
2.3.1.3 Compacten van leerstof	18
2.3.1.4 Leertijdverkorting	18
2.3.1.5 Compacten en verrijkingsstof nader bekeken	18
2.3.2 Taakgerichtheid	19
2.3.3 Creatief denkvermogen.	19
2.3.4 Interactie met medeleerlingen en volwassenen	19
2.4 Overzicht van de bevindingen in de literatuur	20
Hoofdstuk 3: Opzet van het onderzoek	21
3.1 Probleem verhelderen/oriëntatie	21
3.2 Plan maken	21
3.3 Onderzoeksvragen en deelvragen	22
3.4 Plan uitvoeren	24
3.4.1 Vragenlijst voor de leden van het schoolteam	24

3.4.2	Vragenlijst voor de leerlingen	24
3.5	Resultaat beoordelen	25
Hoofdstuk 4: Onderzoeksresultaten		
4.1	Signalering van hoogbegaafde leerlingen	26
4.1.1	Wat is volgens jou hoogbegaafdheid?	26
4.1.2	Cognitieve ontwikkeling	26
4.1.3	Taakgerichtheid	27
4.1.4	Creatief denkvermogen	28
4.1.5	Interactie met leeftijdgenoten en met volwassenen	28
4.1.6	Slotanalyse eerste onderzoeksvraag	29
4.2	Het in beeld brengen van onderwijsbehoeften	29
4.2.1	Cognitieve ontwikkeling	29
4.2.2	Taakgerichtheid	30
4.2.3	Creatief denkvermogen	30
4.2.4	Interactie met leeftijdgenoten en met volwassenen	31
4.2.5	Slotanalyse tweede onderzoeksvraag	31
4.3	Begeleiding van hoogbegaafde leerlingen	31
4.3.1	Cognitieve ontwikkeling	31
4.3.2	Taakgerichtheid	32
4.3.3	Creatief denkvermogen	33
4.3.4	Interactie met leeftijdgenoten en met volwassenen	34
4.3.5	Slotanalyse tweede onderzoeksvraag	35
Hoofdstuk 5: Conclusies		
5.1	Conclusies	37
5.1.1	Signalering van hoogbegaafde leerlingen	37
5.1.2	Het in beeld brengen van onderwijsbehoeften	38
5.1.3	Begeleiding van hoogbegaafde leerlingen	39
5.2	Discussie	40
5.3	Aanbevelingen	42
5.3.1	Signalering van hoogbegaafde leerlingen	42
5.3.2	Het in beeld brengen van onderwijsbehoeften	42
5.3.3	Begeleiding van hoogbegaafde leerlingen	42
5.4	Samenvatting	41
Literatuurlijst		42
Bijlagen		
1	Vragenlijst leden van het team van Hoog Moersbergen	44
2	Vragenlijst leerlingen van de groepen 6 tot en met 8 van Hoog Moersbergen	47
3	Vragenlijst leerlingen van de groepen 3 tot en met 5 van Hoog Moersbergen	51
4	Planformulier deel 1	55
5	Planformulier deel 2	72
6	Signaleringslijst hoogbegaafdheid	92

Samenvatting

“Hoe kunnen wij beter tegemoet komen aan de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen?” Deze vraag wilden de leden van het schoolteam van basisschool Hoog Moersbergen, inclusief de directeur en de intern begeleider laten onderzoeken.

Vanuit deze vraag is de volgende praktijkvraag geformuleerd: Hoe kunnen de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 hoogbegaafde leerlingen signaleren, de onderwijsbehoeften in beeld brengen en begeleiden met betrekking tot de aspecten cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen?

Door middel van het beantwoorden van deze vraag wil het schoolteam de handelingsverlegenheid ten aanzien van het omgaan met mogelijk hoogbegaafde leerlingen aanpakken.

In hoofdstuk 1 wordt de aanleiding van het onderzoek verder uitgewerkt en wordt een korte beschrijving van de school Hoog Moersbergen gegeven. Naar aanleiding van de praktijkvraag zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Hoe kunnen de leden van het schoolteam mogelijk hoogbegaafde leerlingen signaleren?
2. Hoe kunnen de leden van het schoolteam mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen?
3. Hoe kunnen de leden van het schoolteam mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden?

Hoofdstuk 2 is een literatuurstudie. In dit theoretisch kader worden de onderzoeksvragen en de hieraan gekoppelde deelvragen beantwoord. Vanuit de literatuur wordt betoogd dat hoogbegaafdheid een interactie is van meerdere persoonskenmerken. Het herkennen van deze persoonskenmerken vraagt professionalisering op het gebied van hoogbegaafdheid. Er worden verschillende signaleringsinstrumenten genoemd.

Voordat een keuze voor een signaleringsinstrument wordt gemaakt het van belang dat een schoolteam een gezamenlijke visie over hoogbegaafdheid heeft ontwikkeld. In dit hoofdstuk worden verder verschillende aanpassingen in het onderwijsaanbod beschreven om mogelijk hoogbegaafde leerlingen van groep 1 tot en met groep 8 actief te ondersteunen in het leer- en ontwikkelingsproces.

In hoofdstuk 3 wordt de opzet van het onderzoek uiteengezet. De praktijkvraag en de bijbehorende onderzoeksvragen en deelvragen worden genoemd. De leden van het schoolteam, 10 mogelijk hoogbegaafde leerlingen uit groep 3 tot en met 5 en 10 mogelijk hoogbegaafde leerlingen uit groep 6 tot en met 8 hebben een schriftelijke vragenlijst beantwoord. Deze antwoorden en de antwoorden vanuit de literatuur worden met elkaar vergeleken.

In hoofdstuk 4 worden de resultaten van het praktijkonderzoek beschreven. De antwoorden van de drie onderzoeksgroepen op de deelvragen worden weergegeven naar staafdiagrammen.

Twee aspecten bij het signaleren en begeleiden van hoogbegaafde leerlingen komen duidelijk naar voren bij alle drie de onderzoeksgroepen, namelijk het signaleren door hoge toetsresultaten en het aanbieden van specifieke verrijkingsstof. Beide leerlingengroepen noemen twee aspecten, namelijk instructie krijgen en de mogelijkheid om samen te werken met ontwikkelingsgelijken. Deze aspecten worden door de leerkrachten niet of nauwelijks genoemd.

De leerkrachten brengen persoonskenmerken van hoogbegaafdheid, zoals taakgerichtheid en creatief denkvermogen, in beeld door middel van leerkrachtgebonden observaties.

In hoofdstuk 5 worden conclusies getrokken aan de hand van de resultaten van het literatuuronderzoek en het praktijkonderzoek. Hierna volgen de aanbevelingen.

In de literatuur wordt bij het signaleren van hoogbegaafdheid het gebruik van meerdere bronnen aangeraden. Ook het gebruiken van een signaleringsinstrument is zinvol omdat het in beeld brengen plaats vindt volgens eenzelfde richtlijn. De aanpassingen in het onderwijsaanbod moeten zijn ingebed in een schoolbreed gedragen beleid. Deze conclusies komen niet overeen met de conclusies vanuit het praktijkonderzoek. Aanbevelingen vanuit de literatuur zijn professionalisering op het gebied van hoogbegaafdheid en het ontwikkelen van een gezamenlijke visie. Aangeraden wordt de afspraken over het gebruik van signaleringsinstrumenten en de aanpassingen in het onderwijsaanbod in een protocol te beschrijven.

Hoofdstuk 1: Inleiding

1.1 Onderwerp van het onderzoek

In dit praktijkonderzoek wordt een onderzoek beschreven over hoe de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 hoogbegaafde leerlingen kunnen signaleren, de onderwijsbehoeften in beeld brengen en hen begeleiden met betrekking tot de aspecten cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen. In dit hoofdstuk wordt de verlegenheids situatie weergegeven. Hierna wordt de praktijkvraag beschreven en vervolgens de onderzoeksvragen.

1.2 Verlegenheids situatie

1.2.1 Basisschool Hoog Moersbergen

De Christelijke basisschool Hoog Moersbergen in Doorn is een relatief kleine school. Op de teldatum 1 oktober 2012 zijn er 151 leerlingen. De school ligt in een rustige wijk.

De verdeling van de groepen is in het cursusjaar 2012-2013 als volgt: twee instroom-combinatiegroepen 1-2 met elk 25 leerlingen, een combinatiegroep 3-4 met 27 leerlingen, een combinatiegroep 4-5 met 27 leerlingen, groep 6 en groep 7 met elk 24 leerlingen en groep 8 met 23 leerlingen.

Het schoolteam van deze school bestaat uit een directeur, een intern begeleider, elf leerkrachten en één vakleerkracht bewegingsonderwijs. De directeur is vier dagen per week ambulant en geeft een dag per week les in groep 1-2. De intern begeleider vervult één dag per week deze functie en geeft vier dagen per week les in groep 1-2. De remedial teacher begeleidt één leerling met een leerlinggebonden budget.

1.2.2 Visie

De visie van de directie en het team van basisschool Hoog Moersbergen is als volgt: “De school beschouwt zichzelf als een lerende organisatie die probeert vanuit een visie onderwijs te verzorgen met een hoge kwaliteit” (CBS Hoog Moersbergen 2012, p. 8).

Deze visie wordt bepaald door de volgende punten:

- “christelijke waarden en normen,
- de eisen die de wetgever in de “Kerndoelen Basisonderwijs” stelt aan het onderwijs,
- aandacht voor het stimuleren van de sociaal-emotionele en cognitieve mogelijkheden van de leerlingen.”

Vanuit deze visie worden de volgende punten van belang geacht:

- “een veilige, stimulerende omgeving bieden,
- ruimte voor de eigenheid van het individu,
- aandacht voor de ander,
- volgen van nieuwe onderwijsontwikkelingen,
- betrokkenheid van ouders.”

Er is in de Schoolgids geen specifieke visie te lezen betreffende het signaleren, het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften en het begeleiden van hoogbegaafde leerlingen.

1.2.3 Lesprogramma's

In de Schoolgids staat beschreven welke lesmethodes in de leerjaren gebruikt worden (CBS Hoog Moersbergen 2012, p. 24). Remediërende of verdiepende methodes worden niet genoemd.

Het schoolteam stimuleert het zelfstandig werken van de leerlingen. Dit gebeurt door middel van een planbord in groep 1-2, dagtaken in de onderbouw en weektaken vanaf groep 5. De taalmethode Taalleesland (Thieme Meulenhof 2004) en de rekenmethode Rekenrijk (Noordhoff Uitgevers 1998) bevatten basisstof en voor de snelle leerlingen vervolgoedragen en verdiepingsstof. Leerlingen

voor wie de weektaak te groot is krijgen een “basisstofweektaak”. De leerkracht stelt deze weektaak samen in overleg met de intern begeleider.

1.2.4 Het volgen van de ontwikkeling van de leerling

Drie maal per jaar krijgen de leerlingen een rapport (CBS Hoog Moersbergen 2012, p. 35). De leerlingen uit groep 1 vormen een uitzondering, de leerlingen krijgen een geschreven rapport bij de overgang van groep 1 naar 2. De leerlingen van de groepen 2 en 3 krijgen drie maal per jaar een rapport met de normering onvoldoende, matig, voldoende, ruim voldoende en goed. De leerlingen van de groepen 4 tot en met 8 krijgen drie maal per jaar een cijferrapport.

De ontwikkeling van de leerling wordt gevolgd door het afnemen van toetsen. Er worden methodegebonden toetsen afgenomen en de toetsen van CITO. Het moment van afname van de CITO toetsen is beschreven in de toetskalender (CBS Hoog Moersbergen 2012, p. 36). De toetsmomenten sluiten aan bij de toetsadviezen van CITO.

De ontwikkeling op sociaal- en emotioneel gebied wordt gevolgd met behulp van de Sociale Competentie Observatielijst (<http://www.scol.nl/>) die door de leerkrachten twee maal per jaar wordt ingevuld. De leerlingen van de groepen 5 tot en met 8 vullen ook zelf deze lijst in.

Drie maal per jaar zijn er speciale overlegmomenten tussen de intern begeleider en de leerkrachten. Tijdens deze momenten worden de leerlingen besproken die extra aandacht nodig hebben omdat er sprake is van een leer- of gedragsprobleem. De resultaten van leerlingen die bij een CITO toets een D of E scoren worden tijdens deze overlegmomenten besproken. De ouders van de leerlingen die een D of een E scoren worden uitgenodigd voor een gesprek met de groepsleerkracht waarin de resultaten worden besproken. Tijdens dit overleg wordt het handelingsplan voor de leerling met de ouders doorgenomen. Als blijkt dat de leerling, ondanks extra hulp, de lesstof van het desbetreffende leerjaar niet beheerst kan de leerkracht het advies geven om de groep te doubleren. In de Schoolgids staan geen aanwijzingen welke stappen ondernomen worden bij leerlingen met een opvallend hoge CITO score. Wel is in het cursusjaar 2010/2011 een leerling vervroegd van groep 2 naar groep 4 doorgestroomd. De cognitieve en sociale vermogens van de leerling was aanzienlijk verder ontwikkeld dan die van leeftijdsgenoten. De CITO toetsresultaten waren zeer goed (A+) en uit de SCOL observatielijst was af te lezen dat de leerling een voorkeur had voor contacten met oudere kinderen. In overleg met de ouders van deze leerling, de leerkrachten van groep 2, de leerkrachten van groep 4 en de intern begeleider is gekozen voor deze vorm.

Indien de school handelingsverlegen is kan de school begeleiding aanvragen bij het Samenwerkingsverband Kromme Rijn en bij de schoolbegeleidingsdienst.

1.2.5 Speciale zorg

De intern begeleider heeft een aantal taken waaronder het verzorgen van de procedure bij aanvraag van een persoonsgebonden budget en het overleggen met en ondersteunen van de leerkrachten.

De remedial teacher begeleidt de leerlingen met een persoonsgebonden budget.

In de Schoolgids worden geen remediërende of verdiepende methodes genoemd. De volgende remediërende methodes zijn aanwezig: de multidmediale methode “Maatwerk rekenen” van uitgeverij Malmberg (<http://www.malmberg.nl/Basisonderwijs/Methodes/Rekenen/Maatwerk-rekenen.htm>) en de methode bij sociale en emotionele problemen “De Coole Kikker” (Kooijman 2005, 2008; <http://www.decoolekikker.nl/>). De methodiek “De Techniek Torens” van Stichting Techniek In Basisonderwijs (<http://www.techniektorens.nl>) bevat technische opdrachten. Deze opdrachten worden als verdiepende lesstof gebruikt.

1.2.6 Verlegenheidsituatie

De directeur vroeg in februari 2010 de onderzoeker om de mogelijkheden van een doorgaande lijn in het signaleren en begeleiden van hoogbegaafde leerlingen te onderzoeken. Sinds 2001 neemt Hoog Moersbergen deel aan de CITO eindtoets in groep 8; het schoolniveau van 537,2 ligt 2% boven het landelijk niveau. De gemiddelde uitstroom naar het voortgezet onderwijs van de afgelopen vier jaar

laat zien dat 51% van de leerlingen naar HAVO/VWO onderwijs gaan en 26% naar het VWO en tweetalig gymnasium gaan (CBS Hoog Moersbergen 2012, p. 43). De directeur vindt het van belang om aan de onderwijsbehoeften van begaafde en eventueel hoogbegaafde leerlingen tegemoet te komen. Met betrekking tot het thema hoogbegaafdheid hebben de volgende activiteiten eerder plaats gevonden:

- Op 2 juni 2009 gaf de schoolbegeleidingsdienst het schoolteam informatie tijdens een studiemorgen op het onderwerp “Speciale kinderen”. Dit was een gezamenlijke oriëntatie op begaafde kinderen.
- Op 27 januari 2010 woonden de directeur, een leerkracht van groep 1-2 en de onderzoeker een avond bij over het thema hoogbegaafde kinderen en ‘plusgroepen’.
- Op 30 september 2010 vond een vergadering plaats onder leiding van een bureau dat trainingen verzorgt op het terrein van hoogbegaafdheid. Tijdens deze vergadering is informatie gegeven over hoogbegaafdheid en de verschillende problemen van hoogbegaafde leerlingen. Nadrukkelijk is aan de orde geweest dat hoogbegaafdheid een interactie is tussen bovengemiddelde intelligentie, een hoog niveau van taakgerichtheid en een hoog niveau van creatief omgaan met probleemstellingen (Drie-ringen-model, Renzulli 2005). Op sociaal en emotioneel gebied hebben hoogbegaafde leerlingen een behoefte aan interactie met ontwikkelingsgelijken. In de interactie met volwassenen vragen hoogbegaafde leerlingen een eerlijke communicatie en hulp bij spelsituaties met leeftijdgenoten.
- In september 2011 heeft de school de reken-verdiepingsmethode Rekeningtjers (<http://www.zwijsen.nl/>) aangeschaft. Rekeningtjers is een serie met werkboekjes voor de betere rekenaars. Deze rekenmethode bevat innovatieve reken- en wiskunde problemen. De leerlingen met een A+ of een A score bij CITO rekenen zullen met deze methode gaan werken. De manier waarop de leden van het schoolteam de leerlingen met deze methode laten werken is leerkrachtgebonden.

Er is handelingsverlegenheid ten aanzien van het signaleren van mogelijk hoogbegaafde leerlingen, het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften en het hierop afstemmen van de begeleiding. Er is tevens handelingsverlegenheid ten aanzien van het signaleren van mogelijk hoogbegaafde leerlingen die door onderpresteren of gedrags- en of leerstoornissen geen hoge CITO toetsresultaten laten zien. Ook door middel van de gedragsobservatielijsten van SCOL zijn deze eventueel hoogbegaafde leerlingen niet te signaleren omdat door onderpresteren of gedrags- en of leerstoornissen deze leerlingen ander gedrag laten zien dan het typerende gedrag van hoogbegaafde leerlingen. Typerend gedrag voor een hoogbegaafde leerling is een sterke taakgerichtheid (Renzulli 2005; Van Gerven 2009), creatief denkvermogen (Driessen, Mooij & Doesborgh 2007; Drent 2009) en een voorkeur voor omgang met ontwikkelingsgelijken (De Bruin-de Boer 2002; Hooft 2001). De leden van het schoolteam willen graag alle leerlingen een veilige en stimulerende omgeving bieden (CBS Hoog Moersbergen 2012, p. 8) en tegemoet komen aan de onderwijsbehoeften van alle leerlingen. De leden van het schoolteam, inclusief de directeur en de intern begeleider vragen de mogelijkheden te onderzoeken wat betreft het signaleren, het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften en het begeleiden van hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8.

1.3 Praktijkvraag en onderzoeksvragen

1.3.1 Praktijkvraag

Door middel van dit praktijkonderzoek wordt een antwoord gezocht op de vraag: Hoe kunnen de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 hoogbegaafde leerlingen signaleren, de onderwijsbehoeften in beeld brengen en begeleiden met betrekking tot de aspecten cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen?

1.3.2 Doel in en doel van het onderzoek

Het onderzoek onderscheidt een tweetal doelen:

- Onderzoek doen naar het signaleren, het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften en het begeleiden van hoogbegaafde leerlingen op basisschool Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 met betrekking tot de aspecten cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen.
- Aanbevelingen doen aan de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen over de mogelijkheden van signaleren, de onderwijsbehoeften in beeld brengen en het begeleiden van hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 met betrekking tot de aspecten cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen.

1.3.3 Onderzoeksvragen

Om de praktijkvraag te beantwoorden zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

4. Hoe kunnen de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 mogelijk hoogbegaafde leerlingen signaleren met betrekking tot de aspecten cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen?
5. Hoe kunnen de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen met betrekking tot de aspecten cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen?
6. Hoe kunnen de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden met betrekking tot de aspecten taakgerichtheid, creatief denkvermogen, cognitieve ontwikkeling en interactie met medeleerlingen en met volwassenen?

In het volgende hoofdstuk worden de onderzoeksvragen onderzocht vanuit de literatuur.

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader

In dit theoretisch kader wordt de praktijkvraag “Hoe kunnen de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 hoogbegaafde leerlingen signaleren, de onderwijsbehoeften in beeld brengen en begeleiden met betrekking tot de aspecten cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen?” door middel van literatuuronderzoek onderzocht.

De onderzoeksvragen en deelvragen die vanuit de literatuur moeten worden beantwoord zijn:

1. Hoe kunnen de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 mogelijk hoogbegaafde leerlingen signaleren met betrekking tot de aspecten cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen?
 - Wat is hoogbegaafdheid?
 - Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 gesignaleerd worden met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling?
 - Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 gesignaleerd worden met betrekking tot taakgerichtheid?
 - Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 gesignaleerd worden met betrekking tot het creatief denkvermogen?
 - Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 gesignaleerd worden met betrekking tot de interactie met medeleerlingen en met volwassenen?
2. Hoe kunnen de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen met betrekking tot de aspecten cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen?
 - Hoe kunnen de onderwijsbehoeften met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling in beeld gebracht worden?
 - Hoe kunnen de onderwijsbehoeften met betrekking tot taakgerichtheid in beeld gebracht worden?
 - Hoe kunnen de onderwijsbehoeften met betrekking tot creatief denkvermogen in beeld gebracht worden?
 - Hoe kunnen de onderwijsbehoeften met betrekking tot de interactie met leeftijdgenoten en met volwassenen in beeld gebracht worden?
3. Hoe kunnen de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden met betrekking tot de aspecten taakgerichtheid, creatief denkvermogen, cognitieve ontwikkeling en interactie met medeleerlingen en met volwassenen?
 - Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groep 1 tot en met 8 begeleid worden met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling?
 - Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 begeleid worden met betrekking tot taakgerichtheid?
 - Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 begeleid worden met betrekking tot creatief denkvermogen?
 - Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groep 1 tot en met 8 begeleid worden met betrekking tot de interactie met medeleerlingen en volwassenen?

2.1 Signalering van hoogbegaafde leerlingen.

Signalering van mogelijk hoogbegaafde leerlingen is het opmerken en herkennen van kenmerken van hoogbegaafdheid (Mönks & Katzko 2005; Van Gerven 2009).

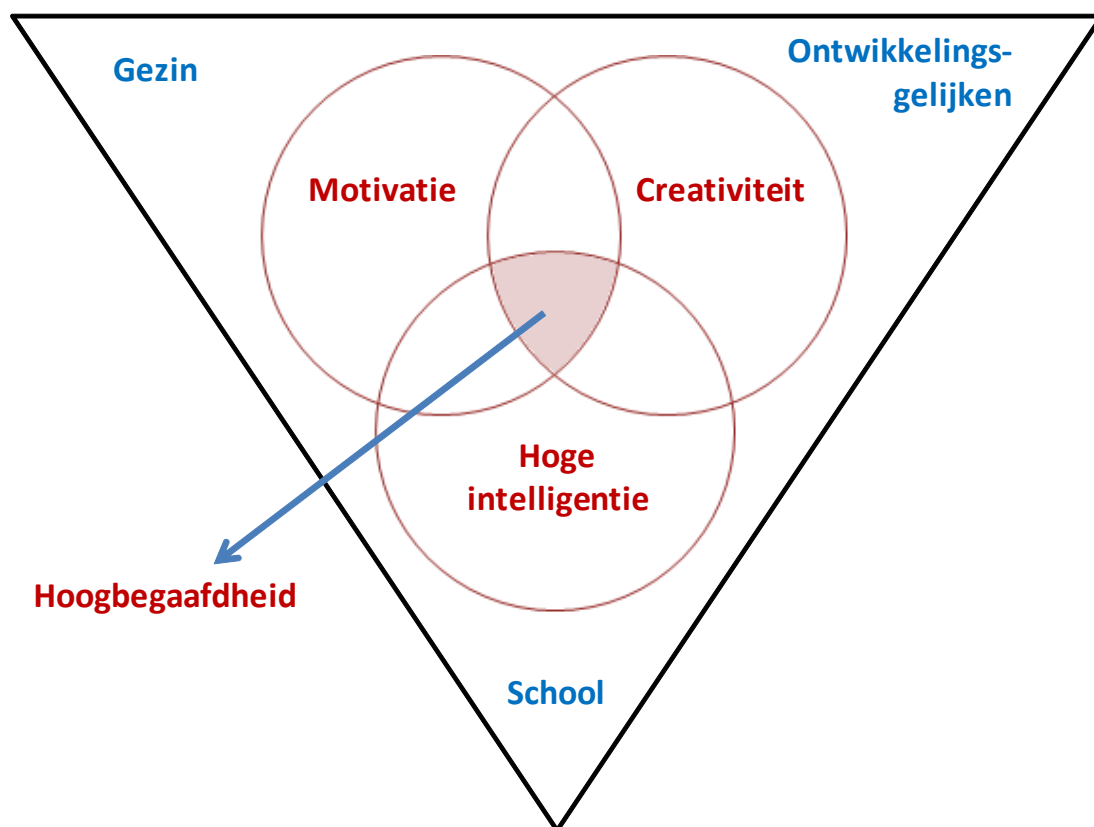
2.1.1 Wat is hoogbegaafdheid

Hoogbegaafdheid is een interactie tussen drie persoonskenmerken:

- een bovengemiddelde intelligentie (IQ boven de 130),
- motivatie (hoog niveau van taakgerichtheid),
- een hoog niveau van creatief denkvermogen.

Deze opvatting is bekend als het drie-ringen-model (Renzulli 2005). Renzulli (2005) heeft dit model in 1978 ontwikkeld met als doel hoogbegaafdheid te verklaren. Het model maakt door de overlappende cirkels de interactie van de drie persoonskenmerken zichtbaar.

Behalve deze drie persoonskenmerken is een positieve invloed vanuit de omgeving van het kind nodig om de hoogbegaafdheid tot uiting te laten komen. In het Triadisch interdependentiemodel van Renzulli en Mönks is het drie-ringen-model gecombineerd met de omgevingsfactoren, gezin, school en ontwikkelingsgelijken (Mönks 2005; Van Gerven 2009). Van Gerven (2009a, p. 10) zegt over dit model: “De kern van dit model wordt op veel scholen nog gebruikt als het uitgangspunt voor begeleiding” (nl. van mogelijk hoogbegaafde leerlingen).

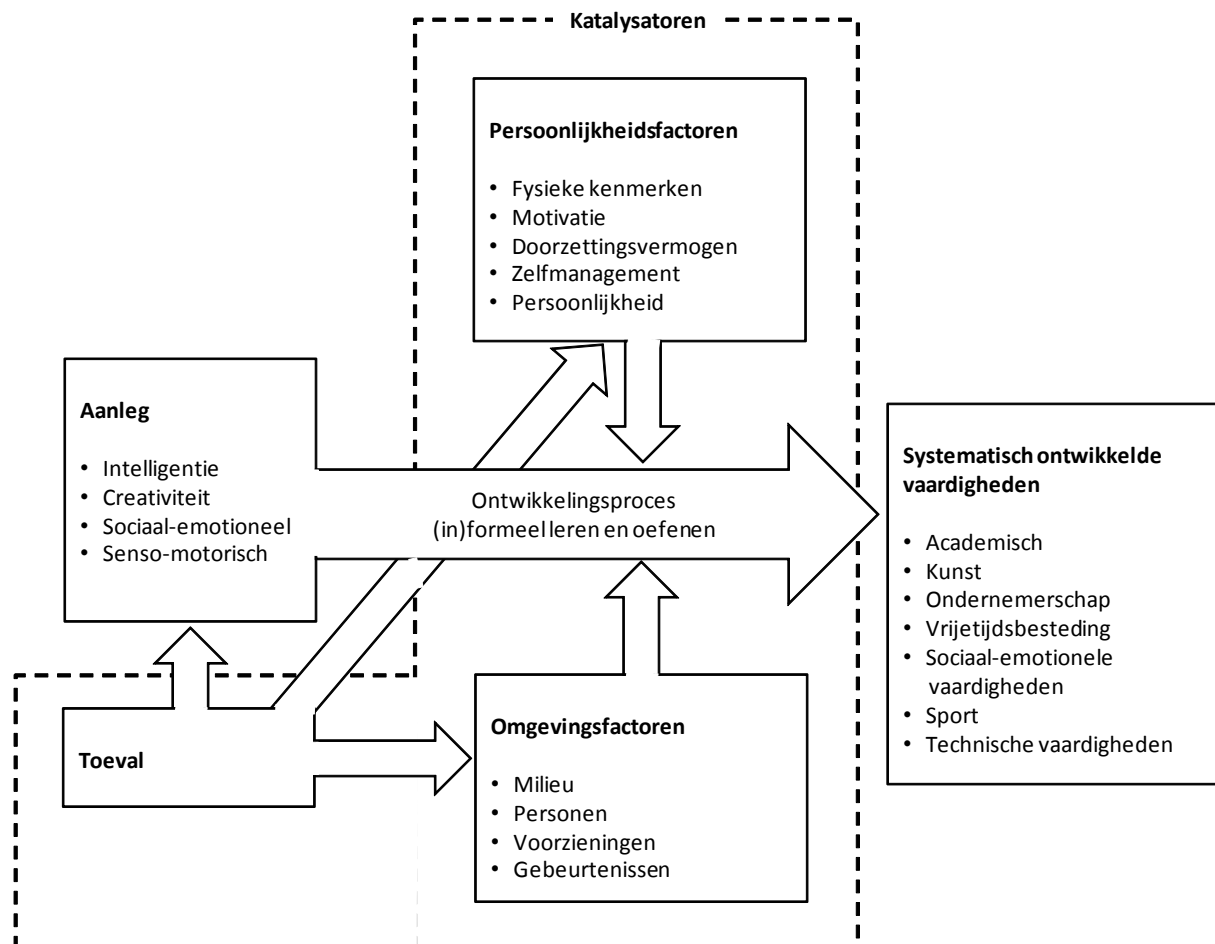

Model 1. Triadisch interdependentiemodel van Renzulli en Mönks (Mönks & Katzko 2005, p. 191)

In later ontwikkelde modellen zoals het Differentiatie-model van Begaafdheid en Talent van Gagné (Gagné 2005) wordt een verschil gemaakt tussen aanlegfactoren en persoonlijkheidsfactoren. Intelligentie en creativiteit behoren bij de aanlegfactoren, in het drie-ringen-model persoonskenmerken genoemd. Ook sociaal-emotionele competentie en senso-motorische

vaardigheden worden geplaatst bij de aanlegfactoren. Het in het drie-ringen-model genoemde persoonskenmerk motivatie is bij Gagné geplaatst bij persoonlijkheidsfactoren. Gagné geeft hiermee aan motivatie een verklarende factor te vinden en geen aanlegfactor. Persoonlijkheidsfactoren en omgevingsfactoren zijn van belang bij het ontwikkelen van de aanlegfactoren. Deze aanlegfactoren worden ontwikkeld door het formeel leren zoals het systematisch oefenen op school en het informeel leren zoals de natuurlijke ontwikkeling van kind tot volwassene en het buiten de formele leeromgeving leren. De vaardigheden die ontwikkeld worden, leiden tot excellente prestaties op meerdere gebieden. Gagné benoemt academische prestaties maar ook vaardigheden op het gebied van kunst, ondernemerschap, sport en dergelijke (Gagné 2005; Van Gerven 2009).

Een duidelijk verschil tussen het model van Renzulli en Mönks en het model van Gagné is de invloed die Gagné toekent aan de persoonlijkheidsfactoren. Een kind kan in aanleg hoogbegaafd zijn maar het leerproces en de uiteindelijke prestaties worden beïnvloed door persoonlijkheidsfactoren. Het onderwijs kan een belangrijke rol spelen bij het ontwikkelen van deze persoonlijkheidsfactoren. Bijvoorbeeld door het aanbieden van specifieke lesstof waarbij doorzettingsvermogen en zelfmanagement van de leerling gevraagd wordt.

Model 2. Differentiatie-model van Begaafdheid en Talent (Gagné 2005, p. 100)

2.1.2 Cognitieve ontwikkeling

- *Signaleren van mogelijk hoogbegaafde kleuters*

Bij mogelijk hoogbegaafde kleuters wordt de formulering 'ontwikkelingsvoorsprong' gebruikt (Van Gerven 2009; Loman & Boer 2006). De vroegkinderlijke ontwikkeling verloopt sprongsgewijs en hoogbegaafdheid is hierdoor moeilijk te voorspellen. Toch zijn aan een aantal vaardigheden van mogelijk hoogbegaafde kleuters te herkennen:

- grote verbale vaardigheid,
- zeer nieuwsgierig,
- grote concentratie bij exploratief materiaal (Van Gerven 2009).

Het is van belang deze vaardigheden te herkennen en tegemoet te komen aan de onderwijsbehoeften van deze slimme kleuters. Het gevaar bestaat dat hoogbegaafde kleuters zich anders gaan aanpassen aan het gemiddelde leerniveau van de groep, hierdoor kunnen een verkeerde leerhouding ontstaan en een negatief zelfbeeld (Van Gerven 2009; Freeman 2009). Het signaleren van mogelijk hoogbegaafde kleuters kan gebeuren door middel van een intakegesprek. In samenspraak met ouders, peuterspeelzaal en leerkrachten van groep 1 kunnen bovengenoemde vaardigheden besproken worden zodat vanaf het begin van de basisschool leer- en spelmaterialen kunnen worden aangeboden op eigen niveau (Mooij 2006).

- *Signaleren in groep 3 tot en met 8*

Hoogbegaafde leerlingen kunnen gesignaleerd worden door gerichte observaties. Deze observaties kunnen aan de hand van een signaleringslijst worden gedaan. Er zijn veel signaleringslijsten te vinden zoals via de landelijke vereniging van ouders van hoogbegaafde kinderen Pharos (www.pharosnl.nl, geraadpleegd op 29 januari 2013) en Landelijk Informatiecentrum Hoogbegaafdheid Plato (Hooft 2001). Per ontwikkelingsgebied worden kenmerken beschreven om hoogbegaafde kinderen te herkennen; hoe meer kenmerken herkend worden, hoe groter de kans dat een kind mogelijk hoogbegaafd is (Hooft 2001). Het SLO Informatiepunt Onderwijs Hoogbegaafdheid en Excellentie (www.infohoogbegaafdheid.nl, geraadpleegd op 29 januari 2013) heeft een website waar informatie wordt gegeven over hoogbegaafdheid en begaafdheidskenmerken. De website noemt 14 kenmerken. Deze kenmerken zijn terug te vinden in de aanlegfactoren en persoonlijkheidsfactoren in het Differentiatie-model van Begaafdheid en Talent van Gagné (2005, p. 100). Bij deze 14 kenmerken is een korte beschrijving te lezen. In deze beschrijving wordt niet aangegeven welke kenmerken het belangrijkste zijn of dat een bepaalde interactie tussen kenmerken noodzakelijk is bij het signaleren van hoogbegaafdheid. Deze kenmerken zijn ook te vinden in de signaleringslijst van de landelijke vereniging van ouders van hoogbegaafde kinderen Pharos en het Landelijk Informatiecentrum Hoogbegaafdheid Plato. Een beschrijving van de kenmerken is opgenomen in bijlage 4. In de beschrijving bij alle drie de signaleringslijsten wordt aangegeven dat hoogbegaafde leerlingen onderling verschillend kunnen zijn en niet aan alle kenmerken hoeven te voldoen om hoogbegaafd te zijn. Daarbij zijn er ook kinderen die voldoen aan de kenmerken maar die niet hoogbegaafd zijn. Geadviseerd wordt deze lijsten met de nodige 'slag om de arm' te gebruiken. De gebruikers van signaleringslijsten wordt het advies gegeven om zich te verdiepen en te scholen met betrekking tot hoogbegaafdheid (Hooft 2001; Van Gerven 2008; Drent 2009; De Bruin-de Boer & Kuipers 2004).

Op de site van SLO worden een drietal signaleringsinstrumenten genoemd:

1. Digitaal Handelingsprotocol Hoogbegaafdheid (Van Gerven & Drent 2007),
2. Begaafdheid in beweging (Surplus Begaafdencentrum MHR 2005),
3. Si-Di R protocol (De Bruin-de Boer & Kuipers 2004).

Van Gerven (2008) beschrijft het Digitaal Handelingsprotocol Hoogbegaafdheid en het Si-Di R protocol. Beide signaleringsinstrumenten bevatten observatielijsten, vragen informatie vanuit het Leerling Volg Systeem en vragen informatie van de ouders van de mogelijk hoogbegaafde leerling en vanaf 9 jaar wordt er ook informatie van de leerling zelf gevraagd. Na het invoeren van de gegevens komt het computerprogramma met een voorlopige conclusie.

Het signaleringsinstrument Begaafdheid in Beweging (www.surplus-begaafden.nl, geraadpleegd op 29 januari 2013) werkt op basis van een abonnement Surplus Signaal Digitaal dat een school kan afsluiten. Er wordt informatie gevraagd betreffende begaafdheidskenmerken, talentkenmerken (wat in de SLO begaafdheidskenmerkenlijst als uitblinken op meerdere gebieden genoemd wordt) en schoolresultaten. Deze informatie wordt van de school, ouders en de leerling (ouder dan 9 jaar) gevraagd. Hierna stuurt Surplus Begaafdencentrum de antwoorden en een conclusie naar de school terug waarnaar de school kan besluiten tot eventueel verder onderzoek.

Voordat een school keuze maakt voor één van de signaleringslijsten of één van de signaleringsinstrumenten moet het duidelijk zijn hoe de school tegemoet wil komen aan de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen en wat de mogelijkheden zijn binnen de school (Van Gerven 2008; De Bruin-de Boer 2001).

- *Signaleren van onderpresteerders*

Sommige hoogbegaafde leerlingen kunnen moeilijk gesignaleerd worden zoals hoogbegaafde leerlingen die zich in de groepen 1, 2 en 3 hebben aangepast aan het gemiddelde leerniveau van de groep en onderpresteren of hoogbegaafde leerlingen die een gedrags- of leerprobleem hebben. Een hoogbegaafde leerling die onderpresteert is aan een aantal kenmerken toch te herkennen:

- In gesprek met ouders blijkt de hoogbegaafde leerling thuis op een hoger niveau te presteren dan op school.
- De hoogbegaafde leerling kan onbehagen soms niet benoemen en kan op school negatief gedrag vertonen om aandacht te vragen van de leerkracht.
- De hoogbegaafde leerling heeft een laag werktempo en minder goede resultaten door de jaren heen (Hooft 2001, Van Gerven 2001).

Het is van belang de oorzaken van het onderpresteren op te sporen en weg te nemen. Er kunnen externe factoren zijn die prestaties beïnvloeden, zoals de sfeer in een groep of problemen in de thuissituatie. Interne factoren kunnen soms moeilijk worden opgespoord omdat er een leerstoornis of een psychische stoornis aan ten grondslag kan liggen (Bruyn 2011).

Bij hoogbegaafde leerlingen met gedragsproblemen of een gedragsstoornis, zoals ADHD of een stoornis in het autistisch spectrum, komt in school de focus te liggen op een gewenste verandering in het gedrag. De hoogbegaafdheid wordt niet herkend of minder belangrijk gevonden. Een gevolg kan zijn dat deze leerlingen gefrustreerd raken door het niet worden aangesproken op het leerniveau wat deze leerlingen hebben (The National Education Association 2006).

Bij hoogbegaafde leerlingen met een leerprobleem of leerstoornis zoals dyslexie of dyscalculie worden soms de hoogbegaafdheid en de leerstoornis niet gesignaleerd. Hoogbegaafde leerlingen compenseren de leerstoornis door de hoogbegaafdheid en de resultaten van het schoolwerk zijn gemiddeld. Om deze leerlingen te signaleren is het goed meerdere toets- en observatiebronnen te gebruiken en ervaringen met ouders uit te wisselen (The National Education Association 2006, Campanelli & Ericson 2007). Als een leerling niet geprikkeld wordt doordat de lesstof allang bekend is, kan dit sociale pijn oproepen (Bruyn 2011). Gevoelens van machteloosheid en verdriet kunnen een gevolg zijn van extreme verveling.

2.1.3 *Taakgerichtheid*

Hoogbegaafde leerlingen zijn te herkennen aan een hoog niveau van taakgerichtheid (Van Gerven 2009). Wanneer hoogbegaafde leerlingen gemotiveerd aan een activiteit of opdracht werken kunnen deze leerlingen zich sterk concentreren (Driessen, Mooij & Doesborgh 2007). Een nieuwe opdracht wordt getoetst aan eerdere ervaringen en van daaruit wordt gezocht naar een oplossing. Deze informatie wordt effectief opgeslagen in het geheugen. Hoogbegaafde kinderen zijn in staat dwarsverbanden te leggen tussen oude en nieuwe kennis. Hierdoor kunnen er grote leerstappen gemaakt worden waardoor het leer- en werktempo hoog is (Van Gerven 2009, Kieboom 2005). Door een sterke taakgerichtheid kan een bijzondere prestatie geleverd worden. Intrinsieke motivatie kan gestimuleerd worden door de omgeving zoals ouders, school en ontwikkelingsgelijken. Maar als dit niet het geval is en bijvoorbeeld de school niet in staat is de juiste begeleiding aan te bieden bestaat het gevaar dat een hoogbegaafde leerling gaat 'onderpresteren' (The National Education Association 2006). Ervaringen van ouders en leerkrachten over het gedrag van het kind thuis en op school kunnen helpen bij het signaleren. Als een kind teruggetrokken gedrag laat zien en alleen bij bepaalde activiteiten zeer veel inzet toont kan dit een signaal zijn dat het kind wil ontsnappen aan bepaalde lesstof. Als een kind dit gedrag langere tijd vertoont, wordt het moeilijk dit patroon om te buigen (Bruyn 2011).

2.1.4 Creatief denkvermogen

Hoogbegaafde leerlingen zijn te herkennen aan een hoog niveau van creatief denkvermogen (Mönks & Katzko 2005). Hoogbegaafde leerlingen hebben een sterk ontwikkelde taalvaardigheid (Freeman 2009). Deze combinatie van vaardigheden maakt het mogelijk om logisch te redeneren wat het vermogen om abstract te kunnen denken positief beïnvloedt (Van Gerven 2009). Daarbij hebben hoogbegaafde leerlingen een goed geheugen en slaan informatie effectief op. Doordat de informatie ook effectief opgeroepen kan worden kunnen hoogbegaafde leerlingen complexe vraagstukken aan. De al verworven kennis kan de leerling toepassen en integreren met de nieuwe kennis. Hierdoor hebben hoogbegaafde leerlingen minder instructie en minder tijd nodig om nieuwe informatie te begrijpen en de mogelijkheid om creatieve oplossingen te bedenken (Drent 2009). Het 'out of the box' denken van hoogbegaafde leerlingen is te herkennen bij vraagstukken waarbij ruimte wordt gegeven voor eigen strategieën waardoor het creatieve denkvermogen zichtbaar wordt (Mooij 2006).

2.1.5 Interactie met medeleerlingen en met volwassenen

De ontwikkelingsstadia met betrekking tot de sociaal- emotionele ontwikkeling verlopen bij hoogbegaafde kinderen niet gelijk met leeftijdgenoten. Hoogbegaafde kinderen zijn verbaal vaak sterk en het redenerend denken is van een hoger niveau dan van de gemiddelde leeftijdgenoot. Daardoor kan het voorkomen dat leeftijdgenoten het hoogbegaafde kind niet begrijpen (De Bruin-de Boer 2002). Bij het spelen van gezelschapsspelletjes en rollenspelen kunnen hierdoor conflicten optreden tussen het hoogbegaafde kind en de andere medespelers. In de ontwikkeling van vriendschappen' is te zien dat hoogbegaafde kinderen graag één goede vriend hebben en niet snel wisselen van vriendje. Het nakomen van gemaakte afspraken is belangrijk. Leeftijdgenoten gaan hier minder serieus mee om en dat kan voor problemen zorgen (Hooft 2001). Hoogbegaafde kinderen zoeken daarom contact met ontwikkelingsgelijken. Dit zijn vaak oudere kinderen. Sommige hoogbegaafde kinderen hebben ook andere interesses dan leeftijdgenoten. Hoogbegaafde leerlingen hebben een goed geheugen en weten over specifieke onderwerpen opvallende veel (De Bruin-de Boer & Van Gerven 2009).

2.2 Het in beeld brengen van onderwijsbehoeften

Het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen is het omschrijven van de kenmerken van de mogelijk hoogbegaafde leerling met als doel de onderwijsbehoeften van de leerling scherp te krijgen (Wolters 2009).

2.2.1 Cognitieve ontwikkeling

Er zijn meerdere manieren waarop scholen de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld kunnen brengen. Om een keuze te kunnen maken is het van belang dat een schoolteam een gemeenschappelijke visie heeft met betrekking tot het signaleren, het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften en het begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen (Wolters 2009). Deze visie wordt vastgelegd in een beleidsontwikkelingsplan evenals verdere afspraken, zoals het hanteren van een protocol. In een protocol wordt het beleid van de school om tegemoet te willen komen aan de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen en de consequenties die dit met zich meebrengt geformuleerd (Hooft 2001, Van Gerven 2008).

Het gebruik van een leerlingvolgsysteem.

Als school kan men kiezen om de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling in beeld te brengen door middel van het leerlingvolgsysteem. Bij de leerlingen van groep 1 is het van belang de informatie van ouders en van de leiding van voorschoolse opvang bij de aanmeldingsprocedure te screenen op een eventuele ontwikkelingsvoorsprong (Driessen, Mooij & Doesborgh 2007, Van Gerven 2009). Bij de leerlingen

van de groepen 2 tot en met 8 zijn de resultaten van de leerstofgebonden toetsen en de CITO toetsen bruikbaar als signaleringsinstrument. Als blijkt dat leerlingen op een aantal belangrijke leerstofgebieden een A of een A+ scoren, kan er sprake zijn van mogelijk hoogbegaafdheid (Van Gerven 2009, Drent 2009). Door deze resultaten te inventariseren kan de leerkracht bepalen welke leerstofgebieden aanpassingen behoeven. De manier van signaleren, inventariseren van de resultaten en het aanpassen van de leerstof moeten zijn beschreven in een protocol. Professionalisering van de leerkracht op het gebied van hoogbegaafdheid is van belang (Mooij 2007). Het samenstellen van een projectteam kan hieraan bijdragen. Bij het ontwikkelen van kennis en vaardigheden van de leerkrachten kan een projectteam een ondersteunende rol hebben (Van Gerven 2008).

Aanpassen leerstofaanbod.

De leerkracht moet op de hoogte zijn van het leerstofaanbod, de inhoud en moeilijkheidsniveau voor hoogbegaafde leerlingen om basisleerstof te verminderen en verdiepingsleerstof te kunnen kiezen (Driessen, Mooij & Doesborgh, 2007).

Als school kan men kiezen voor bestaande instrumenten die behalve signaleren ook de onderwijsbehoeften in beeld brengen en begeleidingsadviezen geven zoals het Digitaal Handelingsprotocol Hoogbegaafdheid (Van Gerven & Drent 2007), Begaafdheid in beweging (Surplus Begaafdencentrum MHR 2005) en Sidi-R protocol (de Bruin-de Boer & Kuipers 2004). Het voordeel van deze bestaande instrumenten is dat leerkrachten een leidraad krijgen bij het verzamelen van informatie en de interpretatie ervan (Wolters 2009).

2.2.2 Taakgerichtheid

Het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen met betrekking tot taakgerichtheid vraagt kennis van hoogbegaafdheid. De leerkracht moet in staat zijn leer- en persoonlijkheidseigenschappen te benoemen die kenmerkend zijn voor hoogbegaafde leerlingen. De leerkracht dient de leer- en persoonlijkheidseigenschappen ook te kunnen herkennen en in beeld te brengen om daarna de juiste leerstof te kunnen aanbieden (Van Gerven 2008). Gerichtte observatie om te ontdekken wanneer en waarom de leerling taakgericht aan opdrachten werkt, is van belang. Hierna kunnen de onderwijsbehoeften wat betreft taakgerichtheid benoemd worden en naar aanleiding hiervan kunnen activiteiten gepland worden. Bij het plannen van specifieke activiteiten is het ook mogelijk om leerlingen met vergelijkbare onderwijsbehoeften te clusteren en dit te beschrijven in een groepsplan (Pameijer e.a. 2009). Deze consequenties van het verzamelen en interpreteren van de informatie kunnen beschreven worden in een protocol.

2.2.3 Creatief denkvermogen

Ook bij het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen met betrekking tot creatief denkvermogen is kennis van hoogbegaafdheid nodig. De manier waarop de hoogbegaafde leerling omgaat met nieuwe en complexe vraagstukken is veelzeggend. Hoogbegaafde leerlingen laten juist bij dit soort opdrachten goede en originele resultaten zien (Brody & Mills 2005). Het beschrijven van de originele strategieën en resultaten is nodig omdat het creatief denkvermogen een persoonskenmerk is van hoogbegaafdheid. Door middel van de resultaten van methodegebonden toetsen en CITO toetsen is het creatief denkvermogen bijna niet in beeld te brengen, wel door gericht observatie. Om de onderwijsbehoeften van de leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 in beeld te brengen met betrekking tot creatief denkvermogen is het nodig om schoolbreed een signaleringslijst of signaleringsinstrument te kiezen. Het in beeld brengen gebeurt op deze manier volgens eenzelfde richtlijn. De keuze van signaleringsinstrument en een stappenplan waarin te lezen staat hoe en wanneer de leerling, ouders, leerkracht en bijvoorbeeld intern begeleider betrokken worden kan beschreven worden in een protocol (Van Gerven 2009).

2.2.4 Interactie met leeftijdgenoten en met volwassenen

Het in beeld brengen van de onderbehoeften van hoogbegaafde leerlingen met betrekking tot de interactie met leeftijdgenoten gebeurt door observatie tijdens momenten waarop leerlingen met elkaar spelen, werken en overleggen. Ook bij deze observaties is van belang dat leerkrachten één soort signaleringslijst of signaleringsinstrument gebruiken (Wolters 2009). Bij deelvraag 2.1.2 worden verschillende signaleringsinstrumenten genoemd.

De onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen kunnen met betrekking tot de interactie met leeftijdgenoten anders zijn dan met ontwikkelingsgelijken. In een school met een jaarklassensysteem kan te zien zijn dat de leerling hulp nodig heeft bij contacten met andere leerlingen (De Bruin-de Boer & Van Gerven 2009). Daarentegen kan het contact met wat oudere ontwikkelingsgelijken goed verlopen. Het is van belang dit verschil in beeld te brengen om tegemoet te kunnen komen aan de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen. Ook door middel van gesprekken met mogelijk hoogbegaafde leerlingen en de ouders van de mogelijk hoogbegaafde leerlingen kan de onderwijsbehoefte duidelijk in beeld gebracht worden (Driessen, Mooij & Doesborgh 2007). Bij de interactie tussen hoogbegaafde leerlingen en volwassenen is het zinvol in beeld te brengen of de leerling hulp nodig heeft van volwassenen bij het leggen van contacten met andere leerlingen (De Bruin-de Boer & Van Gerven 2009).

Bij dit onderdeel is het van belang in een protocol een duidelijke beschrijving te hebben welke mogelijkheden de school heeft om tegemoet te komen aan de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen met betrekking tot de interactie met leeftijdgenoten en/of ontwikkelingsgelijken zoals bijvoorbeeld een 'plusklas' of andere klassen -doorbrekende activiteiten (Mooij 2006).

2.3 Begeleiding van hoogbegaafde leerlingen

Het begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen is het door leerkrachten actief ondersteunen van het leer- en ontwikkelingsproces van mogelijk hoogbegaafde leerlingen (Cross & Coleman 2005).

2.3.1 Cognitieve ontwikkeling

Het begeleiden van hoogbegaafde leerlingen vraagt aanpassingen in het reguliere onderwijsaanbod. Het reguliere onderwijsaanbod komt niet tegemoet aan de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen omdat de leerstof is afgestemd op de gemiddelde leerling. Het aanbieden van de leerstof gebeurt in kleine stappen en de leerstof wordt veel geoefend en herhaald. Hoogbegaafde leerlingen verwerven kennis op een actieve en creatieve manier. Deze leerlingen maken grote leerstappen en hebben weinig instructie nodig (Leverink 2006, Mooij 2006). De meeste scholen in Nederland werken met een jaarklassensysteem. Volgens Mooij (2006) verhindert dit systeem de doorgaande ontwikkeling van hoogbegaafde leerlingen. Het zou beter zijn om het leerstofaanbod te ordenen naar competentiegebied (inhoud, vaardigheid en niveau). Vervolgens kunnen de leeractiviteiten bij het niveau van de leerling gezocht worden. Een beter leeraanbod heeft effect op motivatie en cognitieve prestaties van hoogbegaafde leerlingen. Het instellen van niveaugroepen en plusklassen kan deze leerarrangementen mogelijk maken (Driessen, Mooij & Doesborgh 2007).

2.3.1.1 Aanpassen van instructie

Instructie over en het oefenen van de basisstof hebben hoogbegaafde leerlingen niet nodig. Tijdens de instructie van de basisstof kunnen hoogbegaafde leerlingen zelfstandig werken.

Wel is het van belang dat hoogbegaafde leerlingen betrokken zijn bij de volledige instructie als er nieuwe stappen in het leerproces worden aangeboden. De instructie voor de hoogbegaafde leerlingen en eventueel andere leerlingen die een hoger leerniveau hebben, kan plaats vinden op het moment waarop de andere leerlingen zelfstandig werken. Hoogbegaafde leerlingen hebben instructie nodig over de verrijkingsstof. Tijdens deze instructie worden de verrijkingsstof en vooral de leervaardigheden die nodig zijn bij de betreffende opdracht aangeboden (Van Gerven 2001).

2.3.1.2 Compacten van leerstof

Het verminderen van de leerstof voor hoogbegaafde leerlingen is nodig. Op deze manier wordt tijd vrijgemaakt voor leerstof die aansluit bij de leermogelijkheden van hoogbegaafde leerlingen. De keuze welke onderdelen van de leerstof overgeslagen kunnen worden, vraagt om een goed inzicht in de lesmethodes. Er zijn compactingprogramma's op te vragen (Stichting Leerplan Ontwikkeling, Enschede 2004) en bij de meeste lesmethodes zijn compactingrichtlijnen te koop (Drent 2009). De compactingprogramma's en richtlijnen sluiten aan bij de kwaliteitsagenda voor primair onderwijs, 'Scholen voor Morgen' (www.rijksoverheid.nl 2007, geraadpleegd op 29 januari 2013). SLO (www.slo.nl, geraadpleegd op 29 januari 2013) heeft richtlijnen opgesteld bij het selecteren van lesstof voor begaafde en hoogbegaafde leerlingen. Volgens deze richtlijnen moet lesstof voor hoogbegaafde leerlingen alleen de belangrijke stappen in het leerproces bevatten. Daarbij moeten opdrachten constructieve- en ontdekactiviteiten bevatten die wezenlijk moeilijk zijn.

2.3.1.3 Gebruik van verrijkingsstof

De tijd die vrij komt door het compacten van leerstof, wordt gebruikt om leerstof aan te bieden die aansluit bij de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen. De reguliere leermethodes bevatten verrijkingsstof maar deze leerstof bevat niet altijd complexe denkproblemen. Het doel van verrijksleerstof is een leervaardigheid te koppelen aan kennisontwikkeling (Termeer 2009, Gagné 2005). Hierbij horen instructie, zelfstandige verwerking, evaluatie en beoordeling en terugkoppeling naar de groep.

2.3.1.4 Leertijdverkorting

Als blijkt dat een leerling een grote ontwikkelingsvoorsprong heeft in vergelijking met leeftijdgenoten kan besloten worden deze leerling in een volgend leerjaar te plaatsen. In feite wordt dan de leertijd op de basisschool verkort. Voorop staat dat de leerling een didactische voorsprong van een jaar moet hebben en er sterke aanwijzingen moeten zijn dat de leerling zich in emotioneel en sociaal opzicht thuis zal voelen bij oudere kinderen. Een goede voorbereiding is van belang; ouders, leerkrachten en de leerling zelf moeten het met deze beslissing eens zijn (De Bruin-de Boer 2001).

Verrijkingsgroepen of 'plusklassen' maken

In een verrijkingsgroep of 'plusklas' worden hoogbegaafde leerlingen tijdelijk of permanent samengebracht. Het doel hiervan is de mogelijkheid te scheppen om hoogbegaafde kinderen te laten samenwerken met ontwikkelingsgelijken wat stimulerend kan werken voor de ontwikkeling van deze kinderen (Driessen, Mooij & Doesborgh 2007). Verdiepende en verrijkende leermaterialen kunnen worden aangeboden die aansluiten bij de leerstijl van deze leerlingen (Brody & Mills 2005).

Vanuit de literatuur wordt aangegeven dat de aanpassingen in het onderwijsaanbod een gezamenlijke keuze van het schoolteam moeten zijn. Aangeraden wordt dicht bij de organisatievorm te blijven die op dat moment gebruikt wordt (Drent 2009).

2.3.1.5 Compacten en verrijkingsstof nader bekeken

Bij het begeleiden van hoogbegaafde leerlingen met betrekking tot taakgerichtheid is de combinatie 'compacten' van reguliere leerstof en aanbieden van 'verrijkingsstof' een goed hulpmiddel, want door het verminderen van de basisstof komt tijd vrij voor verrijkingsstof (Drent & Van Gerven 2009). Deze verrijkingsstof moet complexe denkproblemen bevatten want dat zorgt ervoor dat de hoogbegaafde leerling geconcentreerd kan werken (Driessen, Mooij & Doesborgh 2007). Bij het begeleiden van hoogbegaafde leerlingen is niet alleen de kennisontwikkeling van belang maar ook het ontwikkelen van leervaardigheden; inzicht krijgen in het eigen leren en leren van strategieën (Termeer 2009, Gagné 2005). Hierbij is dagelijkse instructie wenselijk. De leerkracht zal in de klassenorganisatie daarmee rekening moeten houden. Dit kan door gedifferentieerde instructie te geven of een ander moment structureel in te plannen voor instructie aan hoogbegaafde leerlingen. Na een zelfstandige verwerking zal het resultaat geëvalueerd worden. Er zijn verschillende manieren waarop dit kan gebeuren: de leerkracht beoordeelt het werk of de leerling presenteert het werk aan

de medeleerlingen (Van Gerven 2008). Van belang is dat het geleverde werk op waarde wordt geschat en serieus wordt beoordeeld. De opbouw van de verrijkingsstof door het leerjaar heen moet zijn beschreven in een groepsplan, evenals het eventueel clusteren van leerlingen met vergelijkbare onderwijsbehoeften (Pameijer e.a. 2009). In een protocol kan beschreven staan op welke manier en met welke materialen hoogbegaafde leerlingen worden begeleid in de groepen 1 tot en met 8.

2.3.2 Taakgerichtheid.

Bij het begeleiden van hoogbegaafde leerlingen met een gebrek aan taakgerichtheid is het van belang de oorzaak hiervan te achterhalen. Onderpresteerders en hoogbegaafde leerlingen met leer- of gedragsproblemen begeleiden vraagt om een specifieke aanpak. Instructie en lesstof gericht op het intellectuele niveau van de leerling, maar tegelijk aangepast om tegemoet te komen aan de leer- en of gedragprobleem, is noodzakelijk (The National Education Association 2006). Bij het begeleiden van onderpresteerders moet bepaald worden wat de reden is van het onderpresteren. De reden kan een inadequaat leerstofaanbod zijn maar er kunnen ook sociale of emotionele problemen meespelen. De mening van de leerling en de ouders van de leerling is belangrijk bij deze problemen (Drent & Van Gerven 2007). Naar aanleiding van gesprekken kan een leerstofaanbod worden samengesteld dat aansluit bij de onderwijsbehoeften van de leerling. Bij het begeleiden van leerlingen met een leer- en of gedragsprobleem is het van belang dat het leer- en of gedragsprobleem geen barrière gaat worden in de ontwikkeling van de hoogbegaafde leerling. Bij het begeleiden van deze leerlingen moeten de sterke eigenschappen duidelijk genoemd worden en gebruikt worden om de zwakke eigenschappen te verbeteren (Campanelli & Ericson 2007). Hierdoor ontwikkelt de leerling een positief zelfbeeld. Een gedifferentieerde instructie en een gedifferentieerd leerstofaanbod zijn voor deze leerlingen belangrijk zodat de cognitieve uitdaging blijft bestaan en er tegelijkertijd ruimte is voor een stimulerende begeleiding bij de leer- en of gedragsproblemen (Drent & Van Gerven 2007, The National Education Association 2006).

2.3.3 Creatief denkvermogen.

Ook bij het begeleiden van hoogbegaafde leerlingen met betrekking tot creatief denkvermogen is de combinatie 'compacten' van reguliere leerstof en aanbieden van 'verrijkingsstof' een goed hulpmiddel om tijd vrij te maken voor specifieke verrijkingsstof (Cross & Coleman 2005). Bij de verrijkingsstof zou, om het creatief denkvermogen te stimuleren, specifiek gekeken kunnen worden naar materialen die het abstract en strategisch denkvermogen ontwikkelen (Van Gerven 2008, Termeer 2009). Ook vakken die buiten de kerndoelen van de basisschool vallen, zijn hiervoor te gebruiken zoals schaken en het leren van specifieke computervaardigheden. Schoolbreed zal een keuze gemaakt moeten worden tussen vakgebonden of vakoverstijgend werken. Als er in de school voornamelijk klassikaal gewerkt wordt is het raadzaam om vakgebonden te 'verrijken'. Op deze manier sluiten de verwerkingsvormen van de basisleerstof en verrijkingsleerstof beter bij elkaar aan. Per schooljaar moeten de leerlijnen van het verrijkingsmateriaal overzichtelijk geordend zijn zodat leerkrachten en leerlingen weten welke materialen aanwezig zijn en hoe deze materialen gebruikt worden (Van Gerven 2008, Mooij 2006). De hoogbegaafde leerling krijgt hierdoor de mogelijkheid om bijvoorbeeld verschillende materialen of vakken te combineren waardoor het creatieve denkvermogen gestimuleerd wordt (Mooij 2006, Cross & Coleman 2005). Ook bepaalde computerprogramma's zoals Webkwestie (<http://www.webkwestie.nl>) en Acadin (<http://acadin.nl>) geven de leerlingen de mogelijkheid om na een oriëntatiefase verschillende onderwerpen en vakken met elkaar te combineren.

2.3.4 Interactie met medeleerlingen en volwassenen.

Bij het begeleiden van hoogbegaafde leerlingen met betrekking tot de interactie met medeleerlingen is het van belang om de onderwijsbehoefte van de leerling in beeld te hebben. De leerling kan bijvoorbeeld behoefte hebben aan hulp bij het communiceren met medeleerlingen. De leerkracht

kan de leerling helpen met uitleg bij teleurstelling met betrekking tot vriendschappen of de leerling betrekken bij spelactiviteiten en begeleiden bij het zoeken van een goede 'rol'

Als de hoogbegaafde leerling door complex taalgebruik niet begrepen wordt door medeleerlingen kan de leerkracht helpen door een samenvatting te geven of aanvullende vragen te stellen (De Bruin-de Boer & Van Gerven 2009). Als de leerling behoefte heeft aan samenwerken met ontwikkelingsgelijken kan de leerkracht helpen met het leggen van contacten. De mogelijkheden voor interactie en samenwerking met ontwikkelingsgelijken in de school moeten beschreven zijn in een protocol. Schoolbreed moet overeenstemming zijn tussen de leden van een schoolteam om klassendoorbreekende activiteiten organisatorisch mogelijk te maken (Leverink 2006, Mooij 2006).

Overzicht van de bevindingen in de literatuur

Signalering van hoogbegaafde leerlingen

Het signaleren van mogelijk hoogbegaafde leerlingen is het opmerken en herkennen van kenmerken van hoogbegaafdheid (Mönks & Katzko 2005, Van Gerven 2009). Het opmerken en herkennen van kenmerken van hoogbegaafdheid vergt kennis van hoogbegaafdheid (Hooft 2001, Van Gerven 2008, Drent 2009, Bruin-de Boer & Kuipers 2004). Het kiezen van één signaleringslijst of signaleringsinstrument om mogelijk hoogbegaafde leerlingen te signaleren is belangrijk omdat dan van groep 1 tot en met groep 8 op eenzelfde manier wordt gesignaleerd. Bij het kiezen van een signaleringslijst of signaleringsinstrument moet duidelijk zijn op welke manier de leden van het schoolteam tegemoet willen en kunnen komen aan de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen (Van Gerven 2008, Bruin-de Boer 2001).

Het in beeld brengen van onderwijsbehoeften

Het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen is het omschrijven van de kenmerken van de mogelijk hoogbegaafde leerling met als doel de onderwijsbehoeften van de leerling scherp te krijgen (Wolters 2009). Hiervoor is het nodig dat de leden van het schoolteam een gemeenschappelijke visie hebben over hoogbegaafdheid. Deze visie kan beschreven worden in een protocol waar ook het beleid betreffende signaleren (signaleringslijsten/signaleringsinstrumenten), verzamelen van informatie en mogelijkheden van begeleiden van hoogbegaafde leerlingen staan.

Begeleiding van hoogbegaafde leerlingen

Het begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen is het door leerkrachten actief ondersteunen van het leer- en ontwikkelingsproces van mogelijk hoogbegaafde leerlingen (Cross & Coleman, 2005). Dit kan door middel van aanpassingen in het onderwijsaanbod zoals gedifferentieerde instructie geven (Van Gerven 2001), compacten en verrijken (Termeer 2009, Gagné 2005), versnellen of leertijdverkorting (De Bruin-de Boer 2001) en verrijkingsgroepen of 'plusklassen' (Brody & Mills 2005).

In hoofdstuk 3 wordt de opzet van het onderzoek beschreven. Ook worden de antwoorden op de praktijkvraag en de bijbehorende onderzoeksvragen en deelvragen aan de praktijk beschreven.

Hoofdstuk 3: Opzet van het onderzoek

In dit hoofdstuk wordt de opzet van het onderzoek uiteengezet. De oriëntatiefase, de fase waarin het probleem wordt verhelderd, wordt beschreven. De praktijkvraag en de bijbehorende onderzoeksvragen en deelvragen worden genoemd, zo ook de wijze waarop deze vragen worden beantwoord.

3.1 Probleem verhelderen/oriëntatie

De leden van het schoolteam, inclusief de directeur en de intern begeleider hebben aangegeven zich handelingsverlegen te voelen betreffende het signaleren, in beeld brengen van de onderwijsbehoeften en begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen. Om een beter inzicht te krijgen wat hoogbegaafdheid is en wat de mogelijkheden zijn om hoogbegaafde leerlingen te begeleiden is literatuur (wetenschappelijk, HBO- en internationaal niveau) over dit onderwerp bestudeerd. Ook zijn de activiteiten met betrekking tot het thema hoogbegaafdheid die eerder hebben plaats gevonden in kaart gebracht. De schooldocumenten zijn bestudeerd met betrekking tot de algemene informatie over de school en specifieke informatie gericht op het thema hoogbegaafdheid. Eveneens is het leerling- onderwijsvolgsysteem doorgenomen met als doel te weten te komen hoe mogelijk hoogbegaafde leerlingen op dit moment worden gesignaleerd in de groepen 1 tot en met 8, hoe de onderwijsbehoeften in beeld gebracht worden en hoe deze leerlingen begeleid worden met betrekking tot de aspecten cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen. Vanuit deze informatie zijn de praktijkvraag en de onderzoeks- en deelvragen verwoord.

3.2 Plan maken

Om antwoord te kunnen krijgen op de praktijkvraag en de onderzoeks- en deelvragen zijn deze vragen systematisch geanalyseerd (bijlage 1, plan 1 en 2). Er is literatuur over hoogbegaafdheid bestudeerd en vanuit de literatuur zijn de mogelijkheden van het signaleren van hoogbegaafde leerlingen, het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften en het begeleiden in de groepen 1 tot en met 8 bestudeerd op de aspecten:

- cognitieve ontwikkeling,
- taakgerichtheid,
- creatief denkvermogen,
- interactie met medeleerlingen en met volwassenen.

De manier waarop de leden van het schoolteam mogelijk hoogbegaafde leerlingen signaleren, de onderwijsbehoeften in beeld brengen en begeleiden op bovengenoemde aspecten wordt onderzocht door middel van een vragenlijst. Een schriftelijke vragenlijst is geschikt om gegevens zoals de meningen van de leden van het schoolteam te verzamelen (Harinck 2009). De keuze voor een vragenlijst met open vragen heeft de onderzoeker om de volgende redenen genomen: De leden van het schoolteam worden niet beperkt en gestuurd door bestaande antwoorden maar zijn vrij om de mogelijkheden van signaleren, het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften en het begeleidende van mogelijk hoogbegaafde leerlingen te beschrijven. De mening van de leerlingen van groep 3 tot en met 8 over de manier waarop mogelijk hoogbegaafde leerlingen worden begeleid op bovengenoemde aspecten wordt ook door middel van een vragenlijst onderzocht. Er is gekozen voor het afnemen van de vragenlijst bij de leerlingen die hoge scores laten zien bij de CITO toetsen (A en A+). In de literatuur is te lezen dat hoogbegaafde kinderen o.a. een hoge cognitieve intelligentie bezitten (Van Gerven 2009, Drent 2009). Bij een hoog CITO toetsresultaat zal eerder dan gemiddeld sprake kunnen zijn van hoogbegaafdheid. De volgende toetsresultaten worden hiervoor bekeken:

CITO begrijpend lezen, CITO spelling, CITO rekenen-wiskunde en de CITO Drie-Minuten-Toets. De onderzoeker is zich bewust van het feit dat meningen van leerlingen die mogelijk hoogbegaafd zijn maar die 'onderpresteren' of mogelijk hoogbegaafde leerlingen die uitblinken in prestatiegebieden die niet getoetst worden door CITO door deze keuze niet worden gehoord.

De meningen van de leerlingen uit de groepen 1 en 2 worden niet meegenomen in dit onderzoek.

Bij de leerlingen uit groep 1 wordt geen CITO toets afgenomen en bij de leerlingen uit groep 2 wordt de CITO toets in januari 2013 afgenomen, dit bemoeilijkt het objectief selecteren.

Gekozen is om de leerlingen uit de groepen 3 tot en met 8 een schriftelijke vragenlijst te laten beantwoorden. De leerlingen uit de groepen 3 en 4 krijgen de mogelijkheid om de vragen voorgelezen te krijgen. De onderzoeker zal de vragen letterlijk de vragenlijst voorlezen en de antwoorden van de leerlingen direct noteren zonder inhoudelijk in te gaan op eventuele vragen. De houding van de onderzoeker zal rustig en zakelijk zijn om zoveel mogelijk beïnvloeding te vermijden. Uitgaande van een CITO resultaat A of A+ zijn 20 leerlingen geselecteerd. In de groepen 4,5,7 en 8 laten vier leerlingen deze hoge score zien. In de groepen 3 en 6 laten twee leerlingen deze hoge score zien.

In de praktijkvraag worden de leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 genoemd. Bij de leerlingen uit groep 1 en 2 wordt geen vragenlijst afgenomen maar bij de leerkrachten of uit de literatuur kunnen wel gedachten naar voren komen over het al op jonge leeftijd signaleren en begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen. In de uitwerking van de praktijkvraag naar onderzoeksvragen en deelvragen zijn daarom ook de leerlingen van groep 1 en 2 genoemd.

In 3.4 'Plan uitvoeren' wordt dit verder uitgewerkt.

3.3 Onderzoeksvragen en deelvragen

Om de praktijkvraag 'Hoe kunnen de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 hoogbegaafde leerlingen signaleren, de onderwijsbehoeften in beeld brengen en begeleiden met betrekking tot de aspecten cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen?' te beantwoorden zijn onderzoeksvragen en deelvragen geformuleerd.

1. *Hoe kunnen de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 mogelijk hoogbegaafde leerlingen signaleren met betrekking tot de aspecten cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen?*

Deelvragen aan de literatuur:

- Wat is hoogbegaafdheid?
- Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 gesignaleerd worden met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling?
- Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 gesignaleerd worden met betrekking tot taakgerichtheid?
- Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 gesignaleerd worden met betrekking tot het creatief denkvermogen?
- Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 gesignaleerd worden met betrekking tot de interactie met medeleerlingen en met volwassenen?

Deelvragen aan de praktijk:

- Wat is volgens de leden van het schoolteam hoogbegaafdheid?
- Hoe kunnen de leden van het schoolteam mogelijk hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 signaleren met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling?

- Hoe kunnen de leden van het schoolteam mogelijk hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 signaleren met betrekking tot de taakgerichtheid?
- Hoe kunnen de leden van het schoolteam mogelijk hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 signaleren met betrekking tot het creatief denkvermogen?
- Hoe kunnen de leden van het schoolteam mogelijk hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 signaleren met betrekking tot de interactie met leeftijdsgenoten en met volwassenen?

2. *Hoe kunnen de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen met betrekking tot de aspecten cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen?*

Deelvragen aan de literatuur:

- Hoe kunnen de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 in beeld gebracht worden met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling?
- Hoe kunnen de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 in beeld gebracht worden met betrekking tot taakgerichtheid?
- Hoe kunnen de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 in beeld gebracht worden met betrekking tot creatief denkvermogen?
- Hoe kunnen de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 in beeld gebracht worden met betrekking tot de interactie met leeftijdsgenoten en met volwassenen?

Deelvragen aan de praktijk:

- Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling?
- Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen met betrekking tot taakgerichtheid?
- Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen met betrekking tot creatief denkvermogen?
- Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen met betrekking tot de interactie met medeleerlingen en volwassenen?

3. *Hoe kunnen de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden met betrekking tot de aspecten taakgerichtheid, creatief denkvermogen, cognitieve ontwikkeling en interactie met medeleerlingen en met volwassenen?*

Deelvragen aan de literatuur:

- Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groep 1 tot en met 8 begeleid worden met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling?
- Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 begeleid worden met betrekking tot taakgerichtheid?
- Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 begeleid worden met betrekking tot creatief denkvermogen?
- Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groep 1 tot en met 8 begeleid worden met betrekking tot de interactie met medeleerlingen en volwassenen?

Deelvragen aan de praktijk:

- Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden met betrekking tot cognitieve ontwikkeling?
- Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden met betrekking tot taakgerichtheid?
- Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden met betrekking tot het creatief denkvermogen?
- Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden met betrekking tot de interactie met medeleerlingen en volwassenen?
- Welke mening hebben de leerlingen uit de groepen 2 tot en met 8 over de manier van begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen op de aspecten:
 - cognitieve ontwikkeling,
 - taakgerichtheid,
 - creatief denkvermogen,
 - interactie met medeleerlingen en met volwassenen?
 -

3.4 Plan uitvoeren

Het plan is uitgevoerd op de volgende wijze: Allereerst is er een theoretisch kader geschreven over de mogelijkheden van signaleren, het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften en het begeleiden van hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 op de aspecten:

- taakgerichtheid,
- creatief denkvermogen,
- cognitieve ontwikkeling,
- interactie met medeleerlingen en met volwassenen.

Er is een schriftelijke vragenlijst voor de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen, inclusief de directeur en de intern begeleider ontwikkeld. Ook is een schriftelijke vragenlijst met zestien open vragen voor 20 mogelijk hoogbegaafde leerlingen uit groep 3 tot en met 8 ontwikkeld. Door deze drie bronnen met elkaar te vergelijken wordt triangulatie toegepast.

3.4.1 Vragenlijst voor de leden van het schoolteam

Het doel van de schriftelijke vragenlijst voor de leden van het schoolteam is het in kaart brengen op welke manieren de leden van het schoolteam mogelijk hoogbegaafde leerlingen signaleren, de onderwijsbehoeften in beeld brengen en begeleiden in de groepen 1 tot en met 8 op de vier eerder genoemde aspecten.

Een schriftelijke vragenlijst is geschikt om gegevens zoals de meningen van de leden van het schoolteam te verzamelen (Harinck 2009). De grootte van de onderzoeksgroep is 11 teamleden (N=11). De vragenlijst bestaat uit drie onderdelen namelijk de mogelijkheden van signaleren, het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften en het begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen. Er zijn 13 open vragen geformuleerd. De keuze voor een vragenlijst met open vragen heeft de onderzoeker om de volgende redenen genomen: De leden van het schoolteam worden niet beperkt en gestuurd door bestaande antwoorden maar zijn vrij om de mogelijkheden van signaleren, het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften en het begeleidende van mogelijk hoogbegaafde leerlingen te beschrijven.

3.4.2 Vragenlijst voor de leerlingen

Het doel van de schriftelijke vragenlijst met zestien open vragen aan 20 mogelijk hoogbegaafde leerlingen uit groep 3 tot en met 8 is het in kaart brengen wat de meningen van de leerlingen zijn over de manier van begeleiden op de vier eerder genoemde aspecten.

De grootte van de onderzoeksgroep is 20 leerlingen (N=20). Er is gekozen om de mening van de leerlingen te vragen over het onderdeel begeleiden. Het door de leerkracht signaleren en het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften zijn voor de leerling weinig zichtbaar, de begeleiding is dit wel.

Een schriftelijke vragenlijst is geschikt om gegevens zoals de meningen van leerlingen te verzamelen (Harinck 2009). De vragenlijst bevat open vragen met als doel gericht vragen te kunnen stellen op de vier eerder genoemde aspecten. Hoogbegaafde leerlingen laten typerend gedrag zien bij deze aspecten en vragen een specifieke begeleiding. Het is waardevol de mening te weten van de doelgroep op deze aspecten van begeleiding. De leerlingen worden niet beperkt door bestaande antwoorden, dit zou sturend zijn en minder bruikbare informatie geven.

De leerlingen krijgen de gelegenheid om de vragenlijsten op school in te vullen. Het beantwoorden van de vragen gebeurt in aanwezigheid van de onderzoeker.

3.5 Resultaat beoordelen

In hoofdstuk 2 worden de onderzoeksvragen onderzocht vanuit de literatuur.

In hoofdstuk 4 zullen de antwoorden op de open vragen volgens het model van de 'geordende schoenendoos' (Harinck 2009) geclusterd worden. De antwoorden op de vraag hoe leerkrachten mogelijk hoogbegaafde leerlingen kunnen signaleren, de onderwijsbehoeften in beeld brengen en begeleiden worden verzameld. Per leerkracht wordt per vraag een kort antwoord gerubriceerd, gebruik makend van steekwoorden. Deze steekwoorden zijn genoemd in de literatuur zodat de antwoorden vergeleken kunnen worden met de literatuur/theoretisch kader.

Deze resultaten worden grafisch weergegeven met behulp van staafdiagrammen. Het aantal keren per gerubriceerd antwoord wordt grafisch zichtbaar. Op deze manier worden ook de antwoorden van de leerlingen verwerkt. Antwoorden die niet op deze wijze ondergebracht kunnen worden, worden vermeld als 'overige antwoorden' in het staafdiagram.

Bij één vraag, paragraaf 4.3.2, geven de leerlingen een antwoord dat niet in de literatuur wordt genoemd, maar wel zinvol lijkt voor eventuele aanbevelingen, conclusies en discussie. Dit antwoord wordt in het diagram vermeld met de toevoeging "niet in de literatuur genoemd".

De antwoorden worden verwerkt om tot een conclusie of conclusies te komen.

In hoofdstuk 5 worden de resultaten van de vragenlijsten met elkaar en met de resultaten van het theoretisch kader als volgt vergeleken: De antwoorden van de vragenlijsten van de leden van het schoolteam en de 20 mogelijk hoogbegaafde leerlingen uit de groepen 3 tot en met 8 worden vergeleken met de resultaten van het theoretisch kader. De verschillen en de overeenkomsten worden in beeld gebracht aan de hand van de drie thema's: signaleren, het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften en het begeleiden en de vier hieraan gekoppelde eerder genoemde aspecten. Vanuit deze vergelijking worden conclusies getrokken in hoofdstuk 5 met als doel aanbevelingen kunnen doen aan de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen. De discussie naar aanleiding van het onderzoek wordt ook in dit hoofdstuk beschreven.

In het volgende hoofdstuk, hoofdstuk 4, worden de resultaten van het onderzoek in de praktijk behandeld.

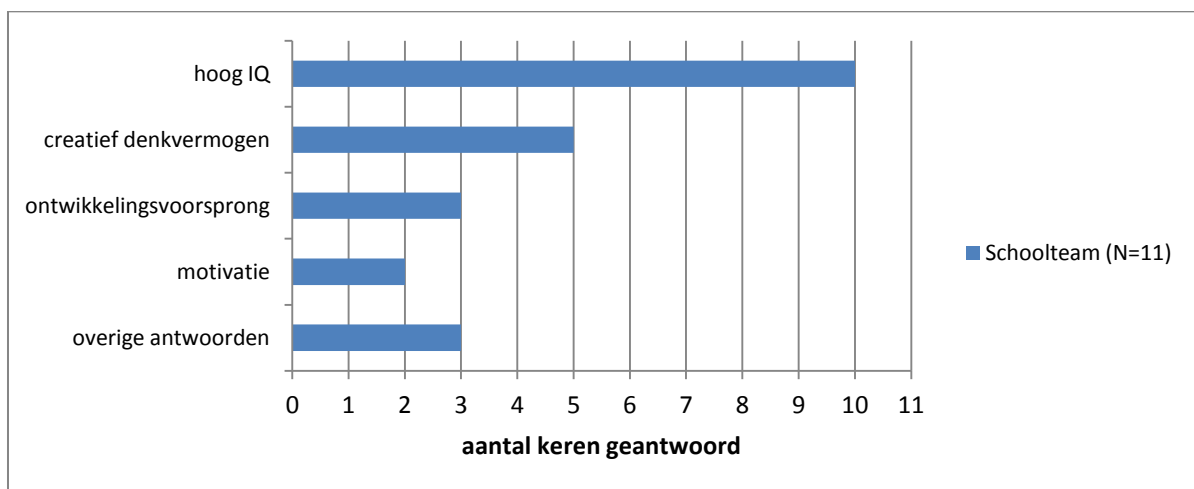
Hoofdstuk 4: Onderzoekresultaten

In dit hoofdstuk wordt het onderzoek naar de praktijk beschreven. De vraag: “Hoe kunnen de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 hoogbegaafde leerlingen signaleren, de onderwijsbehoeften in beeld brengen en begeleiden met betrekking tot de aspecten cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen?” wordt aan de leden van het schoolteam en leerlingen uit de groepen 3-8 gesteld.

4.1 Signalering van hoogbegaafde leerlingen.

4.1.1 Wat is volgens jou hoogbegaafdheid?

Deze onderzoeksvraag wordt aan de leden schoolteam gesteld.

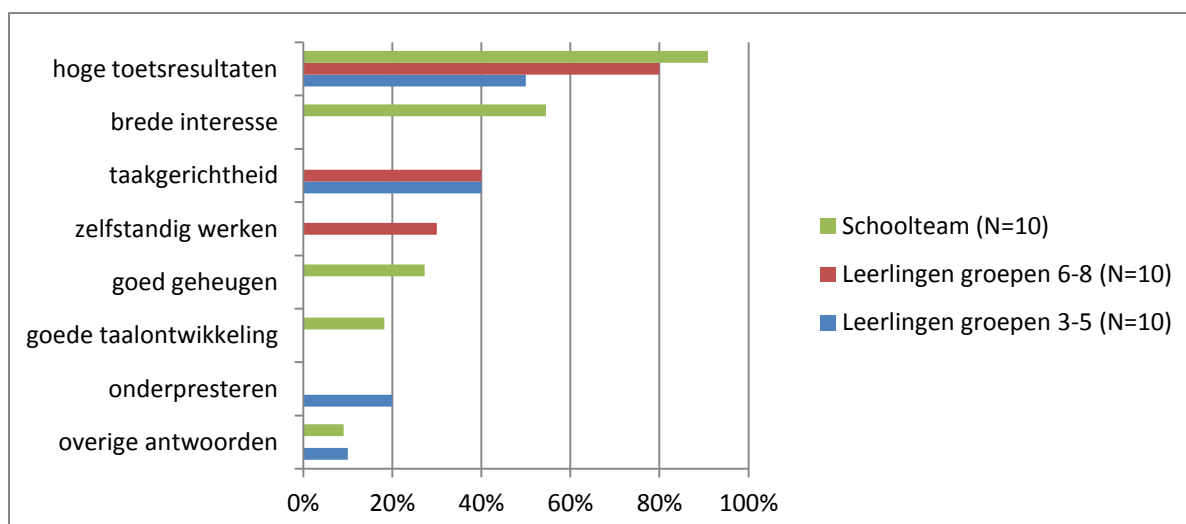
Figuur 3: Wat is volgens jou hoogbegaafdheid? (N=11)

De leden van het team noemen het aspect “hoog IQ” 10 keer. Uit de antwoorden van het schoolteam blijkt dat 10 van de 11 leden een hoog IQ als aspect van hoog begaafdheid zien. Opvallend is dat andere aspecten minder worden genoemd: het aspect creatief denkvermogen wordt 5 keer genoemd, het aspect ontwikkelingsvoorsprong 3 keer en het aspect motivatie 2 keer. De overige antwoorden zijn divers; Eén leerkracht noemt “meerdere talenten”, één leerkracht noemt “spelinzicht” en een leerkracht noemt “rechtvaardigheidsgevoel”.

4.1.2 Cognitieve ontwikkeling

Het schoolteam heeft de volgende vraag beantwoord: “Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 gesignaleerd worden met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling?”

De leerlingen hebben de volgende vraag beantwoord: “Waaraan kan een juf of meester merken dat jij een slimme leerling bent?”

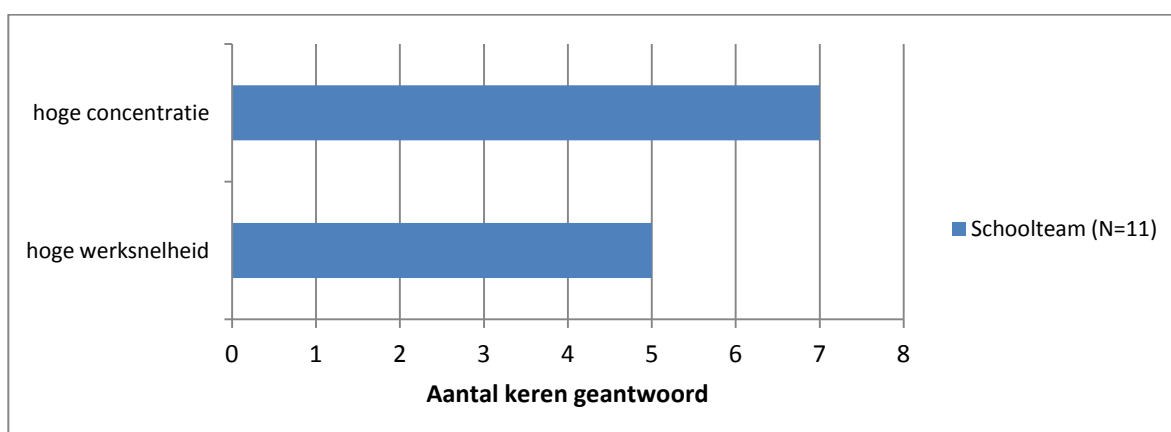
Figuur 4: Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 gesignaleerd worden met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling? (schoolteam N=11, leerlingen per groep N=10)

In figuur 4 noemen leerkrachten en leerlingen beiden het aspect toetsresultaten. Van de leerkrachten noemen 55 % van de ondervraagden dit aspect en bij de leerlingen groepen 6-8 is dat 80%. Bij de leerlingen uit de groepen 3-5 noemt 50% van de ondervraagden dit aspect. Een ruime meerderheid van de leerkrachten (91%) en een ruime meerderheid van de leerlingen uit de groepen 6-8 (80%) laten zien dat hoogbegaafde leerlingen gesignaleerd kunnen worden door hoge toetsresultaten. Van de leerlingen uit de groepen 3-5 noemt 50 % dit aspect.

Opvallend is dat leerkrachten en leerlingen verschillende kenmerken van begaafdheid noemen. Van de leerkrachten noemt 55% “brede interesse”, 27% “goed geheugen” en 18% een “goede taalontwikkeling”. Van de leerlingen noemt 40% “taakgerichtheid”. Van de leerlingen uit de groepen 6-8 noemen 30% het aspect “zelfstandig werken”.

4.1.3 Taakgerichtheid

De volgende vraag is aan de leden van het schoolteam gesteld: “Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 gesignaleerd worden met betrekking tot taakgerichtheid?” De leerlingen hebben deze vraag niet beantwoord.

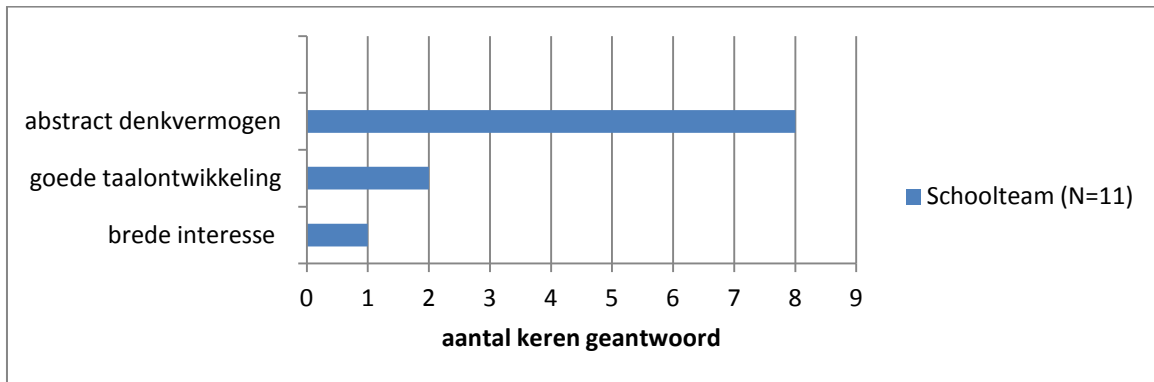
Figuur 5: Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 gesignaleerd worden met betrekking tot taakgerichtheid? (N=11)

Opvallend in figuur 5 is dat de leerkrachten twee aspecten als antwoord noemen. Zeven leerkrachten noemen in figuur 5 “hoge concentratie” en 5 leerkrachten hebben “hoge werksnelheid” genoemd.

In figuur 4 noemen de leerkrachten het aspect taakgerichtheid niet, de leerlingen noemen in figuur 4 het aspect taakgerichtheid 8 keer.

4.1.4 Creatief denkvermogen

De volgende vraag is aan de leden van het schoolteam gesteld: “Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 gesignaleerd worden met betrekking tot het creatief denkvermogen?”

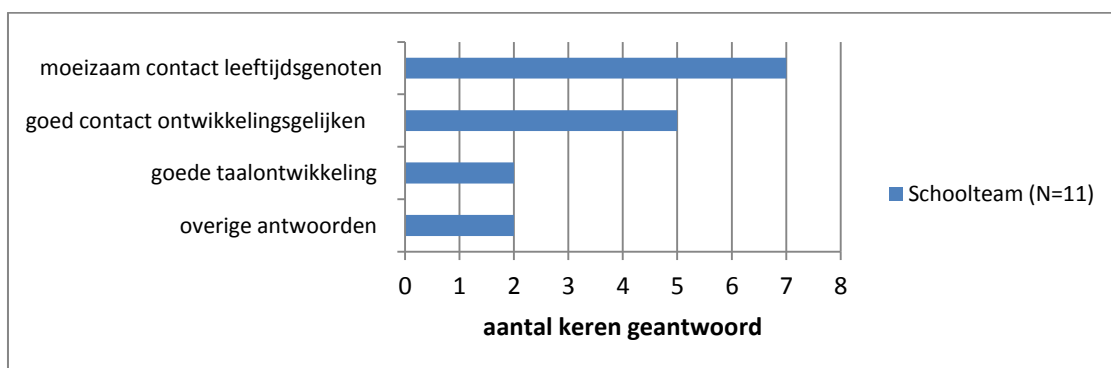
Figuur 6: Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 gesignaleerd worden met betrekking tot het creatief denkvermogen? (N=11)

Acht van de elf leerkrachten noemen het aspect abstract denkvermogen. Opvallend is dat het aspect abstract denkvermogen door de leerkrachten in figuur 4 niet wordt genoemd als kenmerk tot signalering van de cognitieve ontwikkeling.

Twee leerkrachten noemen het aspect goede taalontwikkeling, dit aspect is ook te zien in figuur 4 (2 keer).

4.1.5 Interactie met leeftijdgenoten en met volwassenen

De volgende vraag wordt aan de leden van het schoolteam gesteld: “Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 gesignaleerd worden met betrekking tot de interactie met leeftijdgenoten en met volwassenen?”

Figuur 7: Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 gesignaleerd worden met betrekking tot de interactie met leeftijdgenoten en met volwassenen? (N=11).

De meerderheid van de leerkrachten (7 keer) noemt het aspect moeizaam contact met leeftijdgenoten. Het contact met ontwikkelingsgelijken zoals oudere kinderen (1 keer) en volwassenen (4 keer) wordt door 5 leerkrachten goed genoemd.

Een goede taalontwikkeling wordt in figuur 7 genoemd (2 keer). Dit aspect is eveneens te zien in figuur 4 (2 keer) en in figuur 6 (2 keer).

4.1.6 Slotanalyse eerste onderzoeksvraag: Signalering van hoogbegaafde leerlingen

Volgens het schoolteam is een hoog IQ een belangrijk aspect van hoogbegaafdheid (figuur 3), 91% van de leerkrachten noemen dit aspect. Aan de leerlingen is geen definitie van hoogbegaafdheid gevraagd.

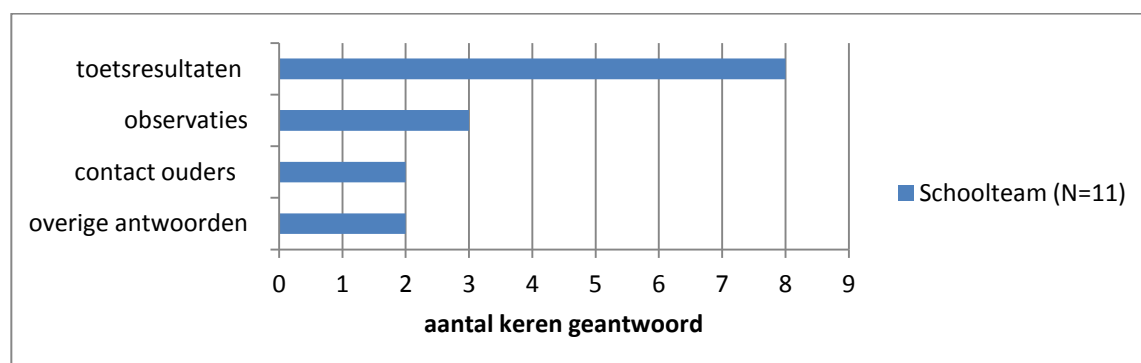
Bij het signaleren van mogelijk hoogbegaafde leerlingen met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling wordt door leerkrachten en leerlingen één aspect het meest genoemd. Namelijk de hoge toetsresultaten. In figuur 4 is te zien dat 91% van de leerkrachten hoge toetsresultaten noemt. In dezelfde figuur is te zien dat de leerlingen hoge toetsresultaten ook een belangrijk aspect vinden, 80% van de leerlingen uit de groepen 6-8 noemen dit aspect en bij de leerlingen uit de groepen 3-5 is dit 50%. Van de leerkrachten noemt 55% het aspect brede interesse. Dit aspect wordt door de leerlingen niet genoemd. Opvallend is dat de leerkrachten twee aspecten, namelijk taakgerichtheid en creatief denkvermogen, niet noemen in figuur 4. In figuur 4 noemen beide leerlingengroepen het aspect taakgerichtheid wel (40%). Het aspect creatief denkvermogen noemen de leerlingen niet. In figuur 5 wordt het aspect taakgerichtheid uitgewerkt. De leerkrachten noemen bij taakgerichtheid de aspecten “hoge werksnelheid” (45%) en “hoge concentratie”(64%).

In figuur 3 noemt 45% van de leerkrachten het creatief denkvermogen als aspect van hoogbegaafdheid. In figuur 6 wordt het aspect creatief denkvermogen uitgewerkt. De leerkrachten geven in deze figuur aan daarbij vooral te denken aan het aspect abstract denkvermogen (73%). Met betrekking tot de interactie met medeleerlingen (figuur 7) is te zien dat de leerkrachten een verschil signaleren tussen de interactie met ontwikkelingsgelijken en leeftijdsgenoten. Het aspect “moeizaam contact met leeftijdsgenoten” wordt door 64% van de leerkrachten genoemd en “goed contact met ontwikkelingsgelijken” wordt door 45% van de leerkrachten genoemd.

4.2 Het in beeld brengen van onderwijsbehoeften

4.2.1 Cognitieve ontwikkeling

De volgende vraag wordt aan de leden van het schoolteam gesteld: “Hoe kunnen de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 in beeld gebracht worden met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling?”

Figuur 8: Hoe kunnen de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 in beeld gebracht worden met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling? (N=11)

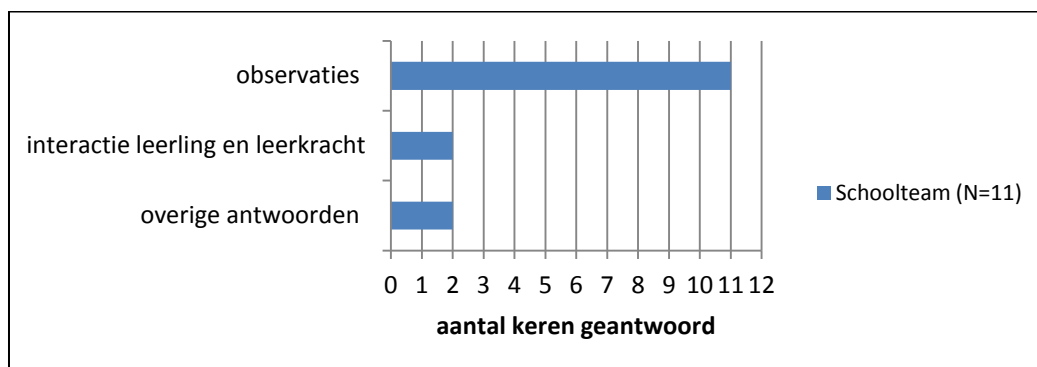
In figuur 8 is te zien dat het schoolteam toetsresultaten 8 keer noemt. Zes leerkrachten noemen CITO toetsresultaten en 2 leerkrachten noemen methodegebonden toetsresultaten. Twee leerkrachten

noemen het contact met ouders tijdens een rapportbespreking. Bij de overige antwoorden wordt “andere lesstof” en “uitdagende lesstof” genoemd.

De meerderheid van de leerkrachten (8 van de 11 leerkrachten) gebruikt de toetsresultaten om mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld te brengen. Ook in figuur 4 is te zien dat leerkrachten (10 van de 11 leerkrachten) en leerlingen (13 van de 20 leerlingen) hoge toetsresultaten van belang achten bij het signaleren van mogelijk hoogbegaafde leerlingen.

4.2.2 Taakgerichtheid

De volgende vraag wordt aan de leden van het schoolteam gesteld: “Hoe kunnen de onderwijsbehoeften met betrekking tot taakgerichtheid in beeld gebracht worden?”

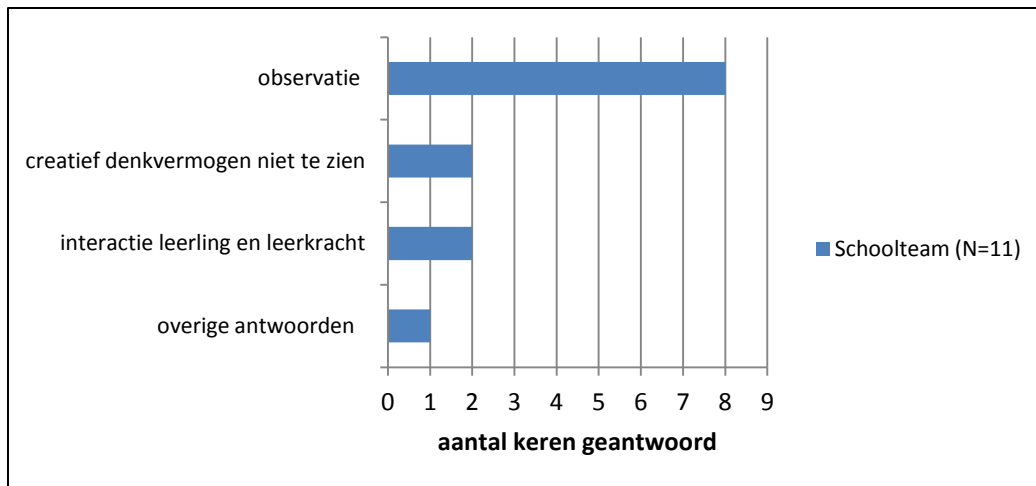
Figuur 9: Hoe kunnen de onderwijsbehoeften met betrekking tot taakgerichtheid in beeld gebracht worden? (N=11)

Alle leerkrachten noemen het aspect observaties, 1 van deze leerkrachten noemt het leerlingvolgsysteem “KIJK”. Vier leerkrachten noemen het aspect observeren van zelfstandig werken. Bij overige antwoorden geven 2 leerkrachten aan de observatiegegevens in de klassenmap te noteren. In figuur 9 is te zien dat de leerkrachten de taakgerichtheid vooral door observaties in beeld brengen.

Twee leerkrachten noemen bij het aspect interactie leerling en leerkracht “het in gesprek gaan met leerling over onderwijsbehoeften”.

4.2.3 Creatief denkvermogen

De volgende vraag wordt aan de leden van het schoolteam gesteld: “Hoe kunnen de onderwijsbehoeften met betrekking tot creatief denkvermogen in beeld gebracht worden?”

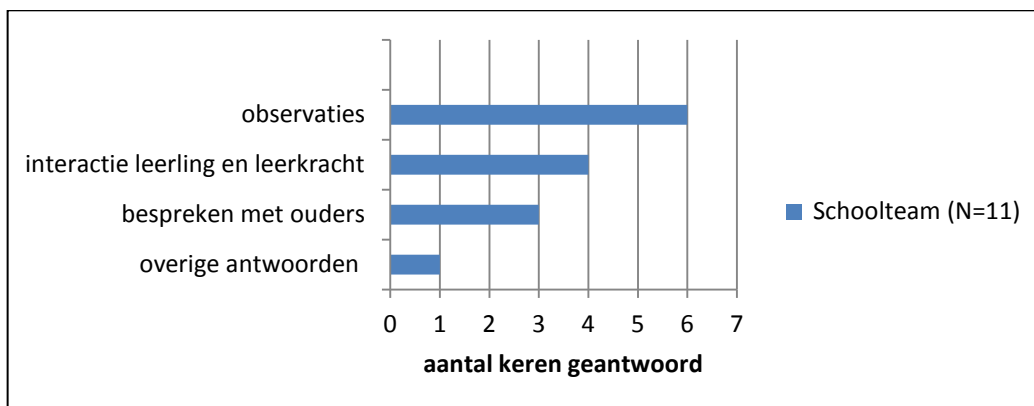
Figuur 10: Hoe kunnen de onderwijsbehoeften met betrekking tot creatief denkvermogen in beeld gebracht worden? (N=11)

In figuur 10 noemen 8 leerkrachten het aspect observaties en drie leerkrachten noemen hierbij “observeren bij open opdrachten”. Het aspect observeren is eveneens te zien in figuur 8 (3 keer) en in figuur 9 (8 keer).

Het aspect interactie met leerling en leerkracht wordt 2 keer gegeven. Twee leerkrachten geven aan het “creatief denkvermogen niet te zien”.

4.2.4 In beeld brengen van onderwijsbehoeften

De volgende vraag wordt aan de leden van het schoolteam gesteld: “Hoe kunnen de onderwijsbehoeften met betrekking tot de interactie met leeftijdgenoten en met volwassenen in beeld gebracht worden?”

Figuur 11: Hoe kunnen de onderwijsbehoeften met betrekking tot de interactie met leeftijdgenoten en met volwassenen in beeld gebracht worden? (N=11)

In figuur 11 wordt het aspect observeren 6 keer genoemd. In figuur 8 (3 keer), figuur 9 (11 keer) en figuur 10 (8 keer) is het aspect observeren ook te zien. Bij het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften is het aspect observeren een consistente factor.

Het aspect interactie leerling en leerkracht wordt 4 keer genoemd in figuur 11. In figuur 9 (2 keer) en in figuur 10 (2 keer) wordt dit aspect ook genoemd.

In figuur 11 geven drie leerkrachten “bespreken met ouders” als antwoord. In figuur 8 noemen twee leerkrachten dit antwoord. In figuur 9 en 10, bij het in beeld brengen van de aspecten taakgerichtheid en creatief denkvermogen, wordt dit antwoord niet gegeven.

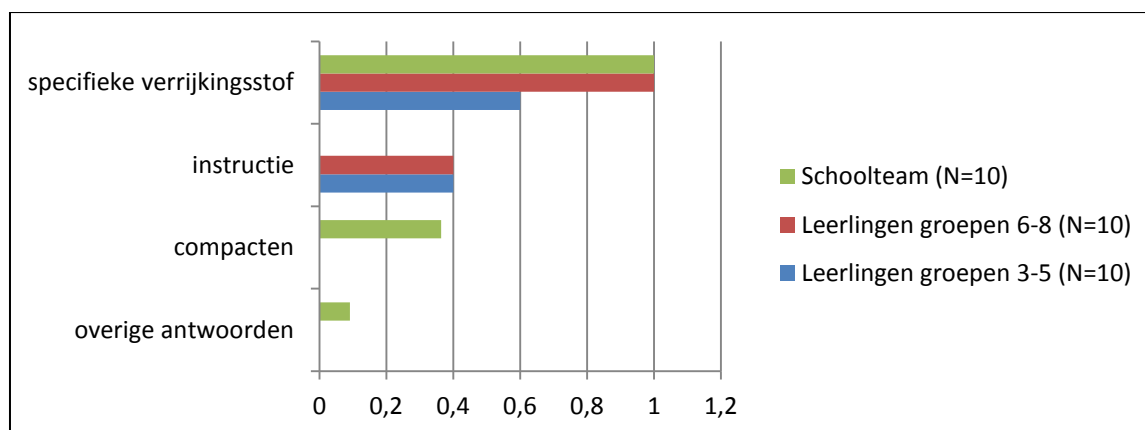
4.2.5 Slotanalyse tweede onderzoeksvraag: Het in beeld brengen van hoogbegaafde leerlingen.
Acht van de elf leden van het schoolteam brengen de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling in beeld door hoge toetsresultaten te noteren (figuur 8). Aan de leerlingen wordt deze onderzoeksvraag niet gesteld. In de figuren 8, 9, 10 en 11 is te zien dat het schoolteam observeren een belangrijk instrument vindt. In figuur 9 noemen alle leerkrachten “observeren”. Ook in figuur 10 noemt een meerderheid van leerkrachten het aspect observeren (8 keer). In figuur 11 wordt dit aspect 6 keer genoemd. Het aspect interactie leerling en leerkracht wordt in figuur 9 (2 keer), figuur 10 (2 keer) en in figuur 11 (4 keer) genoemd.

4.3 Begeleiding van hoogbegaafde leerlingen.

4.3.1 Cognitieve ontwikkeling

De leden van het schoolteam hebben antwoord gegeven op de volgende vraag: “Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groep 1 tot en met 8 begeleid worden met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling?”

De leerlingen van de groepen 6-8 en 3-5 hebben antwoord gegeven op twee vragen “Als jij iets nieuws wilt leren, iets waar jij nog niets van weet, hoe doe jij dat?” en “Wat kan jouw juf of meester doen om ervoor te zorgen dat jij iets leert van een les?”.

Figuur 12: Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groep 1 tot en met 8 begeleid worden met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling? (Schoolteam N=11, Leerlingen per groep N=10)

Opvallend is dat alle leerkrachten het aspect specifieke verrijgingsstof noemen. Alle leerlingen uit de groepen 6-8 noemen het aspect specifieke verrijgingsstof. Van de leerlingen uit de groepen 3-5 noemt 60% dit aspect.

De volgende antwoorden van de leerlingen uit de groepen 6-8 zijn geclusterd onder “specifieke verrijgingsstof”: “werk waarbij je zelf mag uitproberen”(50%) en “werk waarbij je zelf eerst moet nadenken”(50%).

Zes leerlingen uit de groepen 3-5 noemen antwoorden die onder het aspect specifiek verrijgingsstof zijn gerubriceerd namelijk “werk waarbij je goed moet lezen en nadenken” (40%) en “werk waarbij je moet oefenen”(20%).

Van de leerkrachten noemt 36% het aspect compacten.

In figuur 12 is te zien dat leerkrachten en leerlingen specifieke verrijgingsstof van belang vinden. Van de leerkrachten en de leerlingen uit de groepen 6-8 noemt 100% dit aspect. Bij de leerlingen uit de groepen 3-5 is dat minder, namelijk 60%.

Opvallend is dat de leerkrachten het compacten van de lesstof noemen en de leerlingen niet. De leerlingen noemen “instructie” als aspect van begeleiding terwijl de leerkrachten dit aspect niet noemen.

4.3.2 Taakgerichtheid

De leden van het schoolteam hebben antwoord gegeven op de volgende vraag: “Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 begeleid worden met betrekking tot taakgerichtheid?”

Voor de leerlingen wordt deze vraag als volgt geformuleerd:

Leerlingen van de groepen 3-5:

“Wanneer heb jij zin om aan het werk te gaan op school?”

“Wanneer lukt het je niet om aan het werk te blijven?”

“Wat doe je als het je niet lukt om aan het werk te blijven?”

“Wat kan je juf of meester doen om ervoor te zorgen dat jij aan het werk kunt blijven?”

Leerlingen van de groepen 6-8:

“Voor welke dingen ben jij gemotiveerd?”

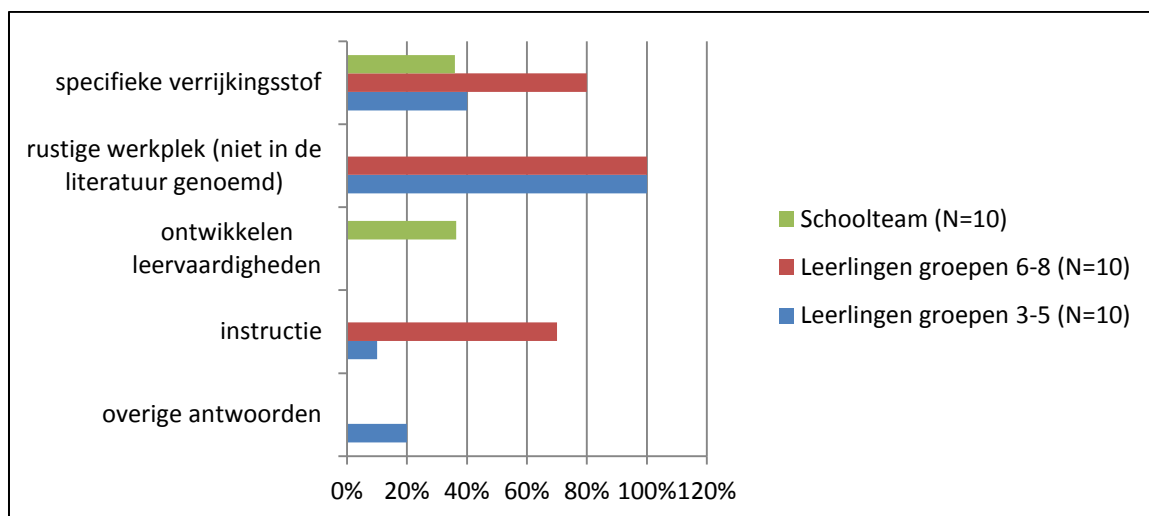
“Waardoor word je afgeleid als je aan het werk bent?”

“Wat kan je zelf doen om geconcentreerd aan het werk te blijven?”

“Wat kan je juf of meester doen om ervoor te zorgen dat jij aan het werk kunt blijven?”

Per leerling zijn de antwoorden op de drie vragen geclusterd vanuit steekwoorden uit de literatuur.

Het antwoord “rustige werkplek” wordt niet in de literatuur genoemd.

Figuur 13: Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 begeleid worden met betrekking tot taakgerichtheid? (Schoolteam N=11, Leerlingen per groep N=10)

Opvallend is dat in figuur 13 alle ondervraagden het aspect specifieke verrijkingsstof noemen. Van de leerkrachten noemt 36% dit aspect. Van de leerlingen uit de groepen 3-5 noemt 40% dit aspect en bij de leerlingen uit de groepen 6-8 is dit 80%.

Het aspect ontwikkelen van leervaardigheden wordt alleen door de leerkrachten genoemd (36%).

Het aspect instructie wordt alleen door de leerlingen genoemd. Vooral de leerlingen uit de groepen 3-5 (70%) vinden dit belangrijk. Opvallend is dat alle leerlingen aangeven een rustige werkplek van belang te vinden. De leerkrachten noemen dit aspect niet.

4.3.3 Creatief denkvermogen

De leden van het schoolteam hebben antwoord gegeven op de volgende vraag: “Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 begeleid worden met betrekking tot creatief denkvermogen?”

Voor de leerlingen wordt deze vraag als volgt geformuleerd:

Leerlingen van de groepen 3-5:

“Als jij zelf een verhaal mag bedenken, hoe doe jij dat dan?”

“Verzin er nu eens één.”

“Wat doe je als het niet lukt?”

“Wat kan je juf of meester doen om jou daarbij te helpen?”

Leerlingen van de groepen 6-8:

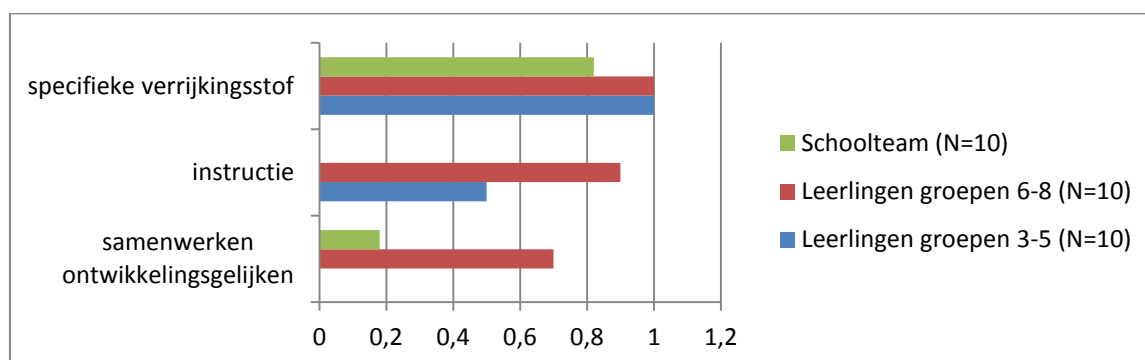
“Als jij zelf een spel mag verzinnen en je mag zelf weten waar het over gaat. Hoe ga jij dat aanpakken?”

“Wat doe je als je er zelf niet meer uit komt?”

“Wat kan je juf of meester doen om je te helpen als je er niet meer uit komt?”

Per leerling zijn de antwoorden op de drie vragen geclusterd vanuit steekwoorden uit de literatuur.

De wijze van vraagstelling bij de leerlingen is gericht op het duidelijk maken van de term “creatief denkvermogen” en de mening van de leerlingen over de begeleiding met betrekking tot dit aspect.

Figuur 14: Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 begeleid worden met betrekking tot creatief denkvermogen? (Schoolteam N=11, Leerlingen per groep N=10)

In figuur 14 noemen alle onderzoeksgroepen het aspect specifieke verrijksstof.

Het volgende antwoord van de leerlingen uit de groepen 6-8 is geclusterd als “specifieke verrijksstof: “ een spel verzinnen met regels waarbij je veel moet nadenken”(100%). De leerlingen uit de groepen 3-5 gaven als antwoord: “eerst goed nadenken waar ik over ga schrijven”(80%) en “een onderwerp uitkiezen waar ik over ga schrijven” (20%).

In de antwoorden van de leerlingen van de groepen 3-5 en 6-8 is een verschil te zien bij het aspect samenwerken met ontwikkelingsgelijken. Van de leerlingen uit de groepen 6-8 noemt 70% dit aspect maar de leerlingen uit de groepen 3-5 noemen het aspect niet.

De leerlingen noemen het aspect instructie. Van de leerlingen van de groepen 3-5 noemt 50% “uitleg vragen aan de juf”, van de leerlingen van de groepen 6-8 noemt 90% dit aspect. Het is opvallend dat de leerlingen het aspect instructie noemen en de leerkrachten niet. Dit patroon is ook in de figuren 12 en 13 te zien. In figuur 12 is dat 100% van de leerlingen uit de groepen 6-8 en 60% van de leerlingen uit de groepen 3-5. In figuur 13 is dat 70% van de leerlingen uit de groepen 6-8 en 10% van de leerlingen uit de groepen 3-5.

Bij het begeleiden van leerlingen met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid en creatief denkvermogen (figuren 12,13 en 14) hechten de leerlingen belang aan het krijgen van instructie. De leerkrachten noemen het aspect niet.

in figuur 14 is te zien dat de leerlingen uit de groepen 6-8 het aspect samenwerken met ontwikkelingsgelijken noemen. Dit hebben de leerlingen als volgt geformuleerd: “hulp vragen aan iemand die er verstand van heeft” (40%) en “overleggen met iemand die er ook mee bezig is”(30%). Van de leerkrachten noemt 18% dit aspect.

4.3.4 Interactie met medeleerlingen en volwassenen

Aan de leden van het schoolteam is de volgende vraag gesteld: "Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groep 1 tot en met 8 begeleid worden met betrekking tot de interactie met medeleerlingen en volwassenen?"

Aan de leerlingen van de groepen 3-5 zijn de volgende vragen gesteld:

"Als jij wilt praten met kinderen die met hetzelfde bezig zijn als jij, wat doe je dan?"

"Wat doe je als dat niet lukt?"

"Wat kan je juf of meester doen om je daarbij te helpen?"

"Als jij wilt praten met een groot mens over iets waarmee jij bezig bent of omdat je hulp nodig hebt. Wat doe je dan?"

"Wat doe je als dat niet lukt?"

"Wat kan je juf of meester doen om je daarbij te helpen?"

Aan de leerlingen van de groepen 6-8 zijn de volgende vragen gesteld:

"Als jij wilt overleggen met kinderen die met hetzelfde bezig zijn als jij, hoe doe je dat dan?"

"Wat doe je als dat niet lukt?"

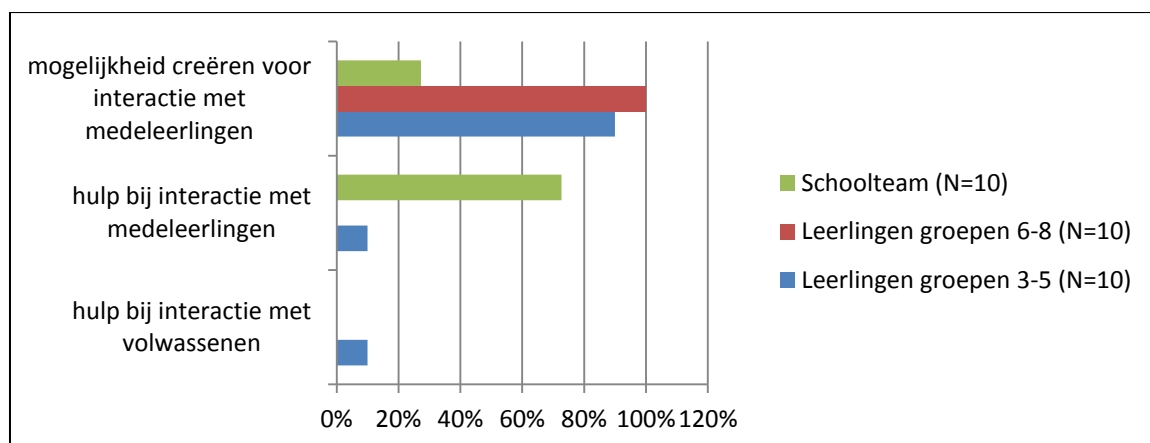
"Wat kan je juf of meester doen om je daarbij te helpen?"

"Als jij wilt overleggen met een volwassene over iets waarmee jij bezig bent of omdat je hulp nodig hebt, hoe doe je dat dan?"

"Wat doe je als dat niet lukt?"

"Wat kan je juf of meester doen om je daarbij te helpen?"

Per leerling zijn de antwoorden op de zes vragen geclusterd vanuit steekwoorden uit de literatuur.

Figuur 15: Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groep 1 tot en met 8 begeleid worden met betrekking tot de interactie met medeleerlingen en volwassenen? (Schoolteam N=11, Leerlingen per groep N=10)

In figuur 15 is te zien dat alle leerlingen uit de groepen 6-8 en 90% van de leerlingen uit de groepen 3-5 het creëren van een mogelijkheid voor interactie met medeleerlingen belangrijk vinden. Van de leerkrachten noemt 27% dit aspect. Dit aspect is naar aanleiding van de volgende antwoorden geclusterd. Op de vraag "Als jij wilt overleggen/praten met kinderen die met hetzelfde bezig zijn als jij, hoe doe je dat dan?" geven de leerlingen uit de groepen 3-5 aan toestemming te vragen (90%). Ook de leerlingen van de groepen 6-8 geven hetzelfde antwoord. Op de vraag "Wat kan je juf of meester doen om je daarbij te helpen?" antwoorden de leerlingen toestemming te willen krijgen voor overleg "in de klas of op de gang" (100%).

Van de leerkrachten noemt 73% het aspect hulp bij interactie met medeleerlingen, van de leerlingen uit de groepen 3-5 noemt 10% dit aspect en de leerlingen uit de groepen 6-8 noemen dit aspect niet. Het aspect hulp bij interactie met volwassenen wordt alleen door de leerlingen uit de groepen 3-5 genoemd (10%).

Er is in figuur 15 een verschil te zien tussen de antwoorden van de leerkrachten en die van de leerlingen. Van de leerkrachten noemt 73% het aspect hulp bij de interactie met volwassenen en

medeleerlingen terwijl de leerlingen dit bijna niet noemen (10% van de leerlingen 3-5). Te zien is dat de leerlingen aangeven toestemming te willen krijgen voor interactie met medeleerlingen. Het aspect de mogelijkheid creëren voor samenwerken met medeleerlingen wordt ook genoemd in figuur 14, van de leerlingen uit de groepen 6-8 noemt 70% dit aspect.

4.3.5 Slotanalyse derde onderzoeksvraag: Begeleiding van hoogbegaafde leerlingen.

Bij het begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling is in figuur 12 te zien dat alle leden van het schoolteam, alle leerlingen uit de groepen 6-8 en 60% van de leerlingen uit de groepen 3-5 specifieke verrijkingstof belangrijk vinden. Dit gegeven is consistent met de antwoorden in de volgende figuren. De leerkrachten noemen het aspect specifieke verrijkingstof in figuur 12 (100%), figuur 13 (36%) en in figuur 14 (82%). De beide leerlingengroepen noemen dit aspect in figuur 12 (100% van de leerlingen groep 6-8, 60% van de leerlingen groep 3-5), figuur 13 (80% van de leerlingen groep 6-8, 40% van de leerlingen groep 3-5) en in figuur 14 noemen alle leerlingen dit aspect.

Het aspect instructie wordt door 40% van de leerlingen genoemd in figuur 12. In figuur 13 noemt 70% van de leerlingen uit de groepen 6-8 dit aspect en 10% van de leerlingen uit de groepen 3-5. Ditzelfde aspect komt in figuur 14 voor bij de leerlingen uit de groepen 6-8 (90%) en leerlingen uit de groepen 3-5 (10%). De leden van het schoolteam noemen dit aspect in geen van de drie figuren. Dit is opvallend in combinatie met het aspect ontwikkelen van leervaardigheden (figuur 13), van de leerkrachten noemt 36% dit aspect, en het aspect specifieke verrijkingstof.

In figuur 15 is te zien dat 82% van de leerkrachten hulp bij interactie van belang vinden maar de leerlingen niet. De leerlingen noemen vooral het aspect van de mogelijkheid creëren voor interactie met medeleerlingen. In figuur 15 noemt 90% van de leerlingen uit de groepen 3-5 en 100% van de leerlingen uit de groepen 6-8 dit aspect. In figuur 14 noemt 70% van de leerlingen uit de groepen 6-8 het “samenwerken met ontwikkelingsgelijken”.

In het volgende hoofdstuk worden conclusies getrokken door de antwoorden vanuit de literatuur en de praktijk met elkaar te vergelijken en hierna volgt de discussie. Op grond van deze conclusies en discussie worden aanbevelingen geformuleerd.

Hoofdstuk 5: Conclusies en aanbevelingen

In dit praktijkonderzoek is de volgende praktijkvraag onderzocht: “Hoe kunnen de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 hoogbegaafde leerlingen signaleren, de onderwijsbehoeften in beeld brengen en begeleiden met betrekking tot de aspecten cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen?” In dit hoofdstuk worden conclusies getrokken aan de hand van de resultaten van het literatuuronderzoek en het onderzoek in de praktijk. Deze conclusies zijn per onderzoeksvraag geformuleerd. Hierna volgen de aanbevelingen en de discussie.

5.1 Conclusies

5.1.1 *Signalering van hoogbegaafde leerlingen*

In de literatuur wordt hoogbegaafdheid beschreven als resultaat van een samenspel van meerdere factoren. Renzulli (2005) noemt drie factoren: bovengemiddelde intelligentie (IQ boven 130), motivatie (hoog niveau van taakgerichtheid) en groot creatief denkvermogen. Gagné (2005) voegt daaraan de aanlegfactoren sociaal-emotionele competentie en senso-motorische vaardigheden toe. De leerkrachten (N=11) blijken hoogbegaafdheid voornamelijk te beschouwen als een hoog IQ (10 keer in figuur 3). Het aspect creatief denkvermogen wordt minder vaak, 5 keer, genoemd (figuur 3). In de literatuur wordt benadrukt dat bij het signaleren van hoogbegaafde leerlingen naar meerdere factoren gekeken dient te worden. Van de leerkrachten geeft 91% aan, zich bij het signaleren van mogelijke hoogbegaafdheid vooral te baseren op toetsresultaten. De leerlingen uit de groepen 6-8 (80%) en de leerlingen uit de groepen 3-5 (50 %) hechten ook meer betekenis aan de toetsresultaten dan aan andere factoren (figuur 4).

De Bruin-de Boer & Van Gerven (2009) beschrijven dat de interactie van hoogbegaafde leerlingen met medeleerlingen moeizaam kan verlopen. De leerkrachten signaleren dit aspect ook (7 keer in figuur 7), wat overeenkomt met de literatuur.

In de literatuur wordt geadviseerd om bij het signaleren van mogelijke hoogbegaafdheid gebruik te maken van signaleringsinstrumenten (Van Gerven 2008; De Bruin-de Boer 2001). In hoofdstuk 2 zijn drie instrumenten genoemd. Naast informatie uit het leerlingvolgsysteem en gerichte observaties van leerkrachten, vragen deze signaleringsinstrumenten informatie van de ouders van de mogelijk hoogbegaafde leerling en zo mogelijk ook van de leerling zelf. Het team van Hoog Moersbergen maakt geen gebruik van signaleringsinstrumenten.

De belangrijkste conclusies zijn

- a. dat de leden van het schoolteam hoogbegaafdheid vooral beschouwen als een hoog IQ, terwijl in de literatuur wordt benadrukt dat intelligentie slechts één van meerdere factoren van hoogbegaafdheid is,
- b. dat de leerkrachten zich bij het signaleren van mogelijke hoogbegaafdheid voornamelijk oriënteren op toetsresultaten, terwijl in de literatuur wordt benadrukt dat signalering gebaseerd moet zijn op observaties van meerdere factoren,
- c. dat geen gebruik wordt gemaakt van signaleringsinstrumenten, die het mogelijk maken om tot een completere signalering van mogelijk hoogbegaafde leerlingen te komen.

5.1.2 *Het in beeld brengen van onderwijsbehoeften*

In de literatuur wordt benadrukt, dat een schoolteam dat de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld wil brengen, daartoe eerst een gemeenschappelijke visie moet ontwikkelen over wat onder hoogbegaafdheid wordt verstaan (Wolters 2009). In samenhang hiermee moet het schoolteam zich professionaliseren op het gebied van hoogbegaafdheid, zodat de leerkrachten in staat zijn om leer- en persoonlijkheidseigenschappen die kenmerkend zijn voor hoogbegaafde leerlingen te herkennen (Driessen, Mooij & Doesborgh 2007). Aangeraden wordt, om de gezamenlijk ontwikkelde visie vast te leggen in een beleidsontwikkelingsplan. Op basis daarvan

wordt een protocol opgesteld waarin het beleid van de school wordt geformuleerd en waarin wordt aangegeven welke consequenties dit met zich meebrengt voor de praktijk (Hooft 2001; Van Gerven 2008). Aan de hand van een gemeenschappelijke visie kan een schoolteam een gerichte keuze maken voor een signaleringsinstrument, waarmee de leerkrachten een leidraad krijgen bij het verzamelen, verwerken en interpreteren van relevante informatie over een hoogbegaafde leerling en over de onderwijsbehoeften (Wolters 2009).

Uit het praktijkonderzoek blijkt dat de leden van het team (N=11) zich bij het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen oriënteren op informatie uit het leerlingvolgsysteem (8 keer in figuur 8). Ook wordt informatie verzameld door middel van leerkrachtengebonden observaties (11 keer in figuur 9, 8 keer in figuur 10, 6 keer in figuur 11). De wijze waarop de informatie wordt verzameld, verwerkt en geïnterpreteerd, is niet gebaseerd op een gemeenschappelijke visie en er wordt geen gebruik gemaakt van een signaleringslijst of – instrument.

Concluderend kan worden gesteld dat de wijze waarop het schoolteam de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen in beeld brengt, afwijkt van hetgeen daarover in de literatuur wordt geadviseerd.

5.1.3 Begeleiding van hoogbegaafde leerlingen

In de literatuur wordt aangegeven dat het leer- en ontwikkelingsproces van hoogbegaafde leerlingen anders verloopt dan bij het gemiddelde kind. Hoogbegaafde leerlingen verwerven kennis op een meer actieve en creatieve manier dan leeftijdgenoten en er worden grotere leerstappen gemaakt (Leverink 2006; Mooij 2006). Dit vraagt om aanpassingen in het onderwijsaanbod (hoofdstuk 2.3). Onderstaande tabel biedt een overzicht van de aanbevelingen die worden genoemd in de literatuur, met daarnaast de onderzoeksgroepen die het betreffende aspect noemen.

	<i>aanbevelingen uit de literatuur</i>	<i>genoemd door onderzoeksgroepen</i>
a.	verminderen van de basisleerstof of compacten (Drent 2009)	leerkrachten (36% in figuur 12)
b.	aanbieden van specifieke verrijkingsstof (Van Gerven 2001)	leerkrachten (100% in figuur 12; 82% in figuur 14) leerlingen groepen 6-8 (100% in figuur 12 en 14) leerlingen groepen 3-5 (60% in figuur 12 en 14)
c.	aanpassen van de instructie (Leverink 2006; Mooij 2006)	leerlingen groepen 6-8 (40% in figuur 12; 80% in figuur 13; 90% in figuur 14) leerlingen groepen 3-5 (40% in figuur 12; 40% in figuur 13; 50% figuur 14)
d.	begeleiden bij de interactie met medeleerlingen (De Bruin-de Boer & Van Gerven 2009)	leerkrachten (64% in figuur 15)
e.	mogelijkheid geven tot samenwerking met ontwikkelingsgelijken (De Bruin-de Boer & Van Gerven 2009)	leerlingen groepen 6-8 (100% in figuur 15) leerlingen groepen 3-5 (90% in figuur 15)
f.	aanbieden van mogelijkheden om verschillende vakken of materialen te combineren (Mooij 2006; Cross & Coleman 2005)	door geen van de onderzoeksgroepen genoemd

Concluderend kan gezegd worden dat zowel leerkrachten als leerlingen het belang van specifieke verrijkingsstof onderschrijven (b). Beide onderzoeksgroepen verschillen echter wat betreft andere aanpassingen. Het is opvallend dat het aspect compacten genoemd wordt door de leerkrachten maar dat de leerlingen dit niet ervaren (a). Het aanpassen van instructie wordt door de leerkrachten niet genoemd (c) terwijl in de literatuur duidelijk het belang wordt aangegeven (Leverink 2006; Mooij 2006). Met betrekking tot de interactie met medeleerlingen blijkt dat de leerlingen de mogelijkheid

willen krijgen om samen te werken met ontwikkelingsgelijken (e) terwijl de leerkrachten het begeleiden van de interactie met medeleerlingen noemen (d).

5.2 Discussie

De tweede onderzoeksvraag van het praktijkonderzoek had betrekking op de wijze waarop de leerkrachten, na signalering van mogelijk hoogbegaafde leerlingen, de onderwijsbehoeften van deze leerlingen in beeld brengen.

Bij de onderzoeksvraag en de daarvan afgeleide deelvragen werd met opzet gekozen voor de ruime formulering 'in beeld brengen', om de leerkrachten alle ruimte te bieden om eigen visie en werkwijze te beschrijven, zonder dat de formulering van de vragen daarin sturend zou zijn.

Uit de antwoorden blijkt dat deze ruime formulering van de vraagstelling ook ruime antwoorden heeft gegenereerd. Zo werd 'observeren' door veel leerkrachten genoemd (figuren 8 tot en met 11; zie paragraaf 5.1.2), zonder dat daarbij aangegeven werd op welke wijze of via welke methode geobserveerd wordt. De antwoorden op de tweede onderzoeksvraag voegen daardoor helaas weinig toe aan de resultaten van de eerste onderzoeksvraag, die betrekking had op het signaleren.

Wat duidelijk is geworden uit de gegeven antwoorden, is dat de leden van het schoolteam bij het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen, leerkrachtgebonden en ad hoc te werk gaan. Een gemeenschappelijke werkwijze, die is gebaseerd op een gemeenschappelijke visie, ontbreekt. Daarmee heeft de tweede onderzoeksvraag toch relevante informatie opgeleverd, op basis waarvan aanbevelingen kunnen worden gedaan.

Bij een volgend onderzoek zou de vraag als volgt gesteld kunnen worden:

Hoe kunnen de leden van het schoolteam de *gesignaleerde* onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen?

Bij de derde onderzoeksvraag gaven leerkrachten en leerlingen aan, specifieke verrijkingstof belangrijk te vinden (5.1.3). In de literatuur wordt benadrukt dat bij het aanbieden van specifieke verrijkingstof instructie nodig is (Leverink 2006; Mooij 2006). De leerlingen geven aan, daar inderdaad behoefte aan te hebben (figuur 12, 13 en 14). Geen van de leerkrachten vermeldt echter het aspect instructie bij specifieke verrijkingstof. Uit de antwoorden is niet duidelijk of de leerkrachten geen instructie geven, of het geven van instructie niet noemen.

Bij een volgend onderzoek zou de centrale vraagstelling kunnen zijn:

- Hoe kunnen de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden bij het verwerken van specifieke verrijkingstof?

Mogelijke onderzoeksvragen zijn:

- Wat is specifieke verrijkingstof?
- Hoe wordt specifieke verrijkingstof aangeboden?
- Hoe worden mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleid bij het werken met de verrijkingstof?

5.3 Aanbevelingen

In paragraaf 5.2 worden aanbevelingen gedaan over hoe de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 hoogbegaafde leerlingen kunnen signaleren, de onderwijsbehoeften in beeld brengen en begeleiden met betrekking tot de aspecten cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen. De aanbevelingen zijn verwoord voor de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen.

5.3.1 Signalering van hoogbegaafde leerlingen

- Organiseer professionalisering op het gebied van hoogbegaafdheid. De directeur en de intern begeleider kunnen hierin het voortouw nemen. Signaleer met behulp van persoonlijkheidsfactoren en omgevingsfactoren (Renzulli 2005; Gagné 2005) in plaats van op twee aspecten (figuur 5).
- Signaleer met behulp van een signaleringslijst voor hoogbegaafdheid of een signaleringsinstrument (Hooft 2001; Van Gerven 2008; Drent 2009; De Bruin-de Boer & Kuipers 2004). Gebruik een leidraad bij het verzamelen van informatie en de interpretatie ervan (Wolters 2009) (figuur 4).
- Gebruik meerdere bronnen bij het signaleren van 'onderpresteerders' en hoogbegaafde leerlingen met een gedrags- of leerprobleem (The National Education Association 2006; Campanelli & Ericson 2007) (figuur 4).

5.3.2 *Het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften*

- Formuleer een gemeenschappelijke visie (Wolters 2009) in plaats van de huidige leerkracht gebonden activiteiten (figuur 8 tot en met 11).
- Leg afspraken, bij voorbeeld over het hanteren van een protocol, vast in een beleidsontwikkelingsplan (Hooft 2001; Van Gerven 2008) (figuur 8 tot en met 11).
- Maak een keuze voor een signaleringslijst voor hoogbegaafdheid of een signaleringsinstrument (Van Gerven 2009). Breng signaleringsresultaten op eenzelfde wijze in beeld in plaats van de leerkrachtgebonden wijze (figuur 8).
- Beschrijf in een protocol de mogelijkheden die de school heeft om tegemoet te komen aan de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen (Mooij 2006). Beschrijf ook afspraken betreffende interactie met ouders en leerlingen (figuur 11).

5.3.3 *Begeleiding van hoogbegaafde leerlingen*

- Pas het reguliere onderwijsaanbod aan.
- Pas de instructie aan. Geef instructie bij specifieke verrijkingsstof en niet bij de basisstof (Leverink 2006; Mooij 2006) (figuur 12).
- Verminder de basisleerstof (Drent 2009). Maak een keuze om schoolbreed te 'compacten' (figuur 11).
- Bied verrijkingsleerstof aan waarbij een leervaardigheid gekoppeld wordt aan kennisontwikkeling (Termeer 2009; Gagné 2005) (figuur 12 tot en met 14).
- Laat bij een didactische voorsprong van een jaar een hoogbegaafde leerling versnellen (leertijdverkorting).
- Orden het leerstofaanbod naar competentiegebied (inhoud, vaardigheid en niveau). Zoek leeractiviteiten bij het niveau van leerlingen (Mooij 2006) (figuur 12 tot en met 14).
- Start een verrijkingsgroep of 'plusklas' of creëer op een andere manier de mogelijkheid om hoogbegaafde kinderen te laten samenwerken met ontwikkelingsgelijken (Driessen, Mooij & Doesborgh 2007) (figuur 15).

5.4 **Samenvatting**

De resultaten van het onderzoek laten zien dat de manier waarop het schoolteam van basisschool Hoog Moersbergen omgaat met mogelijk hoogbegaafde leerlingen:

- onvoldoende is gebaseerd op wetenschappelijke literatuur over hoogbegaafdheid,
- in hoge mate ad hoc en leerkrachtgebonden is,
- onvoldoende beantwoordt aan de behoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen.

Op basis van de onderzoeksresultaten is in de vorige paragraaf een reeks aanbevelingen geformuleerd. De geboden aanbevelingen kunnen bijdragen tot een verbetering in de wijze waarop

het schoolteam van Hoog Moersbergen het leer- en ontwikkelingsproces van mogelijk hoogbegaafde leerlingen ondersteunt.

Geraadpleegde literatuur

Alkema, M., Bosch, L., Drost, W., Duyn, W., Godthelp, R., Hokke, H., et al. (2006). *Taalleesland. Taal en lezen*. Baarn: Bekadidact.

Borghouts, C., Bus, N., & Bazen, K. (2010). *Rekenrijk. Reken- wiskundemethode voor het basisonderwijs*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.

Brody, L.E., & Mills, C.J. (2005). Talent search research: what have we learned? *High Ability Studies*, 16(1), 97-111.

Bruin-de Boer, A.L. de (2001). Signalering en begeleiding van begaafde kinderen in het basisonderwijs. In: P. Span, A.L. de Bruin-de Boer, & M.C. Wijnekus (Eds.), *Het testen van begaafde kinderen. Suggesties voor diagnostiek en begeleiding* (pp. 89-118). Alphen aan de Rijn: Samson.

Bruin-de Boer, A.L. de, & Gerven, E. van (2009). De sociaal-emotionele ontwikkeling van begaafde leerlingen. In: Gerven, E. van (red.). *Handboek Hoogbegaafdheid* (pp. 188-211). Assen: Van Gorcum.

Bruin-de Boer, A.L. de, & Kuipers, J. (2004). *Het Si-Di R protocol: voor signalering van intelligente en (hoog) begaafde kinderen in het primair onderwijs*. Leeuwarden: Eduforce.

Bruyn, S. (2011). *Onderpresteren op de basisschool*. Assen: Van Gorcum.

Campanelli, J., & Ericson, C. (2007). *Twice Exceptional Guide 2007*. Ohio: Ohio Department of Education. Geraadpleegd 18 augustus 2011, op www.ode.state.oh.us.

CBS Hoog Moersbergen (2012). *Schoolgids 2012*. Doorn: CBS Hoog Moersbergen.

Cross, T.L., & Coleman, L.J. (2005). School-Based Conception of Giftedness. In: R.J. Sternberg, & J.E. Davidson (Eds.), *Conceptions of giftedness* (2nd ed). (pp. 52-63). Cambridge: Cambridge University Press.

Driessen, G., Mooij, T., & Doesborgh, J. (2007). *Hoogbegaafdheid van Leerlingen in het primair onderwijs: Ontwikkelingen en samenhangen met kenmerken van thuis, de groep en de school*. Nijmegen: ITS, Radboud Universiteit Nijmegen.

Drent, S. (2009). Compacten. In: Gerven, E. van (ed.). *Handboek Hoogbegaafdheid* (pp. 74-85). Assen: Van Gorcum.

Drent, S., & Gerven, E. van (2007). *Professioneel omgaan met hoogbegaafde leerlingen in het basisonderwijs* (3rd ed.). Assen: Van Gorcum.

Freeman, J. (2009). 'Very young and gifted', Young Gifted & Talented web-site CfBT Education Trust. Geraadpleegd 11-10-2011, op www.digimaxhost.co.uk/~joan/freepublications.php.

Gagné, F. (2005). From Gifts to Talents The DMGT as a Developmental Model. In: R.J. Sternberg & J.E. Davidson (red.), *Conceptions of giftedness* (2nd ed.) (pp. 98-119). Cambridge: Cambridge University Press.

Gerven, E. van (2001). *Zicht op (hoog) begaafdheid: Handboek voor leerkrachten in het basisonderwijs*. Utrecht: Lemma.

Gerven, E. van (2009). Slimme kleuters. In: Gerven, E. van (ed.). *Handboek Hoogbegaafdheid* (pp. 128-143) Assen: Van Gorcum.

Gerven, E. van (2009). Ontwikkelingen in het denken over begaafdheid. In: Gerven, E. van (ed.). *Handboek Hoogbegaafdheid* (pp. 6-21) Assen: Van Gorcum.

Gerven, E. van (ed.) (2009). *Handboek Hoogbegaafdheid*. Assen: Van Gorcum.

- Gerven, E. van (2008). *Slim beleid. Keuzes en consequenties bij beleid voor hoogbegaafde leerlingen in het basisonderwijs*. Assen: Van Gorcum.
- Gerven, E. van, & Drent, S. (2007). *Digitaal Handelingsprotocol Hoogbegaafdheid* (2nd online ed.). Assen: Van Gorcum
- Harinck, F. (2009). *Basisprincipes praktijkonderzoek* (5th ed.). Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Hooft, L. (2001). *Help een hoogbegaafd kind: Op de basisschool* (brochure). Wateringen: Stichting Plato, Landelijk Informatiecentrum Hoogbegaafdheid.
- Hooft, L. (2001). *Help een hoogbegaafd kind: De praktijk. Verhalen van kinderen, ouders, volwassenen, leidsters, leerkrachten, docenten, psychologen*. Wateringen: Stichting Plato, Landelijk Informatiecentrum Hoogbegaafdheid.
- Kieboom, T. (2011). *Hoogbegaafde kinderen moeten leren falen* (interview door Els Verweire). EOS, 1 november 2005. Geraadpleegd op 3 april 2012, op <http://www.hoogbegaafdvlaanderen.be/downloads/eos%20ART%20kieboom%200510.pdf>.
- Kooijman, A. (2004). *Kinderen en sociale vaardigheden*. Utrecht/Antwerpen: Kosmos-Z&K Uitgevers
- Kooijman, A. (2008). *Het coole kikker boek*. Amsterdam: Coolekikker.
- Leverink, R. (2006). Buitenkans voor school. *Didaktief*, 7,1-3.
- Loman, E., & Boer, G. de (2006). Slimme kleuter moet juist leren presteren. *Didaktief*, 7,10-11.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2007). *Scholen voor Morgen: Samen op weg naar duurzame kwaliteit in het primair onderwijs*. Geraadpleegd 29 januari 2013, op <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2007/11/28/bijlage-a-notitie-scholen-voor-morgen.html>.
- Mooij, T. (2006). Gelijkheid is schadelijk. *Didaktief*, 7,4-5.
- Mönks, F.J., & Katzko, M.W. (2005). Giftedness and Gifted Education. In: R.J. Sternberg & J.E. Davidson (eds.), *Conceptions of giftedness* (2nd ed.) (pp. 187-200). Cambridge: Cambridge University Press.
- National Education Association (2006). *The twice-exception dilemma*. Geraadpleegd 21 januari 2011, op <http://www.nea.org/assets/docs/twiceexceptional.pdf>.
- Pameijer, N., Beukering, T. van, & Lange, S. de (2009). *Handelingsgericht werken: een handleiding voor het schoolteam*. Leuven: Acco.
- Renzulli, J.S. (2005). The three ring conception of giftedness. A developmental model for creative productivity. In: R.J. Sternberg & J.E. Davidson (red.), *Conceptions of giftedness* (2nd ed.) (pp. 246-279). Cambridge: Cambridge University Press.
- Surplus Begaafdencentrum MHR (2005). *Begaafdheid in Beweging*. Bodegraven: Architecten in leren.
- Termeer, P. (2009) Verrijkingsonderwijs. In: Gerven, E. van (ed.). *Handboek Hoogbegaafdheid* (pp. 66-100). Assen: Van Gorcum.
- Wolters, P. (2009). Werken met protocollen. In: Gerven, E. van (ed.). *Handboek Hoogbegaafdheid* (pp. 22-37). Assen: Koninklijke Van Gorcum.

Bijlage 1

Vragenlijst leden van het team van Hoog Moersbergen

Beste collega's,

In het kader van mijn opleiding 'Master in Special Educational Needs, uitstroomprofiel Onderwijs en Leerproblemen, leerroute remedial teaching' wil ik je vragen om deze vragenlijst in te vullen. Door middel van deze vragenlijst doe ik onderzoek naar de volgende praktijkvraag: 'Hoe kunnen de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 hoogbegaafde leerlingen signaleren, de onderwijsbehoeften in beeld brengen en begeleiden met betrekking tot de aspecten cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen?'

Graag wil ik jullie vragen deze vragenlijst te lezen en in te vullen.

Wil je deze schriftelijke vragenlijst na het invullen inleveren voor(datum) in mijn postvak?

Alvast hartelijk bedankt voor de medewerking!

Esther van Gessel

Het signaleren van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8

1. Wat is volgens jou hoogbegaafdheid?

2. Hoe kun je mogelijk hoogbegaafde leerlingen signaleren met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling?

3. Hoe kun je mogelijk hoogbegaafde leerlingen herkennen met betrekking tot taakgerichtheid?

4. Hoe kun je mogelijk hoogbegaafde leerlingen herkennen met betrekking tot creatief denkvermogen?

5. Hoe kun je mogelijk hoogbegaafde leerling herkennen met betrekking tot interactie met medeleerlingen en volwassenen?

De onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8

6. Hoe kun je de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling?

7. Hoe kun je de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen met betrekking tot taakgerichtheid?

8. Hoe kun je de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen met betrekking tot creatief denkvermogen?

9. Hoe kun je de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen op het gebied van interactie met medeleerlingen en volwassenen?

Het begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8

10. Hoe kun je mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden met betrekking tot cognitieve ontwikkeling?

11. Hoe kun je mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden met betrekking tot taakgerichtheid?

12. Hoe kun je mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden met betrekking tot het creatief denkvermogen?

13. Hoe kun je mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden met betrekking tot de interactie met medeleerlingen en volwassenen?

Bijlage 2

Vragenlijst leerlingen van de groepen 6 tot en met 8 van Hoog Moersbergen

Hoi,

Ik doe een opleiding waar ik leer wat juffen en meesters kunnen doen om leerlingen goed te laten leren. Met deze vragenlijst onderzoek ik wat de mening is van slimme kinderen over hoe de juf of meester hen het best kan begeleiden. Aan de resultaten van de CITO toetsen heb ik gezien dat jij een slimme leerling bent. Wil jij de vragen voor mij beantwoorden? Ik ben benieuwd naar jouw mening en ik wil je vragen om elke vraag zo uitgebreid mogelijk te beantwoorden. Na het invullen mag je de lijst bij mij inleveren.

Heel erg bedankt!

Juf Esther

Naam:

Groep:

1. Ik heb van jouw juf/meester gehoord dat jij een slimme jongen/slim meisje bent. Waaraan kan een juf of meester merken dat jij een slimme leerling bent?

2. Als jij iets nieuws wilt leren, iets waar jij nog niets van weet, hoe doe jij dat dan?

3. Wat kan jouw juf of meester doen om ervoor te zorgen dat jij iets leert van een les?

4. Voor welke dingen op school ben jij gemotiveerd?

5. Waardoor word je afgeleid als je aan het werk bent?

6. Wat kan je dan zelf doen om geconcentreerd aan het werk te blijven?

7. Wat kan je juf of meester doen om ervoor te zorgen dat jij aan het werk kunt blijven?

8. Als jij zelf een spel mag verzinnen en je mag zelf weten waar het over gaat. Hoe ga jij dat aanpakken?

9. Wat doe je als je er zelf niet meer uit komt?

10. Wat kan je juf of meester doen om je te helpen als je er niet meer uit komt?

11. Als jij wilt overleggen met kinderen die met hetzelfde bezig zijn als jij, hoe doe je dat dan?

12. Wat doe je als dat niet lukt?

13. Wat kan je juf of meester doen om je daarbij te helpen?

14. Als jij wilt overleggen met een volwassene over iets waarmee jij bezig bent of omdat je hulp nodig hebt. Hoe doe je dat dan?

15. Wat doe je als dat niet lukt?

16. Wat kan je juf of meester doen om je daarbij te helpen?

Bijlage 3

Vragenlijst leerlingen van de groepen 3, 4 en 5 van Hoog Moersbergen

Hoi,

Ik doe een opleiding waar ik leer wat juffen en meesters kunnen doen om leerlingen goed te laten leren. Met deze vragenlijst onderzoek ik wat de mening is van slimme kinderen over hoe de juf of meester hen het best kan begeleiden. Wil jij de vragen voor mij beantwoorden? Ik ben benieuwd naar jouw mening en ik wil je vragen om elke vraag zo uitgebreid mogelijk te beantwoorden. Na het invullen mag je de lijst bij mij inleveren.

Heel erg bedankt!

Juf Esther

Naam:

Groep:

1. Ik heb van jouw juf/meester gehoord dat jij een slimme jongen/slim meisje bent. Waaraan kan een juf of meester merken dat jij een slimme leerling bent?

2. Als jij iets nieuws wilt leren, iets waar jij nog niets van weet, hoe doe jij dat?

3. Wat kan jouw juf of meester doen om ervoor te zorgen dat jij iets leert van een les?

4. Wanneer heb jij zin om aan het werk te gaan op school?

5. Wanneer lukt het je niet om aan het werk te blijven?

6. Wat doe je als het je niet lukt om aan het werk te blijven?

7. Wat kan je juf of meester doen om ervoor te zorgen dat jij aan het werk kunt blijven?

8. Als jij zelf een verhaal mag bedenken, hoe doe jij dat dan?

9. Verzin er nu eens één.

10. Wat doe je als het niet lukt?

11. Wat kan je juf of meester doen om jou daarbij helpen?

12. Als jij wilt praten met kinderen die met hetzelfde bezig zijn als jij,
wat doe je dan?

13. Wat doe je als dat niet lukt?

14. Wat kan je juf of meester doen om je daarbij te helpen?

15. Als jij wilt praten met een groot mens over iets waarmee jij bezig bent of omdat je hulp nodig hebt.

Wat doe je dan?

16. Wat doe je als dat niet lukt?

17. Wat kan je juf of meester doen om je daarbij te helpen?

Bijlage 4

Planformulier deel I. WAT ga ik onderzoeken? (zie BP, H. 2, 3 en 6)

naam student: Esther van Gessel

studentnummer: s1027024

1^e begeleider: Gerard Veerbeek

e-mail: s1027024@student.windesheim.nl

uitstroomprofiel: remedial teacher, 9molpr, deeltijd

datum: april 2012

1. Verlegenheidssituatie

De Christelijke basisschool Hoog Moersbergen in Doorn is een relatief kleine school. Op de teldatum 1 oktober 2011 zijn er 175 leerlingen. De school ligt in een rustige wijk.

De verdeling van de groepen is in het cursusjaar 2011-2012 als volgt: twee instroom-combinatiegroepen 1-2 van 25 leerlingen, een combinatiegroep 3-4 van 29 leerlingen, een combinatiegroep 4-5 van 31 leerlingen, een combinatiegroep 6-7 van 33 leerlingen en een combinatiegroep 7-8 van 32 leerlingen.

Het schoolteam van deze school bestaat uit een directeur, een intern begeleider, elf leerkrachten en één vakleerkracht bewegingsonderwijs. De directeur is vier dagen ambulant en geeft een dag les in groep 1-2. De intern begeleider vervult één dag deze functie en geeft vier dagen les in groep 1-2. De remedial teacher begeleidt drie leerlingen met een leerlinggebonden budget.

Visie

In de Schoolgids van 2011/2012 van basisschool Hoog Moersbergen (*Schoolgids CBS Hoog Moersbergen 2011, blz. 8, Doorn*) is te lezen dat de school zichzelf beschouwt als een lerende organisatie die probeert vanuit een visie onderwijs te verzorgen met een hoge kwaliteit. Deze visie wordt bepaald door de volgende punten:

- “christelijke waarden en normen
- de eisen die de wetgever in de “Kerndoelen Basisonderwijs” stelt aan het onderwijs
- aandacht voor het stimuleren van de sociaal-emotionele en cognitieve mogelijkheden van de leerlingen”

Vanuit deze visie worden de volgende punten van belang geacht:

- “een veilige, stimulerende omgeving bieden
- ruimte voor de eigenheid van het individu
- aandacht voor de ander
- volgen van nieuwe onderwijsontwikkelingen
- betrokkenheid van ouders”

Er is in de Schoolgids geen specifieke visie te lezen betreffende het signaleren, het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften en het begeleiden van hoogbegaafde leerlingen.

Lesprogramma's

In de Schoolgids (*Schoolgids CBS Hoog Moersbergen, 2011, Doorn*) is te lezen welke lesmethodes in de leerjaren gebruikt worden. Remediërende of verdiepende methodes worden niet genoemd.

Het schoolteam stimuleert het zelfstandig werken van de leerlingen. Dit gebeurt door middel van een planbord in groep 1-2, dagtaken in de onderbouw en weektaken vanaf groep 5. De taalmethode Taalleesland (Thieme Meulenhof, 2004) en de rekenmethode Rekenrijk (Noordhoff Uitgevers, 1998) behandelen de basisstof en geven voor de snelle leerlingen vervolgoopdrachten en verdiepingsstof aan. Leerlingen voor wie de weektaak te groot is krijgen een “basisstofweektaak”. De leerkracht stelt deze weektaak samen in overleg met de intern begeleider.

Het volgen van de ontwikkeling van de leerling

Drie maal per jaar krijgen de leerlingen een rapport (*Schoolgids CBS Hoog Moersbergen 2011, Doorn*). De leerlingen uit groep 1 krijgen een geschreven rapport bij de overgang van groep 1 naar 2. De leerlingen van de groepen 2 en 3 krijgen drie maal per jaar een rapport met de normering onvoldoende, matig, voldoende, ruim voldoende en goed. De leerlingen van de groepen 4 tot en met 8 krijgen drie maal per jaar een cijferrapport.

De ontwikkeling van de leerling wordt gevolgd door het afnemen van toetsen. Er worden methodegebonden toetsen afgenomen en de toetsen van CITO. Het moment van afname van de CITO toetsen is te zien in de toetskalender (*Schoolgids CBS Hoog Moersbergen 2011, Doorn*). De toetsmomenten sluiten aan bij de toetsadviezen van CITO.

De ontwikkeling op sociaal- en emotioneel gebied wordt gevolgd met behulp van een sociale competentie observatielijst (SCOL, 2007) die door de leerkrachten twee maal per jaar wordt ingevuld. De leerlingen van de groepen 5 tot en met 8 vullen ook deze lijsten in.

Drie maal per jaar zijn er speciale overlegmomenten tussen de intern begeleider en de leerkrachten. Tijdens deze momenten worden de leerlingen besproken die extra aandacht nodig hebben omdat er sprake is van een leer- of gedragsprobleem. De resultaten van leerlingen die bij een CITO toets een D of E scoren worden tijdens deze overlegmomenten besproken. De ouders van de leerlingen die een D of een E scoren worden uitgenodigd voor een gesprek met de groepsleerkracht waarin de resultaten worden besproken. Tijdens dit overleg wordt het handelingsplan van de leerling met de ouders doorgenomen. Als blijkt dat de leerling, ondanks de extra hulp, de lesstof van het desbetreffende leerjaar niet beheerst kan de leerkracht het advies geven om de groep te doubleren. In de Schoolgids staan geen aanwijzingen welke stappen ondernomen kunnen worden bij leerlingen met een opvallend hoge CITO score. Wel is in het cursusjaar 2010/2011 een leerling vervoegd van groep 2 naar groep 4 doorgestroomd. De cognitieve en sociale ontwikkeling van de leerling was aanzienlijk verder ontwikkeld dan die van leeftijdsgenoten. De CITO toetsresultaten waren zeer goed (A+) en uit de SCOL observatielijst was af te lezen dat de leerling een voorkeur had voor contacten met oudere kinderen. In overleg met de ouders van deze leerling, de leerkrachten van groep 2, de leerkrachten van groep 4 en de intern begeleider is gekozen voor deze vorm.

Indien de school handelingsverlegen is kan de school begeleiding aanvragen bij het Samenwerkingsverband Kromme Rijn en bij de schoolbegeleidingsdienst.

Speciale zorg

De intern begeleider heeft een aantal taken waaronder het verzorgen van de procedure bij aanvraag van een persoonsgebonden budget en het overleggen met en ondersteunen van de leerkrachten.

De remedial teacher begeleidt de leerlingen met een persoonsgebonden budget.

In de Schoolgids worden geen remediërende of verdiepende methodes genoemd. De volgende methodes zijn aanwezig: de remediërende rekenmethode Maatwerk (Malmberg, 2004) voor alle groepen en de remediërende methode bij sociale en emotionele problemen De Coole Kikker (Kooijman, A. (2005) Wassenaar).

De Techniektoren (Stichting Techniek In Basisonderwijs, 2003) heeft technische opdrachten en kan als verdiepende lesstof genoemd worden.

Handelingsverlegenheidssituatie

De directeur heeft in februari 2010 de onderzoeker gevraagd om de mogelijkheden van een doorgaande lijn in het signaleren en begeleiden van hoogbegaafde leerlingen te onderzoeken. Sinds 2001 neemt Hoog Moersbergen deel aan de CITO eindtoets in groep 8, het schoolniveau van 537,2 ligt 2% boven het landelijk niveau. Het gemiddelde uitstroom naar het voortgezet onderwijs van de afgelopen vier jaar laat zien dat 51% van de leerlingen naar HAVO/VWO onderwijs gaan en 26% naar het VWO en tweetalig gymnasium gaan (*Schoolgids CBS Hoog Moersbergen 2011, blz.43, Doorn*). De directeur vindt het van belang om aan de onderwijsbehoeften van deze begaafde en eventueel hoogbegaafde leerlingen tegemoet te komen. De directeur noemde een drietal ouderparen die hebben aangegeven activiteiten voor begaafde en hoogbegaafde kinderen wenselijk te vinden. Met betrekking tot het thema hoogbegaafdheid hebben de volgende activiteiten eerder plaats gevonden:

- Op 2 juni 2009 heeft de schoolbegeleidingsdienst het schoolteam informatie gegeven tijdens een studiemorgen op het onderwerp "Speciale kinderen". Dit was een gezamenlijke oriëntatie op begaafde kinderen.
- Op 27 januari 2010 woonden de directeur, een leerkracht van groep 1-2 en de onderzoeker een avond bij over het thema hoogbegaafde kinderen en 'plusgroepen'.
- Op 30 september 2010 vond een vergadering plaats onder leiding van een bureau dat trainingen verzorgt op het terrein van hoogbegaafdheid. Tijdens deze vergadering is er informatie gegeven over hoogbegaafdheid en de verschillende problemen van hoogbegaafde leerlingen. Nadrukkelijk is aan de orde geweest dat hoogbegaafdheid een interactie is tussen bovengemiddelde intelligentie, een hoog niveau van taakgerichtheid en een hoog niveau van creatief omgaan met probleemstellingen (Drie-ringen-model, Renzulli, 2005). Op sociaal en emotioneel gebied is genoemd dat hoogbegaafde leerlingen een behoefte hebben aan interactie met ontwikkelingsgelijken en in de interactie met volwassenen een eerlijke communicatie en hulp bij spelsituaties met leeftijdgenoten vragen.
- Op 1 juni 2011 is er een studiedag geweest met het onderwerp 'Werken met leerlijnen'. Met het hele team is deze dag gewerkt aan de implementatie van de systematiek van de leerlijnen van het vak rekenen gekoppeld aan kerndoelen, handelingsplannen en leerlingvolgsysteem. Vanuit het leerlingvolgsysteem zijn deze dag gegevens van de leerlingen verzameld, namelijk resultaten van CITO toetsen en resultaten van de SCOL observatielijsten. Naar aanleiding van deze gegevens zijn de onderwijsbehoeften van de leerlingen bij het vak rekenen in kaart gebracht. Leerlingen met vergelijkbare onderwijsbehoeften worden geclusterd. Bij de leden van het schoolteam bleek behoefte te zijn aan een reken-verdiepingsmethode om tegemoet te kunnen komen aan de onderwijsbehoeften van de betere rekenaar. Bij de leden van het schoolteam is er een handelingsverlegenheidssituatie betreffende de eventueel hoogbegaafde rekenaar die door onderpresteren of andere redenen geen hoge CITO score laat zien. Deze studiedag was een aanzet richting een traject 'Handelings Gericht Werken' wat in cursusjaar 2011-2012 zal beginnen.
- In september 2011 heeft de school de reken-verdiepingsmethode Rekentijgers (Noordhoff, 2004) aangeschaft. Rekentijger is een serie met werkboekjes voor de betere rekenaars. Deze rekenmethode bevat innovatieve reken-en wiskunde problemen. De leerlingen met een A+ of een A score bij CITO rekenen zullen met deze methode gaan werken. De manier waarop de leden van het schoolteam de leerlingen met deze methode laten werken is leerkrachtgebonden. In januari 2012 zal er een evaluatie moment zijn.
- In januari 2012 zijn de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen een 'Handelings Gericht Werken' traject gestart. Dit traject is een vervolg van de studiedag van 1 juni 2011. Het uiteindelijke doel van dit traject is dat in alle groepen een groepsplan is opgesteld voor het vak rekenen. In dit plan is te zien welke groepen leerlingen bepaalde onderwijsbehoeften hebben, hoe de leerkracht instructie en begeleiding gaat geven en wanneer de evaluatiemomenten plaats vinden. Hierna is het de bedoeling dat voor de andere vakken ook

groepsplannen worden opgesteld. Het traject loopt door tot december 2012.

Er is een handelingsverlegenheidssituatie betreffende het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften en begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen die gesignaleerd kunnen worden met behulp van de resultaten van de CITO toetsen en de gedragsobservatielijsten van SCOL. Er is tevens een handelingsverlegenheidssituatie betreffende het signaleren van mogelijk hoogbegaafde leerlingen die door onderpresteren of gedrags- en of leerstoornissen geen hoge CITO toetsresultaten laten zien. Ook door middel van de gedragsobservatielijsten van SCOL zijn deze eventueel hoogbegaafde leerlingen niet te signaleren omdat door onderpresteren of gedrags- en of leerstoornissen deze leerlingen ander gedrag laten zien dan het typerende gedrag van hoogbegaafde leerlingen. Typerend gedrag voor een hoogbegaafde leerling is een sterke taakgerichtheid (Renzulli 2005, Van Gerven 2009), creatief denkvermogen (Driessen, Mooij & Doesborgh 2007, Drent 2009) en een voorkeur voor omgang met ontwikkelingsgelijken (Bruin- De Boer 2002, Hooft 2001). Mogelijk hoogbegaafde onderpresterende leerlingen worden op dit moment niet gesignaleerd waardoor de leden van het schoolteam de onderwijsbehoeften niet in beeld kunnen brengen en deze leerlingen niet goed kunnen begeleiden. De leden van het schoolteam willen graag leerlingen een veilige en stimulerende omgeving bieden (*Schoolgids CBS Hoog Moersbergen 2011, blz. 8*) en tegemoet komen aan de onderwijsbehoeften van alle leerlingen. De leden van het schoolteam, inclusief de directeur en de intern begeleider vragen de mogelijkheden te onderzoeken wat betreft het signaleren, het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften en het begeleiden van hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8.

2. Praktijkvraag

Hoe kunnen de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 hoogbegaafde leerlingen signaleren, de onderwijsbehoeften in beeld brengen en begeleiden met betrekking tot de aspecten cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen?

3. Doel

Doel in:

Onderzoek doen naar het signaleren, het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften en het begeleiden van hoogbegaafde leerlingen op basisschool Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 met betrekking tot de aspecten cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen.

4. Doel van:

Aanbevelingen doen aan de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen over de mogelijkheden van signaleren, de onderwijsbehoeften in beeld brengen en het begeleiden van hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 met betrekking tot de aspecten cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen.

5. Stappen **Vul alleen fases in die voor jouw onderzoek relevant zijn.**

Fases in het handelen.

Wat ga ik doen?

Wat wil ik weten?

Probleem verhelderen, oriëntatie

Literatuur bestuderen over hoogbegaafdheid.

Wat zegt de literatuur over hoogbegaafdheid?

Het in kaart brengen van de activiteiten met betrekking tot het thema hoogbegaafdheid die eerder hebben plaats gevonden.

Welke activiteiten hebben plaats gevonden met betrekking tot het thema hoogbegaafdheid?

Bestuderen van de schooldocumenten voor algemene informatie over de school en specifieke gericht op het thema hoogbegaafdheid.

Wat is de algemene visie van Hoog Moersbergen op het volgen van de ontwikkeling van de leerling en in het bijzonder die van de mogelijk hoogbegaafde leerling?

Bestuderen van het leerling-onderwijsvolgsysteem van Hoog Moersbergen.

Hoe worden mogelijk hoogbegaafde leerlingen op dit moment gesignaleerd in de groepen 1 tot en met 8? Op welke manier worden de onderwijsbehoeften in beeld gebracht en hoe worden deze mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleid?

Plan maken

Literatuur bestuderen over hoogbegaafdheid.

Wat zegt de literatuur over hoogbegaafdheid?

Literatuur bestuderen over de mogelijkheden van signaleren, het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften en het begeleiden van hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 op de aspecten:

Wat zegt de literatuur over de mogelijkheden van signaleren, het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften en het begeleiden van hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 op de aspecten:

- cognitieve ontwikkeling
- taakgerichtheid
- creatief denkvermogen

- cognitieve ontwikkeling
- taakgerichtheid
- creatief denkvermogen

- interactie met medeleerlingen en met volwassenen

Onderzoek doen naar de manier waarop de leden van het schoolteam mogelijk hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 signaleren op de aspecten:

- cognitieve ontwikkeling
- taakgerichtheid
- creatief denkvermogen
- interactie met medeleerlingen en met volwassenen

Onderzoek doen naar de manier waarop de leden van het schoolteam de onderwijsbehoeften in beeld brengen van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 op de aspecten:

- cognitieve ontwikkeling
- taakgerichtheid
- creatief denkvermogen
- interactie met medeleerlingen en met volwassenen

Onderzoek doen naar de manier waarop de leden van het schoolteam mogelijk hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 begeleiden op de aspecten:

- cognitieve ontwikkeling
- taakgerichtheid
- creatief denkvermogen
- interactie met medeleerlingen en met volwassenen

Onderzoek doen naar de meningen van mogelijk hoogbegaafde leerlingen van groep 2 tot en met 8 over de manier waarop mogelijk hoogbegaafde leerlingen worden begeleid op de aspecten:

- cognitieve ontwikkeling
- taakgerichtheid
- creatief denkvermogen
- interactie met medeleerlingen en met volwassenen

Er is gekozen voor het afnemen van de

- interactie met medeleerlingen en met volwassenen?

Hoe signaleren de leden van het schoolteam mogelijk hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 op de aspecten:

- cognitieve ontwikkeling
- taakgerichtheid
- creatief denkvermogen
- interactie met medeleerlingen en met volwassenen?

Hoe brengen de leden van het schoolteam de onderwijsbehoeften in beeld van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 op de aspecten:

- cognitieve ontwikkeling
- taakgerichtheid
- creatief denkvermogen
- interactie met medeleerlingen en met volwassenen?

Hoe begeleiden de leden van het schoolteam mogelijk hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 op de aspecten:

- cognitieve ontwikkeling
- taakgerichtheid
- creatief denkvermogen
- interactie met medeleerlingen en met volwassenen?

Wat zijn de meningen van mogelijk hoogbegaafde leerlingen van groep 3 tot en met 8 over de manier waarop mogelijk hoogbegaafde leerlingen worden begeleid op de aspecten:

- cognitieve ontwikkeling
- taakgerichtheid
- creatief denkvermogen
- interactie met medeleerlingen en met volwassenen?

vragenlijst bij de leerlingen die hoge scores laten zien bij de CITO toetsen (A en A+). In de literatuur is te lezen dat hoogbegaafde kinderen o.a. een hoge cognitieve intelligentie bezitten (Gerven 2009, Drent 2009). Bij een hoog CITO toetsresultaat zal dus eerder dan gemiddeld sprake kunnen zijn van hoogbegaafdheid. De volgende toetsresultaten worden hiervoor bekeken:

CITO begrijpend lezen

CITO spelling

CITO rekenen-wiskunde

CITO Drie-Minuten-Toets

De onderzoeker is zich bewust van het feit dat meningen van leerlingen die mogelijk hoogbegaafd zijn maar die 'onderpresteren' of mogelijk hoogbegaafde leerlingen die uitblinken in prestatiegebieden die niet getoetst worden door CITO door deze keuze niet worden gehoord.

Bij de leerlingen uit groep 1 wordt geen CITO toets afgenomen, dit bemoeilijkt het selecteren. Daarbij verloopt de vroegkinderlijke ontwikkeling sprongsgewijs en is hoogbegaafdheid moeilijk te voorspellen (Gerven, 2009).

De leerlingen uit groep 2 krijgen de tweede helft van het cursusjaar een CITO toets en omdat de vragenlijst in het begin van het cursusjaar wordt afgenomen is gekozen de mening van de leerlingen van groep 1 en 2 niet mee te nemen in dit onderzoek.

Gekozen is om de leerlingen uit de groepen 4 tot en met 8 een schriftelijke vragenlijst te laten beantwoorden. Ook de leerlingen uit 3 beantwoorden dezelfde vragen, echter - omdat deze leerlingen niet goed genoeg kunnen lezen en schrijven- worden deze vragen aan hen voorgelezen om zo mondeling de antwoorden te verzamelen.

De leerlingen uit de groep 4 krijgen de mogelijkheid om de vragen voorgelezen te krijgen. De onderzoeker zal de vragen letterlijk voorlezen van de vragenlijst. Omdat leerlingen uit de groepen 3 en 4 een andere woordkeus hebben dan

leerlingen uit de groepen 5 tot en met 8 is er voor de leerlingen uit de groep 3 en 4 een aangepaste vragenlijst. De houding van de onderzoeker zal rustig en zakelijk zijn om zoveel mogelijk beïnvloeding te vermijden.

Er is gekozen voor het afnemen van de vragenlijst bij de leerlingen die hoge scores laten zien bij de CITO toetsen (A en A+). Uitgaande van een CITO resultaat A of A+ zijn 20 leerlingen geselecteerd. In de groepen 3,4,5,7 en 8 laten vier leerlingen deze hoge score zien. In groep 3 zijn dat drie leerlingen en in groep 6 laten twee leerlingen deze hoge score zien.

In de praktijkvraag worden ook de leerlingen uit groep 1 en 2 genoemd. Deze leerlingen krijgen geen vragenlijst voorgelegd (zie blz. 6). In de vragenlijst voor de leerkrachten worden wel vragen gesteld over de mogelijkheden van signaleren, het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften en het begeleiden van hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8. Ook in de literatuur is voldoende informatie te vinden over het al op jonge leeftijd signaleren en begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen.

Verdere verantwoording in 'plan uitvoeren'.

**Plan
uitvoeren**

Een theoretisch kader schrijven over de mogelijkheden van signaleren, het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften en het begeleiden van hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 op de aspecten:

- taakgerichtheid
- creatief denkvermogen
- cognitieve ontwikkeling
- interactie met medeleerlingen en met volwassenen

Vanuit de verschillende theoretische bronnen de mogelijkheden beschrijven van signaleren, het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften en het begeleiden van hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 op de aspecten:

- taakgerichtheid
- creatief denkvermogen
- cognitieve ontwikkeling
- interactie met medeleerlingen en met volwassenen

Afnemen van een schriftelijke vragenlijst bij de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen, inclusief de directeur en de intern begeleider.

Een schriftelijke vragenlijst is geschikt om gegevens zoals de meningen van de leden van het schoolteam te verzamelen (Harinck, 2009). De grootte van de onderzoeksgroep is 11 teamleden (N=11). De vragenlijst bestaat uit drie onderdelen namelijk de mogelijkheden van signaleren, het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften en het begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen. Er zijn 13 open vragen geformuleerd. De keuze voor een vragenlijst met open vragen heeft de onderzoeker om de volgende redenen genomen. De leden van het schoolteam worden niet beperkt en gestuurd door bestaande antwoorden maar zijn vrij om de mogelijkheden van signaleren, het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften en het begeleidende van mogelijk hoogbegaafde leerlingen te beschrijven.

In kaart brengen op welke manieren de leden van het schoolteam mogelijk hoogbegaafde leerlingen signaleren, de onderwijsbehoeften in beeld brengen en begeleiden in de groepen 1 tot en met 8 op de aspecten:

- taakgerichtheid
- creatief denkvermogen
- cognitieve ontwikkeling
- interactie met medeleerlingen en met volwassenen

Afnemen van een schriftelijke vragenlijst met 16 open vragen aan 20 mogelijk hoogbegaafde leerlingen uit groep 3 tot en met 8.

De grootte van de onderzoeksgroep is 20 leerlingen (N=20). Onderzoek doen naar de mening van 20 leerlingen in plaats van alle 175 leerlingen heeft een praktische reden. Het onderzoeken en het

In kaart brengen wat de meningen van de leerlingen zijn over de manier van signaleren van mogelijk hoogbegaafde leerlingen.

In kaart brengen wat de meningen van de leerlingen zijn over de manier van begeleiden op de aspecten:

- taakgerichtheid
- creatief denkvermogen
- cognitieve ontwikkeling

verwerken van de gegevens geeft een reëel beeld en kost minder tijd. Er is gekozen voor het afnemen van de vragenlijst bij de leerlingen die hoge scores laten zien bij de CITO toetsen (A en A+). Uitgaande van een CITO resultaat A of A+ zijn 20 leerlingen geselecteerd. In groep 4,5,7 en 8 laten vier leerlingen deze hoge score zien. In de groepen 3 en 6 laten twee leerlingen deze hoge score zien.

- interactie met medeleerlingen en met volwassenen

Er is gekozen om de mening van de leerlingen te vragen over het onderdeel begeleiden. Het door de leerkracht signaleren en het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften zijn voor de leerling weinig zichtbaar, de begeleiding is dit wel.

Een schriftelijke vragenlijst is geschikt om gegevens zoals de meningen van leerlingen te verzamelen (Harinck, 2009). De vragenlijst bevat open vragen met als doel gericht vragen te kunnen stellen op de aspecten:

- taakgerichtheid
- creatief denkvermogen
- cognitieve ontwikkeling
- interactie met medeleerlingen en met volwassenen

Ook wordt de mening gevraagd van de leerlingen over de manier van signaleren van mogelijk hoogbegaafde leerlingen.

De vragenlijst heeft als doel de manier waarop de begeleiding is afgestemd op de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in kaart te brengen. De leerlingen worden niet beperkt door bestaande antwoorden, dit zou sturend zijn en minder bruikbare informatie geven.

Hoogbegaafde leerlingen laten typerend gedrag zien bij deze aspecten (zie Handelingsverlegenheidssituatie) en vragen een specifieke begeleiding. Het is waardevol de mening te weten van de doelgroep op deze specifieke aspecten van begeleiding.

De leerlingen krijgen de gelegenheid om de vragenlijsten op school in te vullen. Het beantwoorden van de vragen gebeurt in aanwezigheid van de onderzoeker. Hierdoor is voor de leerlingen uit de groep 4 de mogelijkheid om de vragen voorgelezen te krijgen. De leerlingen uit groep 3 krijgen de vragen voorgelezen en de onderzoeker noteert de antwoorden. De onderzoeker zal de vragen letterlijk oplezen van de vragenlijst. De houding van de onderzoeker zal rustig en zakelijk zijn om zoveel mogelijk beïnvloeding te vermijden.

**Resultaat
beoordelen**

Een theoretisch kader over de mogelijkheden van signaleren, het inbeeld brengen van de onderwijsbehoeften en het begeleiden van hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 op de aspecten:

- taakgerichtheid
- creatief denkvermogen
- cognitieve ontwikkeling
- interactie met medeleerlingen en met volwassenen

Wat is de uitkomst van dit theoretisch kader?

De resultaten van de vragenlijsten weergegeven:

Wat zijn de resultaten van de vragenlijsten?

De antwoorden op de open vragen zullen volgens het model van de 'geordende schoenendoos' (Harinck, 2009) geordend worden. De manieren waarop de leerkrachten mogelijk hoogbegaafde leerlingen kunnen signaleren, de onderwijsbehoeften in beeld brengen en begeleiden worden verzameld. Per leerkracht wordt per vraag een kort antwoord gerubriceerd, gebruik makend van steekwoorden.

Deze steekwoorden zijn genoemd in de literatuur zodat de antwoorden vergeleken kunnen worden met de literatuur/theoretisch kader.

Antwoorden die niet op deze wijze ondergebracht kunnen worden, worden apart vermeld.

Deze resultaten kunnen grafisch weergegeven worden met behulp van staafdiagrammen, waarmee de aantallen keren per gerubriceerd antwoord grafisch zichtbaar zijn.

Op deze manier worden ook de antwoorden van de leerlingen verwerkt: Per leerling wordt per vraag een kort antwoord gerubriceerd, gebruik makend van steekwoorden. Deze steekwoorden zijn genoemd in de literatuur zodat de antwoorden vergeleken kunnen worden met de literatuur/theoretisch kader. Antwoorden die niet op deze wijze ondergebracht kunnen worden, worden apart vermeld. Deze resultaten kunnen grafisch weergegeven worden met behulp van staafdiagrammen, waarmee het aantal keren per gerubriceerd antwoord grafisch zichtbaar zijn.

De resultaten van de vragenlijsten worden met elkaar en met de resultaten van het theoretisch kader vergeleken.

De antwoorden van de vragenlijsten van de leden van het schoolteam en de 20 mogelijk hoogbegaafde leerlingen uit de groepen 3 tot en met 8 worden vergeleken met de resultaten van het theoretisch kader. De verschillen en de overeenkomsten worden in beeld gebracht aan de hand van de drie thema's: signaleren, het in beeld brengen van de onderwijsbehoeften en het begeleiden en de daaraan gekoppelde aspecten:

- taakgerichtheid
- creatief denkvermogen
- cognitieve ontwikkeling
- interactie met medeleerlingen en met volwassenen

Vanuit deze vergelijking worden aanbevelingen gedaan aan de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen over de mogelijkheden van signaleren, de onderwijsbehoeften in beeld brengen en het begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 met betrekking tot de aspecten taakgerichtheid, creatief denkvermogen, cognitieve ontwikkeling en interactie met medeleerlingen en met volwassenen.

Welke verschillen en overeenkomsten zijn er tussen de resultaten van het theoretisch kader, de meningen van de leden van het schoolteam en de meningen van de leerlingen van groep 2 tot en met 8?

Welke aanbevelingen kunnen worden gedaan aan de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen over de mogelijkheden van signaleren, de onderwijsbehoeften in beeld brengen en het begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 met betrekking tot de aspecten taakgerichtheid, creatief denkvermogen, cognitieve ontwikkeling en interactie met medeleerlingen en met volwassenen?

Welke literatuur? (literatuur verwerken)

Brody, L.E. & Mills, C.J. (2005). Talent search research: what have we learned? In: *High Ability Studies*. Vol. 16, No. 1, pp. 97-111. Baltimore: The Johns Hopkins University

Bruin-de Boer, A.L.(2001). Signalering en begeleiding van begaafde kinderen in het basisonderwijs. In: P. Span, A.L. de Bruin-de Boer, & M.C. Wijnekus (Red.), *Het testen van begaafde kinderen*.

Suggesties voor diagnostiek en begeleiding (pp. 89-118). Alphen aan de Rijn: Samson Tjeenk Willink.

Bruin-de Boer, A.L. & Van Gerven, E. (2009). De sociaal-emotionele ontwikkeling van begaafde leerlingen. In: Gerven, E. van (red.) *Handboek Hoogbegaafdheid*. Assen:Koninklijke Van Gorcum.

Campanelli, J. & Ericson, C. (2007). *Twice Exceptional Guide*. Geraadpleegd 18 augustus 2011, via www.ode.state.oh.us.

Cross, T.L. & Coleman, L.J. (2005). School-Based Conception of Giftedness. In: R.J. Sternberg & J.E. Davidson (red.), *Conceptions of giftedness. Second Edition* (pp.52-63). Cambridge: Cambridge University Press.

Driessen, G., Mooij, T. & Doesborgh, J. (2007). *Hoogbegaafdheid van Leerlingen in het primair onderwijs*. Nijmegen: Radboud Universiteit.

Drent, S. (2009) Compacten. In: Gerven, E. van (red.) *Handboek Hoogbegaafdheid*. Assen:Koninklijke Van Gorcum.

Drent, S., Van Gerven, E.(2009). *Professioneel omgaan met hoogbegaafde leerlingen in het basisonderwijs*. Assen:Koninklijke Van Gorcum.

Freeman, J. (2009) 'Very young and gifted', Young Gifted & Talented web-site CfBT Education Trust. Geraadpleegd 11-10-2011, via www.digimaxhost.co.uk/~joan/freepublications.php

Gagné, F. (2005) From Gifts to Talents *The DMGT as a Developmental Model* In: R.J. Sternberg & J.E. Davidson (red.), *Conceptions of giftedness. Second Edition* (98-119). Cambridge: Cambridge University Press.

Gerven, E. van (2001). *Zicht op (hoog) begaafdheid. Handboek voor leerkrachten in het basisonderwijs*. Utrecht: Lemma.

Gerven, E. van (2009). Slimme kleuters. In: Gerven, E. van (red.) *Handboek Hoogbegaafdheid* (pp.128-143) Assen:Koninklijke Van Gorcum.

Gerven, E. van (2009). *Handboek Hoogbegaafdheid*. Assen:Koninklijke Van Gorcum.

Gerven, E. van (2008). *Slim beleid*. Keuzes en consequenties bij beleid voor hoogbegaafde leerlingen in het basisonderwijs. Assen:Koninklijke Van Gorcum.

Harinck, F. (2009). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant. 5^e herziene druk.

Hooft, L. (2001). *Help een hoogbegaafd kind*. Op de basisschool. Wateringen: Stichting Plato, Landelijk Informatiecentrum Hoogbegaafdheid.

Hooft, L. (2001). *Help een hoogbegaafd kind*. De praktijk. Verhalen van kinderen, ouders, volwassenen, leidsters, leerkrachten, docenten, psychologen. Wateringen: Stichting Plato, Landelijk Informatiecentrum Hoogbegaafdheid.

Kieboom, T. (2011). 'Hoogbegaafde kinderen moeten leren falen' (Geraadpleegd 3 april 2012, via ebookbrowse.com/eos-art-kieboom-0510-pdf-d1.)

Kwaliteitsagenda voor primair onderwijs, 'Scholen voor Morgen' (www.rijksoverheid.nl, 2007) geraadpleegd op 29 januari 2013.

Leverink, R. (2006). Buitenkans voor school. *Didaktief*, nr.7, 1-3. Geraadpleegd 14 januari 2011, via www.didaktief.nl

Loman, E & Boer, G. de (2006). Slimme kleuter moet juist leren presteren. *Didaktief*, nr.7 (pp.10,11). Geraadpleegd 7 februari 2011, via www.didaktief.nl

Marreveld, M. (2006). *Special Hoogbegaafdheid*. Didaktief september 2006. Amsterdam.

Mooij, T. (2006). Gelijkheid is schadelijk. *Didaktief*, nr.7 (pp. 4,5). Geraadpleegd 7 februari 2011, via www.didaktief.nl

Mönks, F.J. & Katzko, M.W. (2005). Giftedness and Gifted Education. In: R.J. Sternberg & J.E. Davidson (red.), *Conceptions of giftedness. Second Edition* (pp.187-200). Cambridge: Cambridge University Press.

Pameijer, N., Beukering, T. van & Lange, S. de (2009). *Handelingsgericht werken: een handleiding voor het schoolteam*. Leuven: Acco.

Pharos, landelijke vereniging van ouders van hoogbegaafde kinderen (www.pharosnl.nl) geraadpleegd op 29 januari 2013.

Renzulli, J.S. (2005). The three ring conception of giftedness. A developmental model for creative productivity. In: R.J. Sternberg & J.E. Davidson (red.), *Conceptions of giftedness. Second Edition* (pp.246-279). Cambridge: Cambridge University Press.

SLO Informatiepunt Onderwijs Hoogbegaafdheid en Excellentie (www.infohoogbegaafdheid.nl) geraadpleegd op 29 januari 2013.

Surplus signaleringsinstrument: Begaafdheid in Beweging (www.surplus-begaafden.nl) geraadpleegd op 29 januari 2013.

Termeer, P. (2009) Verrijkingsonderwijs. In: Gerven, E. van (red.) *Handboek Hoogbegaafdheid* (pp.66-100) Assen:Koninklijke Van Gorcum.

The National Education Association. (2006). *The twice-exception dilemma*. Geraadpleegd 21 januari 2011, via www.nea.org/specialed.

Wolters, P. (2009) Werken met protocollen. In: Gerven, E. van (red.) *Handboek Hoogbegaafdheid*.(pp.22-37) Assen:Koninklijke Van Gorcum.

6. Onderzoeksvraag en deelvragen.

Onderzoeksvraag 1:

Hoe kunnen de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 mogelijk hoogbegaafde leerlingen signaleren met betrekking tot de aspecten cognitieve

ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen?

Deelvragen aan de literatuur:

- Wat is hoogbegaafdheid?
- Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 gesignaleerd worden met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling?
- Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 gesignaleerd worden met betrekking tot taakgerichtheid?
- Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 gesignaleerd worden met betrekking tot het creatief denkvermogen?
- Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 gesignaleerd worden met betrekking tot de interactie met medeleerlingen en met volwassenen?

Deelvragen aan de praktijk:

- Wat is volgens de leden van het schoolteam hoogbegaafdheid?
- Hoe kunnen de leden van het schoolteam mogelijk hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 signaleren met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling?
- Hoe kunnen de leden van het schoolteam mogelijk hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 signaleren met betrekking tot de taakgerichtheid?
- Hoe kunnen de leden van het schoolteam mogelijk hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 signaleren met betrekking tot het creatief denkvermogen?
- Hoe kunnen de leden van het schoolteam mogelijk hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 signaleren met betrekking tot de interactie met leeftijdsgenoten en met volwassenen?
- Welke mening hebben de leerlingen uit de groepen 3 tot en met 8 over de manier van signaleren van mogelijk hoogbegaafde leerlingen?

Onderzoeksvraag 2:

Hoe kunnen de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen met betrekking tot de aspecten cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen?

Deelvragen aan de literatuur:

- Hoe kunnen de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 in beeld gebracht worden met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling?
- Hoe kunnen de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 in beeld gebracht worden met betrekking tot taakgerichtheid?
- Hoe kunnen de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 in beeld gebracht worden met betrekking tot creatief denkvermogen?
- Hoe kunnen de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 in beeld gebracht worden met betrekking tot de interactie met leeftijdgenoten en met volwassenen?

Deelvragen aan de praktijk:

- Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling?
- Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen met betrekking tot taakgerichtheid?
- Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen met betrekking tot creatief denkvermogen?
- Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen met betrekking tot de interactie met medeleerlingen en volwassenen?

Onderzoeksvraag 3:

Hoe kunnen de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden met betrekking tot de aspecten taakgerichtheid, creatief denkvermogen, cognitieve ontwikkeling en interactie met medeleerlingen en met volwassenen?

Deelvragen aan de literatuur:

- Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groep 1 tot en met 8 begeleid worden met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling?
- Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 begeleid worden met betrekking tot taakgerichtheid?
- Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 begeleid worden met betrekking tot creatief denkvermogen?
- Hoe kunnen hoogbegaafde leerlingen in de groep 1 tot en met 8 begeleid worden met betrekking tot de interactie met medeleerlingen en volwassenen?

Deelvragen aan de praktijk:

- Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden met betrekking tot cognitieve ontwikkeling?
- Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden met betrekking tot taakgerichtheid?
- Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden met betrekking tot het creatief denkvermogen?
- Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden met betrekking tot de interactie met medeleerlingen en volwassenen?
- Welke mening hebben de leerlingen uit de groepen 3 tot en met 8 over de manier van begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen op de aspecten:
 - cognitieve ontwikkeling
 - taakgerichtheid
 - creatief denkvermogen
 - interactie met medeleerlingen en met volwassenen?

Bijlage 5

Planformulier deel II, HOE ga je onderzoeken.

(Zie BP, H. 4 en H. 6)

naam student: Esther van Gessel
studentnummer: S1027024
e-mail: s1027024@student.windesheim.nl
1^e begeleider: Gerard Veerbeek
uitstroomprofiel: remedial teacher, 9MOLPR, deeltijd
datum: augustus 2012

VOEG BIJ: het goedgekeurde Planformulier deel I

1. Hoe ga je gegevens verzamelen? Kruis alle gebruikte alternatieven aan.

- ☐ observatie,
- ☒ Bevragen (vragenlijsten) : leerkrachten en leerlingen
- ☐ Tests, toetsen
- ☐ Leerling- onderwijsvolgsysteem: de leerlingen die gevraagd worden een vragenlijst in te vullen worden door middel van CITO toetsresultaten geselecteerd.

2. Welke instrumenten ga je gebruiken?

Geef hieronder een korte beschrijving per instrument

Instrument	Doel? Wat 'meet' het instrument?
Vragenlijst voor de leden van het schoolteam. De vragenlijst bestaat uit 13 open vragen. De grootte van de onderzoeksgroep is 11 teamleden (N=11) Het onderzoek naar de mening van de teamleden wordt gedaan met behulp van een vragenlijst. De antwoorden op de open vragen zullen volgens het model van de 'geordende schoenendoos' (Harinck, 2009) geordend worden. De manieren waarop de leerkrachten mogelijk hoogbegaafde leerlingen kunnen signaleren, de onderwijsbehoeften in beeld brengen en begeleiden worden verzameld. Per leerkracht wordt per vraag een kort antwoord gerubriceerd, gebruik makend van	Het doel is in kaart brengen op welke manieren de leden van het schoolteam mogelijk hoogbegaafde leerlingen signaleren, de onderwijsbehoeften in beeld brengen en begeleiden in de groepen 1 tot en met 8 op de aspecten: • taakgerichtheid • creatief denkvermogen • cognitieve ontwikkeling • interactie met medeleerlingen en met volwassenen

steekwoorden. Deze steekwoorden zijn genoemd in de literatuur zodat de antwoorden vergeleken kunnen worden met de literatuur/theoretisch kader. Antwoorden die niet op deze wijze ondergebracht kunnen worden, worden ondergebracht in aparte clusters/staven. Deze resultaten kunnen grafisch weergegeven worden met behulp van staafdiagrammen, waarmee de aantallen keren per gerubriceerd antwoord grafisch zichtbaar zijn. Op deze manier worden ook de antwoorden van de leerlingen verwerkt. Voor verdere verantwoording zie Plan 1: fase 'plan uitvoeren'. Vragenlijst voor de mogelijk hoogbegaafde leerlingen van groep 3 tot en met 8. De vragenlijst bestaat uit 16 open vragen. De grootte van de onderzoeksgroep is 20 leerlingen (N=20). De antwoorden op de open vragen zullen volgens het model van de 'geordende schoenendoos' (Harinck, 2009) verwerkt en geordend worden. Per leerling wordt per vraag een kort antwoord gerubriceerd, gebruik makend van steekwoorden genoemd in de literatuur. Antwoorden die niet op deze wijze ondergebracht kunnen worden, worden ondergebracht in aparte clusters/ staven. Voor verdere verantwoording zie Plan 1: 'plan uitvoeren'.	Het doel is in kaart brengen van de meningen van de 20 leerlingen met betrekking tot het begeleiden op de aspecten: • taakgerichtheid • creatief denkvermogen • cognitieve ontwikkeling • interactie met medeleerlingen en met volwassenen Hoogbegaafde leerlingen laten typerend gedrag zien bij deze aspecten (zie Plan 1: Handelingsverlegenheidssituatie) en vragen een specifieke begeleiding.

3a Hoe vaak ga je gegevens verzamelen

- ☒ Eenmalig (momentopname)
- ☐ Op meerdere momenten (ik wil 'verandering' onderzoeken)
- ☐ Sommige gegevens eenmalig, andere op meerdere momenten

3c Wat voor soort onderzoek is het, denk je?

- ☐ survey-onderzoek
- ☐ experiment
- ☐ (meervoudige) gevalsstudie
- ☐ actieonderzoek
- ☐ evaluatieonderzoek
- ☒ praktijkonderzoek (kies dit als de anderen niet van toepassing zijn)

3d Bij wie / wat ga je gegevens verzamelen? (onderzoeksgroep). Geef bij de rubriek PERSONEN bij iedere aangekruiste mogelijkheid tussen haakjes een schatting van het aantal (N).

PERSONEN

- ☒ leraren, inclusief de directeur en de intern begeleider (N= 11)
- ☒ leerlingen (N= 20)
- ☐ andere personen

OBJECTEN. Bijvoorbeeld:

- ☐ schoolplein
- ☐ de klas(inrichting)
- ☐ het lesmateriaal
- ☐ schoolmaaltijd
- ☐ anders,

DOCUMENTEN

- ☐ Leerlingvolgsysteem
- ☐ Schoolwerkplan en schoolgids
- ☐ Schoolnotulen en -verslagen
- ☐ Schoolkrant
- ☐ Bestaande leerlingdocumenten (bijv. proefwerken, opstellen, werkstukken)

4. Instrumenten

- ☒ Vragenlijst voor de teamleden
- ☒ Vragenlijst voor de leerlingen van groep 3 tot en met 8
- ☒ Matrix, waarin te zien is hoe de instrumenten de onderzoeksvragen afdekken

5. Communicatie

De leden van het schoolteam, inclusief de directeur en de intern begeleider worden gevraagd om een vragenlijst in te vullen.

De leerlingen en de ouders van de leerlingen worden op de hoogte gesteld van het afnemen van de vragenlijst door middel van de Moers Taal. De onderzoeker zal via deze tweewekelijkse nieuwsbrief informatie verstrekken over het praktijkonderzoek en de vragenlijsten. Hierbij zal de onderzoeker vermelden dat het onderzoek wordt uitgevoerd in het kader van de opleiding 'Master in Special Educational Needs, uitstroomprofiel Onderwijs en Leerproblemen, leerroute remedial teaching'. Ook wordt de onderzoeksvraag: 'Hoe kunnen de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 hoogbegaafde leerlingen signaleren, de onderwijsbehoeften in beeld brengen en begeleiden met betrekking tot de aspecten cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen?' vermeld. Na voltooiing van het praktijkonderzoek worden de aanbevelingen aangeboden aan de leden van het schoolteam. Aan de ouders van de leerlingen die een vragenlijst gaan invullen wordt apart door middel van een brief toestemming gevraagd.

Vragenlijst leden van het team van Hoog Moersbergen

Beste collega's,

In het kader van mijn opleiding 'Master in Special Educational Needs, uitstroomprofiel Onderwijs en Leerproblemen, leerroute remedial teaching' wil ik je vragen om deze vragenlijst in te vullen. Door middel van deze vragenlijst doe ik onderzoek naar de volgende praktijkvraag: 'Hoe kunnen de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen in de groepen 1 tot en met 8 hoogbegaafde leerlingen signaleren, de onderwijsbehoeften in beeld brengen en begeleiden met betrekking tot de aspecten cognitieve ontwikkeling, taakgerichtheid, creatief denkvermogen en interactie met medeleerlingen en met volwassenen?'

Graag wil ik jullie vragen deze vragenlijst te lezen en in te vullen.

Wil je deze schriftelijke vragenlijst na het invullen inleveren voor(datum) in mijn postvak?

Alvast hartelijk bedankt voor de medewerking!

Esther van Gessel

Het signaleren van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8

14. Wat is volgens jou hoogbegaafdheid?

15. Hoe kun je mogelijk hoogbegaafde leerlingen signaleren met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling?

16. Hoe kun je mogelijk hoogbegaafde leerlingen herkennen met betrekking tot taakgerichtheid?

17. Hoe kun je mogelijk hoogbegaafde leerlingen herkennen met betrekking tot creatief denkvermogen?

18. Hoe kun je mogelijk hoogbegaafde leerling herkennen met betrekking tot interactie met medeleerlingen en volwassenen?

De onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8

19. Hoe kun je de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling?

20. Hoe kun je de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen met betrekking tot taakgerichtheid?

21. Hoe kun je de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen met betrekking tot creatief denkvermogen?

22. Hoe kun je de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen op het gebied van interactie met medeleerlingen en volwassenen?

Het begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in de groepen 1 tot en met 8

23. Hoe kun je mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden met betrekking tot cognitieve ontwikkeling?

24. Hoe kun je mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden met betrekking tot taakgerichtheid?

25. Hoe kun je mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden met betrekking tot het creatief denkvermogen?

26. Hoe kun je mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden met betrekking tot de interactie met medeleerlingen en volwassenen?

Matrix bij de vragenlijst van de leden van het schoolteam van Hoog Moersbergen

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Wat is volgens de leden van het schoolteam hoogbegaafdheid?	x												
Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 de cognitieve ontwikkeling van mogelijk hoogbegaafde leerlingen signaleren?		x											
Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 de taakgerichtheid van mogelijk hoogbegaafde leerlingen signaleren?			x										
Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 het creatief denkvermogen van mogelijk hoogbegaafde leerlingen signaleren?				x									
Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 de interactie met leeftijdsgenoten en met volwassenen signaleren?					x								
Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen met betrekking tot cognitieve ontwikkeling?						x							
Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen met betrekking tot taakgerichtheid?							x						
Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 de onderwijsbehoeften van mogelijk hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen met betrekking tot creatief denkvermogen?								x					
Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 de onderwijsbehoeften van mogelijk									x				

hoogbegaafde leerlingen in beeld brengen met betrekking tot de interactie met medeleerlingen en volwassenen?													
Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden met betrekking tot cognitieve ontwikkeling?										x			
Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden met betrekking tot taakgerichtheid?											x		
Hoe kunnen de leden van het schoolteam in de groepen 1 tot en met 8 mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden met betrekking tot het creatief denkvermogen?												x	
Hoe kunnen de leden van het schoolteam van in de groepen 1 tot en met 8 mogelijk hoogbegaafde leerlingen begeleiden met betrekking tot de interactie met medeleerlingen en volwassenen?													x

Deelvraag 14 wordt niet beantwoord door de vragenlijst van de leden van het schoolteam maar door de vragenlijst van de leerlingen.

Vragenlijst leerlingen van de groepen 6 tot en met 8 van Hoog Moersbergen

Hoi,

Ik doe een opleiding waar ik leer wat juffen en meesters kunnen doen om leerlingen goed te laten leren. Met deze vragenlijst onderzoek ik wat de mening is van slimme kinderen over hoe de juf of meester hen het best kan begeleiden. Aan de resultaten van de CITO toetsen heb ik gezien dat jij een slimme leerling bent. Wil jij de vragen voor mij beantwoorden? Ik ben benieuwd naar jouw mening en ik wil je vragen om elke vraag zo uitgebreid mogelijk te beantwoorden.

Na het invullen mag je de lijst bij mij inleveren.

Heel erg bedankt!

Juf Esther

Naam:

Groep:

1. Ik heb van jouw juf/meester gehoord dat jij een slimme jongen/slim meisje bent. Waaraan kan een juf of meester merken dat jij een slimme leerling bent?

2. Als jij iets nieuws wilt leren, iets waar jij nog niets van weet, hoe doe jij dat dan?

3. Wat kan jouw juf of meester doen om ervoor te zorgen dat jij iets leert van een les?

4. Voor welke dingen op school ben jij gemotiveerd?

5. Waardoor word je afgeleid als je aan het werk bent?

6. Wat kan je dan zelf doen om geconcentreerd aan het werk te blijven?

7. Wat kan je juf of meester doen om ervoor te zorgen dat jij aan het werk kunt blijven?

8. Als jij zelf een spel mag verzinnen en je mag zelf weten waar het over gaat. Hoe ga jij dat aanpakken?

9. Wat doe je als je er zelf niet meer uit komt?

10. Wat kan je juf of meester doen om je te helpen als je er niet meer uit komt?

11. Als jij wilt overleggen met kinderen die met hetzelfde bezig zijn als jij, hoe doe je dat dan?

12. Wat doe je als dat niet lukt?

13. Wat kan je juf of meester doen om je daarbij te helpen?

14. Als jij wilt overleggen met een volwassene over iets waarmee jij bezig bent of omdat je hulp nodig hebt. Hoe doe je dat dan?

15. Wat doe je als dat niet lukt?

16. Wat kan je juf of meester doen om je daarbij te helpen?

Vragenlijst leerlingen van de groepen 3, 4 en 5 van Hoog Moersbergen

Hoi,

Ik doe een opleiding waar ik leer wat juffen en meesters kunnen doen om leerlingen goed te laten leren. Met deze vragenlijst onderzoek ik wat de mening is van slimme kinderen over hoe de juf of meester hen het best kan begeleiden. Wil jij de vragen voor mij beantwoorden? Ik ben benieuwd naar jouw mening en ik wil je vragen om elke vraag zo uitgebreid mogelijk te beantwoorden.

Na het invullen mag je de lijst bij mij inleveren.

Heel erg bedankt!

Juf Esther

Naam:

Groep:

1. Ik heb van jouw juf/meester gehoord dat jij een slimme jongen/slim meisje bent. Waaraan kan een juf of meester merken dat jij een slimme leerling bent?

2. Als jij iets nieuws wilt leren, iets waar jij nog niets van weet, hoe doe jij dat?

3. Wat kan jouw juf of meester doen om ervoor te zorgen dat jij iets leert van een les?

4. Wanneer heb jij zin om aan het werk te gaan op school?

5. Wanneer lukt het je niet om aan het werk te blijven?

6. Wat doe je als het je niet lukt om aan het werk te blijven?

7. Wat kan je juf of meester doen om ervoor te zorgen dat jij aan het werk kunt blijven?

8. Als jij zelf een verhaal mag bedenken, hoe doe jij dat dan?

9. Verzin er nu eens één.

10. Wat doe je als het niet lukt?

11. Wat kan je juf of meester doen om jou daarbij helpen?

12. Als jij wilt praten met kinderen die met hetzelfde bezig zijn als jij,
wat doe je dan?

13. Wat doe je als dat niet lukt?

14. Wat kan je juf of meester doen om je daarbij te helpen?

15. Als jij wilt praten met een groot mens over iets waarmee jij bezig bent of omdat je hulp nodig hebt.
Wat doe je dan?

16. Wat doe je als dat niet lukt?

17. Wat kan je juf of meester doen om je daarbij te helpen?

Matrix bij de vragenlijst van de leerlingen

Deelvragen bij het in kaart brengen van de meningen van de 20 mogelijk hoogbegaafde leerlingen over het aspect:

1. signaleren van mogelijk hoogbegaafde leerlingen
over de aspecten met betrekking tot het begeleiden op de aspecten:

2. cognitieve ontwikkeling
3. taakgerichtheid
4. creatief denkvermogen
5. interactie met medeleerlingen
6. interactie met volwassenen

Vragenlijst voor de leerlingen van de groepen 6 tot en met 8

	1	2	3	4	5	6
Welke mening hebben de leerlingen uit de groepen 3 tot en met 8 over de manier van signaleren van mogelijk hoogbegaafde leerlingen? 1. Ik heb van jouw juf/meester gehoord dat jij een slimme jongen/slim meisje bent. Waaraan kan een juf of meester merken dat jij een slimme leerling bent?	x					
Welke mening hebben de leerlingen uit de groepen 3 tot en met 8 over het begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen op het aspect cognitieve ontwikkeling? 2. Als jij iets nieuws wilt leren, iets waar jij nog niets van weet, hoe doe jij dat dan? 3. Wat kan jouw juf of meester doen om ervoor te zorgen dat jij iets leert van een les?		x				
Welke mening hebben de leerlingen uit de groepen 3 tot en met 8 over het begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen op het aspect taakgerichtheid? 4. Voor welke dingen op school ben jij gemotiveerd? 5. Waardoor wordt je afgeleid als je aan het werk bent? 6. Wat kan je dan zelf doen om geconcentreerd aan het werk te blijven? 7. Wat kan je juf of meester doen om ervoor te zorgen dat jij aan het werk kunt blijven?			x			
Welke mening hebben de leerlingen uit de groepen 3 tot en met 8 over het begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen op het aspect creatief denkvermogen? 8. Als jij zelf een spel mag verzinnen, je mag zelf weten waar het over gaat. Hoe ga jij dat aanpakken? 9. Wat doe je als je er zelf niet meer uit komt? 10. Wat kan je juf of meester doen om je te helpen wanneer je er zelf niet uitkomt?				x		
Welke mening hebben de leerlingen uit de groepen 3 tot en met 8 over het begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen op het aspect interactie met					x	

medeleerlingen? 11. Als jij wilt overleggen met kinderen die met hetzelfde bezig zijn als jij, hoe doe je dat dan? 12. Wat doe je als dat niet lukt? 13. Wat kan je juf of meester doen om je daarbij te helpen?						
Welke mening hebben de leerlingen uit de groepen 3 tot en met 8 over het begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen op het aspect interactie met volwassenen? 14. Als jij wilt overleggen met een volwassene over iets waarmee jij bezig bent of omdat je hulp nodig hebt. Hoe doe je dat dan? 15. Wat doe je als dat niet lukt? 16. Wat kan je juf of meester doen om je daarbij te helpen?						x

Vragenlijst voor de leerlingen uit de groepen 3, 4 en 5

	1	2	3	4	5	6
Welke mening hebben de leerlingen uit de groepen 3 tot en met 8 over de manier van signaleren van mogelijk hoogbegaafde leerlingen? 1. Ik heb van jouw juf/meester gehoord dat jij een slimme jongen/slim meisje bent. Waarom kan een juf of meester merken dat jij een slimme leerling bent?	x					
Welke mening hebben de leerlingen uit de groepen 3 tot en met 8 over het begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen op het aspect cognitieve ontwikkeling? 2. Als jij iets nieuws wilt leren, iets waar jij nog niets van weet, hoe doe jij dat dan? 3. Wat kan jouw juf of meester doen om ervoor te zorgen dat jij iets leert van een les?		x				
Welke mening hebben de leerlingen uit de groepen 3 tot en met 8 over het begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen op het aspect taakgerichtheid? 4. Wanneer heb jij zin om aan het werk te gaan op school? 5. Wanneer lukt het je niet om aan het werk te blijven? 6. Wat doe je als het je niet lukt om aan het werk te blijven? 7. Wat kan je juf of meester doen om ervoor te zorgen dat jij aan het werk kunt blijven?			x			
Welke mening hebben de leerlingen uit de groepen 3 tot en met 8 over het begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen op het aspect creatief denkvermogen? 8. Als jij zelf een verhaal mag bedenken, hoe doe jij dat dan? 9. Verzin er nu eens één. 10. Wat doe je als het niet lukt? 11. Wat kan je juf of meester doen om jou daarbij helpen?				x		

Welke mening hebben de leerlingen uit de groepen 3 tot en met 8 over het begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen op het aspect interactie met medeleerlingen en met volwassenen? 12. Als jij wilt praten met kinderen die met hetzelfde bezig zijn als jij, hoe doe je dat? 13. Wat doe je als dat niet lukt? 14. Wat kan je juf of meester doen om je daarbij te helpen?					x	
Welke mening hebben de leerlingen uit de groepen 3 tot en met 8 over het begeleiden van mogelijk hoogbegaafde leerlingen op het aspect interactie met medeleerlingen en met volwassenen? 15. Als jij wilt praten met een groot mens over iets waarmee jij bezig bent of omdat je hulp nodig hebt. Hoe doe je dat? 16. Wat doe je als dat niet lukt? 17. Wat kan je juf of meester doen om je daarbij te helpen? 18. Wat kan je juf of meester doen om te helpen als je dat lastig vindt?						x

Bijlage 6

Signaleringslijst hoogbegaafdheid

SLO Informatiepunt Onderwijs Hoogbegaafdheid en Excellentie Hoogbegaafde leerlingen kunnen gesignaleerd worden door gerichte observaties. Deze observaties kunnen aan de hand van een signaleringslijst worden gedaan. Er zijn veel signaleringslijsten te vinden zoals via de landelijke vereniging van ouders van hoogbegaafde kinderen Pharos (www.pharosnl.nl, geraadpleegd op 29 januari 2013) en Landelijk Informatiecentrum Hoogbegaafdheid Plato (Hooft, 2001). Per ontwikkelingsgebied worden kenmerken beschreven om hoogbegaafde kinderen te herkennen; hoe meer kenmerken herkend worden, hoe groter de kans dat een kind mogelijk hoogbegaafd is (Hooft, 2001). Het SLO Informatiepunt Onderwijs Hoogbegaafdheid en Excellentie (www.infohoogbegaafdheid.nl, geraadpleegd op 29 januari 2013) heeft een website waar informatie wordt gegeven over hoogbegaafdheid en begaafdheidskenmerken. De website noemt 14 kenmerken:

1. Hoge intelligentie.
2. Vroege ontwikkeling
3. Uitblinken op één of meerder gebieden
4. Gemakkelijk kunnen leren
5. Goed leggen van causale verbanden
6. Het gemakkelijk kunnen analyseren van problemen
7. Het maken van grote denksprongen
8. Voorkeur voor abstractie
9. Hoge mate van zelfstandigheid
10. Brede of juist specifieke interesse / hoge motivatie / veel energie
11. Creatief/origineel
12. Perfectionistisch
13. Apart gevoel voor humor
14. Hoge mate van concentratie

Bij deze 14 kenmerken is een korte beschrijving te lezen. Deze 14 kenmerken zijn ook te vinden in de signaleringslijsten van landelijke vereniging van ouders van hoogbegaafde kinderen Pharos en het Landelijk Informatiecentrum Hoogbegaafdheid Plato. In de beschrijving bij alle drie de signaleringslijsten wordt aangegeven dat hoogbegaafde leerlingen onderling verschillend kunnen zijn en niet aan alle kenmerken hoeven te voldoen om hoogbegaafd te zijn. Daarbij zijn er ook kinderen die voldoen aan de kenmerken maar die niet hoogbegaafd zijn. Geadviseerd wordt deze lijsten met de nodige 'slag om de arm' te gebruiken. De gebruikers van signaleringslijsten wordt het advies gegeven om zich te verdiepen en te scholen met betrekking tot hoogbegaafdheid (Hooft 2001, Van Gerven 2008, Drent 2009, Bruin-de Boer & Kuipers 2004).